

MAKÜ

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

T.C.

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIK VE TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ İLİŞKİSİ

Murat ARICAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Emre SAVUT

BURDUR – 2022

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE MUHAFAZAKÂRLIK VE TASARRUF FİNANSMAN
SİSTEMİ İLİŞKİSİ

Murat ARICAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Emre SAVUT

Üye: Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi İnci ÇOBAN İNCE

BURDUR – 2022

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “Türkiye’de Muhafazakârlık ve Tasarruf Finansman Sistemi İlişkisi” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Adı Soyadı

Tarih ve İmza

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca, ilk günden itibaren adım adım beni bu sürecin sonuna hazırlayan; bilgeliğiyle, insanlığıyla, cesaretiyle kendimi geliştirmemi, iyi hissetmemi ve bu işi başaracağıma inancımı teşvik eden, bu zorlu yolda iyi ki rehberim olmuş dediğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Emre SAVUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte gerek akademik gerek mesleki gerekse hayat tecrübeleriyle yoluma ışık tutan rehberim, desteğini hiç esirgemeyen değerli üstadım Özkan OLĞAÇ'a, her kararında yanımda olan, tüm imkanlarını seferber eden ve haklarını asla ödeyemeyeceğim aileme sonsuz teşekkür ederim.

Burdur, 2022

(ARICAN, Murat, “Türkiye’de Muhafazakârlık ve Tasarruf Finansman Sistemi İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2022)

ÖZET

Çalışmanın amacı Türkiye’de muhafazakârlık ve tasarruf finansman sistemi arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektir. Öncelikle bir ideoloji olarak muhafazakârlık incelenerek muhafazakârlık ve dindarlık ilişkisi araştırılmıştır. Sonrasında Türkiye’de bir ideoloji olarak muhafazakârlığın dindarlık olarak algılanış şekli katılımcı görüşlerine yer verilerek açıklanmıştır. Daha sonra bu ilişkinin bir tüketim tercihi olarak tasarruf finansman sistemine yansıyor yansımadığı araştırılmıştır. Çalışma Türkiye’de muhafazakârlık ile tasarruf finansman sistemi arasında doğrudan bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu kapsamda çalışmada tasarruf finans sisteminin aktörlerine yer verilmiştir. Sistemin aktörleri seçilirken hem sektör çalışanları hem de sektör müşterilerinin görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmanın yöntemi yüz yüze görüşme yöntemidir. Çalışmada kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubu seçilirken rastgele örneklem tercih edilmiştir. Gönüllü katılımcılara yer verilirken hem çalışmanın güvenilirliği hem de katılımcıların güvenliği için açık onay alınmasına dikkat edilmiştir. Sektörde çalışan ve daha önce çalışmış olan çalışma grubu seçilirken 25 kişiye ulaşılmış, ulaşılan kişiler arasından çeşitli kişisel nedenlerden dolayı 5 kişi katılımcı olmayı açık onay ile kabul etmiştir. Tasarruf finansman sistemi müşterileri arasından seçilen çalışma grubu için 60 kişiye ulaşılmış, ulaşılan kişiler arasından 21 kişi açık onay ile araştırmaya dahil edilmiştir.

Çalışma sonucuna göre Türkiye’de muhafazakârlık ve tasarruf finansman sistemi arasında doğrudan bir ilişki olmadığı, bu ilişkinin sadece muhafazakârlık ile açıklanamayacağı, ekonomik nedenlerin de ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Muhafazakârlık ve tasarruf finansman sistemi arasında dolaylı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Tasarruf Finansman Sistemi, Türkiye’de Muhafazakârlık ve Tasarruf Finansman Sistemi.

(ARICAN, Murat, “The Relationship between Conservatism and Savings Financing System in Turkey”, Master Thesis, Burdur, 2022)

ABSTRACT

The aim of the study is to examine whether there is a relationship between conservatism and the savings financing system in Turkey. First of all, conservatism as an ideology was examined and the relationship between conservatism and religiosity was researched. Subsequently, the perception of conservatism as religiosity as an ideology in Turkey is explained by including the views of the participants. Then, it has been investigated whether this relationship is reflected in the savings financing system as a consumption preference. The study was prepared to reveal whether there is a direct relationship between conservatism and the savings financing system in Turkey.

In this context, the actors of the savings finance system are included in the study. While choosing the actors of the system, the opinions of both sector employees and sector customers were included. The method of the study is in person interview method. Snowball sampling method was used in the study. Random sampling was preferred while choosing the study group. While volunteering participants were included, attention was paid to obtaining explicit consent for both the reliability of the study and the safety of the participants. While selecting the working group, who work in the sector and have worked before, 25 people were reached, and 5 people accepted to be a participant with open consent due to various personal reasons. 60 people were reached for the working group selected among the customers of the savings finance system, and 21 people were included in the research with explicit consent.

According to the results of the study, it was concluded that there is no direct relationship between conservatism and the savings financing system in Turkey, this relationship cannot be explained only by conservatism, and economic reasons are also at the forefront. It can be said that there is an indirect relationship between conservatism and the savings financing system.

Keywords: Conservatism, Savings Financing System, Conservatism and Savings Financing System in Turkey.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	I
TEŞEKKÜR.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar DİZİNİ	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR İDEOLOJİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK

1.1. Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Özellikleri	3
1.2. Muhafazakârlık Türleri	8
1.2.1. Klasik Muhafazakârlık	8
1.2.2. Anglo-Sakson Muhafazakârlık.....	10
1.2.3. Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık	12
1.3. Muhafazakârlık ve Din İlişkisi.....	15
1.4. Muhafazakârlığın Türkiye'deki Durumu.....	17
1.4.1. Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri.....	20
1.5. Türkiye'de Muhafazakârlık ve Din İlişkisi	25

1.6. Muhafazakâr Finansman Tercihlerinde Hâkim Olan İlkeler ve İslâm Ekonomisinin Temelleri	32
1.6.1. Faiz Yasağı.....	33
1.6.2. Diğer Yasaklar	34

İKİNCİ BÖLÜM

FAİZSİZ BİR YÖNTEM OLARAK TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ

2.1. Yapı Tasarruf Sandığı Sistemi.....	37
2.2. Tasarruf Finansman Sistemi.....	41
2.2.1. Tasarruf Finansman Sistemi Hakkında Yasal Mevzuat	44
2.2.1.1. 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununda Yer Alan Düzenlemeler.....	45
2.2.1.2. Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik.....	48
2.2.2. Sistemin İşleyişi	52
2.2.2.1. Çekilişli Yöntem	53
2.2.2.2. Çekilişsiz Yöntem	57
2.2.2.3. Yöntemlerdeki Ortak Uygulamalar.....	61
2.2.3. Sözleşmelerin Değerlendirilmesi	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ VE MUHAFAZAKÂRLIK

3.1. Araştırmaya İlişkin Bilgiler	66
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	66
3.1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	67
3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	67
3.1.4. Araştırma Verilerinin Analizi	69
3.2. Tasarruf Finansman Sektörü Çalışanlarından Elde Edilen Veriler	69

3.3. Tasarruf Finansman Sektörü Müşterilerinden Elde Edilen Veriler	74
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	98
EK 1. Tasarruf Finansman Sistemi Çalışanlarına Yönelik Mülakat Soruları.....	98
EK 2. Tasarruf Finansman Sistemi Müşterilerine Yönelik Mülakat Soruları	100
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo.1: Çekilişli Yöntem Örnek Ödeme Planı.....	55
Tablo.2: Çekilişsiz Yöntem Örnek Ödeme Planı.....	59

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
Akt.	: Aktaran
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
A. Ş.	: Anonim Şirket
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
RP	: Refah Partisi
TFS	: Tasarruf Finansman Sistemi
TL	: Türk Lirası
YTS	: Yapı Tasarruf Sandığı

GİRİŞ

Araştırmanın konusu Türkiye’de muhafazakârlık, tasarruf finansman sistemi (TFS) ilişkisidir. Çalışmada Türkiye’de muhafazakâr ideoloji ile TFS’nin tercih edilmesi arasında bir ilişki olup olmadığı sorusu araştırılmıştır. Bu kapsamda muhafazakârlık siyasi bir ideoloji olarak detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Detay kapsamında muhafazakârlığın bir ideoloji olarak ortaya çıkmasıyla birlikte tarihsel süreç başlatılmış ve günümüze kadar ilerletilmiştir. Devamında Türkiye’de siyasi bir ideoloji olarak muhafazakârlık ve ayrıca muhafazakârlığın dindarlık ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamdaki muhafazakârlık bahislerinde çalışmanın gereklerine göre yer verilerek anlam bütünlüğü sağlanmıştır. Siyasi bir ideoloji olarak muhafazakârlık aile, kültür, gelenek, görenek, örf, adet, din, milli değerler, tarihi değerler, devrim karşıtlığı gibi birçok değeri barındırmaktadır. Türkiye’de algılanan muhafazakârlık kavramı ise detaylı yönlerinden ayrılarak genellikle din ile ilişkilendirilmektedir. Çalışmada Türkiye’de muhafazakârlığın dindarlık olarak algılanışı açıklanarak katılımcı görüşleri ile bu ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır. Türkiye’de muhafazakârlık ve din ilişkisinin İslami finans tercihlerindeki etkisi TFS ile açıklanmış, sonrasında TFS’yi tercih eden kişiler ile TFS’de faaliyet gösteren şirketlerde çalışmış veya çalışmakta olan kişiler ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerde İslami finansman yöntemi olan TFS’nin tercih sebepleri incelenmiştir. Daha sonra bu ilişkinin bir tüketim tercihi olarak TFS’ye yansıyor yansımadağı araştırılmıştır.

Dünyada TFS’ye benzeyen ve fakat farklılıkları olan yapı tasarruf sandığı (YTS) sistemine değinilerek iki sistemin ortak noktaları ortaya konmuştur. Araştırma konusu kapsamında yer alan TFS’nin Türkiye’deki tarihsel seyri incelenmiştir. Çalışmanın devamında TFS kapsamında uygulanan yöntemler sistemin işleyişinin anlaşılması açısından örneklerle açıklanmıştır. Çalışmanın tarafsızlığı ve sektörün rekabete açık olması nedeniyle net hesaplamalara ve firma kıyaslamalarına yer verilmemiştir. Genelde finans sisteminde özelde ise İslâmî finans sisteminde yeni olan bu sistemin konvansiyonel finans sistemine kıyasla görece karmaşık yapısı net bir şekilde açıklanmıştır. Özel sektörde faaliyet gösteren şirketlerin adeta küçük yardımlaşma grupları halinde başlayan sürecinin zamanla bir sektör haline gelmesi ve sektör haline gelen TFS’nin Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) kapsamına dahil

edilmesi ve hukuki altyapısına değinilerek sistemin İslâmî finans ilkeleri ile uyumu değerlendirilmiştir. Son kısımda, tasarruf finansman sektörüne dahil olan müşteri tercihlerinin muhafazakâr ve/veya dini amaçlarla olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın 1. bölümünde bir ideoloji olarak muhafazakârlık, muhafazakârlık ve dindarlık ilişkisi açıklanmıştır. Devamında Türkiye’deki muhafazakârlık ile Türkiye’deki muhafazakârlık ve dindarlık ilişkisi anlatılmıştır. Sonrasında İslâmî finansman ilkelerine yer verilmiştir.

Çalışmanın 2. bölümünde TFS detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dünyada benzer bir örneği olan YTS’den bahsedilerek Türkiye’de TFS’nin tarihi anlatılmıştır. TFS açıklanırken sistemde yer alan yöntemlerden örneklerle, yasal bir zemine kavuşturulmasına ve yasal düzenlemelere yer verilmiştir. Daha sonra TFS İslâmî finans ilkeleri ile kıyaslanmıştır.

Çalışmanın 3. bölümünde TFS sisteminin aktörlerine yer verilmiştir. Bu kapsamda TFS sektöründe faaliyet gösteren şirketlerde çalışmış veya çalışmakta olan kişilerin daha sonra da müşterilerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşmelerde muhafazakârlık ve TFS arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

1. BÖLÜM

BİR İDEOLOJİ OLARAK MUHAFAZAKÂRLIK

1.1. Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Özellikleri

Siyaset bilimi literatüründe 19. yüzyıl itibariyle kullanılmaya başlayan muhafazakârlık kavramı, korumak ve muhafaza etmek anlamına karşılık gelir. Muhafazakârlık, siyasal bir ideoloji olarak, süregelen düzeni korumak ister, reform ve yenilik kavramlarına mesafe ile yaklaşır. Bu nedenlerle değişim karşısında direnen bir ideoloji olarak görülür. Muhafazakârlık için insan, akıl ve bilgi birikimi yönünden sınırlıdır. Toplumun tarih boyunca süregelen bilgi birikimi için gerekli bulunan aile, gelenekler ve dini inançlar gibi değerleri ve kurumları temel alır. Köktenci değişimleri belirten sağ ve sol siyaset görüşlerini reddeder. Aşırıya kaçmayan ve kademe kademe olacak değişmeyi savunur. Siyaset kavramını, temel aldığı değerlere ve kurumlara zarar vermeyecek sınırlar içerisinde kalan faaliyet alanı şeklinde görür. Muhafazakârlık hem söz konusu niteliklere sahip bir düşünce tarzı ve düşünce geleneği hem de bir siyasal ideolojidir (Şeyhanlıoğlu, 2011: 13). Muhafazakârlık kavramı; Türkçesi koruyup muhafaza etmek anlamına gelen, Latince “*conservare*” kelimesinden türeyen, İngilizcesi “*conservatism*” kelimesi olan ve zamanla herhangi bir ülkedeki gelişim gösteren geleneksel nitelikteki kurumların ve davranışların savunulması şeklinde tanımlanır. Muhafazakârlığın, ilk defa politik nitelik taşıyan bir anlamda kullanılması Fransız İhtilali sonrasına denk gelmektedir (Bealey, 1999: 81’den akt. Özkan, 2016: 2).

16. yüzyıl ve 17. yüzyılda Avrupa kıtasında aydınlanma düşüncesi gündeme gelmiştir. Sanayi Devrimi’nin sonrasında geleneksel üretim biçimleri terk edilmiş, aile hayatında ve toplumsal yapıda radikal değişimler söz konusu olmuştur. Üretimin artması aynı zamanda tüketimi de arttırarak geleneklerin değişmesine neden olmuştur. Bu konudaki mevcut düzenin ortadan kaldırılması yönünde tehdit sayılabilecek gelişmelere bir tepki olarak muhafazakârlık kavramı ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi sonrasında muhafazakârlık kavramı, kendisinden fazlaca söz edilir duruma gelmiştir. Ortaya çıkışı Fransa topraklarında gerçekleşmiştir. İlk zamanlarda “*reaksiyonculuk*”, “*tutuculuk*”, “*tepkicilik*” ve “*yeni olana karşı gelmek*” anlamlarını barındırmıştır. Modernizm yanlısı Fransız ihtilalciler bu anlam durumundan yola çıkarak

muhafazakârlara karşıt olarak kendilerini, ilerici, ilerlemeci; muhafazakârlarıysa gerici, gerilemeci ve “yobaz” şeklinde tanımlamışlardır (Güngörmez, 2004: 15).

Fransız Devrimi taraftarları; atalarının uygulamalarını, temel ülke yasalarını, erdemli ve uzun tecrübeleri, ulusal refahın kanıtı niteliğinde görülen anayasayı ve anayasanın kalıcı olması gerektiği görüşünü gibi unsurları dikkate almadıkları için eleştirilirler. “*Deneyimi, cahil insanın bilgeliği olarak hor görürler.*” Onlar için; mevcut olan herhangi bir şeyin ortadan kaldırılması için o şeyin sadece eski olması yeterlidir. Bu görüş eleştirilerle karşılaşmıştır. Kendi zamanlarına kadar oldukça az sayılabilecek şeyler yapılmış olduğuna dair düşünceleri olanlar ve keşiflere tüm umutlarını bağlamış olanlar için süreklilik söz konusu olamaz. Devamlılığı olan her şeyin zararlı olduğunu düşünürler ve bu sebepten dolayı mevcut olan tüm şeylere karşıdırlar (Burke, 2019: 84, 119).

Muhafazakârlar, Fransız İhtilali’ne zemin hazırlayanları, ihtilalin teorisyenlerini ve ihtilali gerçekleştirenleri; toplum bağlarını kopararak, toplumu sosyal olmayan, medeniyet dışı ve bağları kopmuş asli unsurların kargaşasına sürüklediği için suçlu bulmuşlardır. Muhafazakârlar, önceden kurulmuş olan ve mevcut işleyişlerine devam eden kurumların aslında değişim gösterdiklerini savunurlar. Bu kurumları tamamen ortadan kaldırmak yerine, kurumların yeniden düzenlenmesinin sağlanmasını daha uygun bulurlar (Nisbet, 2014: 103, 107).

Muhafazakâr tepki, Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi ile beraber Sanayi Devrimi’ni de hedef alır. Makineleşme, kırsal yapının bozulması, sosyal düzenin bozulması ve proleterleşme kabul edilmeyen durumlardır. Kırsal düzenin bozulmasına önemle karşı çıkılır. Çünkü siyasal ve toplumsal alanlarda mevcut düzeni ve toplumu bozan sadece Fransız Devrimi değildir. Buhar makinesi, makineleşme, kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme, kapitalizm mevcut düzeni bozan asıl unsurlardır (Örs, 2018: 123).

Bir düşünce biçimi olarak muhafazakârlık mevcut siyasal, sosyal ve ekonomik düzenin değerli olduğunu ve olabildiğince korunması gerektiğini savunur. Mevcut düzen, nesiller boyu oluşturulan gelenek ve kurumlar anlamına gelir. Zaman içinde kazanılan deneyimlerle beraber kendini ispatlamış ve geçerlilik kazanmıştır. Meşruluğunun kaynağı da budur. Değişim ise yavaş yavaş, derece derece olmalıdır.

Toplum, yüzyıllar boyunca yavaş yavaş yaşanan değişimler ve deneme-yanılmalar sonucunda mevcut durumuna gelmiştir (Örs, 2018: 117).

Muhafazakârlık hakkında, onun salt bir ideoloji olduğunu savunanlar ve gelişen olaylara karşı bir davranış biçimi olduğunu savunanlar şeklinde iki farklı görüş bulunmaktadır. Liberalizm, sosyalizm veya faşizm ideolojileri gibi kesin esaslar muhafazakârlıkta yer almaz. Muhafazakârlıkta sınırları belirli, kesin durumlar söz konusu değildir. Çeşitli ülkeler ve toplumlar içinde benzerlik göstermeyen muhafazakârlık durumları bulunmaktadır. Muhafazakârlar, liberaller gibi toplumun özgür olması gerektiği düşüncesini savunmazlar; aynı zamanda sosyalistler gibi toplumun eşit olması gerektiği gibi bir ütopya da sahip değillerdir. Bu çerçevede muhafazakârlık düşüncesinde bir ütopya ya da gelecek için hayal edilen toplum durumu bulunmamaktadır (Mollaer ve Öztürk, 2006: 50).

Bazı muhafazakârlar; muhafazakârlığı genel olarak bir ideoloji olup olmamasından çok, tarihî tecrübeler dayalı, ortak akıl, sağduyulu bir dışavurum şeklinde tanımlamaya çalışırlar. “*Gevşek ideoloji*” şeklinde tanımlanabilen muhafazakârlık, insanların dünya hakkındaki görüşlerinde bir düşünce yolu oluşturur, bakış açısı sunar. Muhafazakârlık, iktidarın ve güç sahiplerinin uygulamalarının içinde kendi yerini belirleyerek, kabul ettiği ve reddettiği durumları ortaya koyarak özgün nitelikte bir dünya düşüncesi oluşturmaktadır (İrem, 1997: 71).

Gelenekselcilik, modern dönemde bilinçli bir hâl almış ve güncel olan ile bağlantı kurmuştur. Bu bağlantı, devrim karşıtlığı gayesiyle somut olarak muhafazakârlığa dönüşmüştür. Bu bilinçli dönüşüm ile birlikte toplumsal ve siyasal yapı hakkındaki düşünceler, muhafazakârlığın ideoloji olarak görülmesinin sebebidir. Modernleşmenin ortaya çıkması ile eski yaşam düzeni ve düşünme biçimleri hemen ortadan kalkmamıştır. Eski olan ve modern olan birlikte var olarak birbirlerini etkilemişlerdir. Modern yaşamdaki bilim ve teknolojinin güçlü yapısı mevcut olan kurumları kendisine bağlamıştır. Böylece gelenekselcilik ve eskiden beri var olan muhafazakârlık kaybolma tehdidi altında kalmaktadır. Muhafazakâr düşünce, böylelikle kendi hakkında düşünme düzeyini yükselterek eskisi gibi olamayacak geleneksel hâller hakkında bilinçli bilgi üretmeye başlamıştır (Örs, 2018: 118-119).

Muhafazakârlar, toplumun kendine özgü yapısını korumak isterler. Kendi isteklerini gerçekleştirmek adına mevcut toplumsal yapıyı ortadan kaldırma isteğinde değildirler, sonraki nesillerin de yaşadıkları toplumda var olacaklarının farkındadırlar. İnsanlar için yaşam, sadece kendi hayat süreleri boyunca devam eder ve sonraki nesiller için de aynı durum geçerlidir. Hayat geçici, toplum kalıcıdır. İnsanın doğası bu şekilde olmasaydı, insanların geçmişleriyle olan bağları ve onların bir toplum olmalarını sağlayan değerlere ait bağlar da olmayacaktı. Böylelikle toplumun sürekliliği de tehlike altında olurdu. Toplumun düzeni ortadan kalkarsa, ilerlemenin mümkün kılınmasına yaran bu süreklilik sağlanamayacaktı. Eğer toplumun bağları kopmuş olsaydı, insanlar sonraki nesillere hiçbir bilgi birikimi bırakmayacak ve aynı zamanda kendi geçmişleri hakkında bilgi sahibi olmayacaktı; sadece yaşayıp öleceklerdi. Bu düşünceler ile muhafazakârlar, toplum düzenini, gelenekleri ve sürekliliği önemsediklerini vurgulamaktadırlar (Monk, 2004: 334).

Muhafazakârlığın önemle vurguladığı istikrar ve düzen durumu, toplumun hiçbir şekilde değişmemesini gerektirecek nitelikte değildir. Toplumdaki istikrar durumu, siyasi sistemdeki mevcut işleyişin, organların veya unsurların değişimine karşı alınan bir tavır olarak düşünülmemelidir. Muhafazakârlık için istikrar, toplumsal gelenek, kültür, tarih gibi değerlerle oluşarak kurumsallaşmış olan asıl siyasal yapı ve düzenin sürekli olması ve değişmemesi anlamına gelir (Çetin, 2004: 93). Buradan hareketle muhafazakârlığın, çağın gereklerine uyum sağlayacak ve asıl siyasal ve toplumsal düzeni köklü bir değişikliğe uğratmayacak değişimleri kabul ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Muhafazakârlığın savunduğu düzen anlayışı sadece siyasal düzen olarak düşünülmemelidir. İnsanlar biyolojik ihtiyaçlarını gidermek için aile ve çocuklara, güvenliklerini ve bağımsızlıklarını sağlamak için mala ve mülke, yerleşik yaşamın daha sağlıklı bir yapıya bürünmesi için yerel bağlara ve komşuluk ilişkilerine, dünya hakkında bilgi almak ve geçmişiyle geleceğini kavramak için geleneksel bir dinî inanca ihtiyaç duyarlar (Örs, 2018: 131).

Muhafazakâr düşünürlerin, muhafazakârlığın ortaya çıktığı zamanlardan başlayarak günümüze kadar olan süreçte belirledikleri, muhafazakârlık hakkında değişmeyen asıl kriterler; dine verilen önem, reform veya devrim gibi toplumu

etkileyecek müdahalelere karşı olma, yetki ve görev ayrımını kabullenme, hiyerarşik düzen isteği, özel mülkiyete ait dokunulmazlık, organizmacı toplum görüşü, geçmişe ve geleneklere bağlılık şeklindedir (Cecil, 1912: 48'den akt. Zürcher, 2017: 40). Muhafazakârlar, sürekliliği sağlayan unsurun ahlak düzeni olduğuna inanırlar. Bu kapsamda gelenek, âdet ve alışkanlıkların devamlılığının olması önemlidir. Muhafazakârlar, alışkanlıklarının devamı için gerekli olan ihtiyat prensibini rehber olarak benimserler. Özgürlük ve mülkiyet arasında bağ olduğu düşüncesini kabul ederler. Gönüllülüğe dayanan toplum şekli olan doğal toplumu savunurlar. Muhafazakârlar için iktidarın ve insanların güçlü istekleri ihtiyat prensibi gereği sınırlı olmalıdır. Toplumun güçlü olabilmesi için değişim ile süreklilik uyum içinde olmalıdır, her iki durum da ihtiyat prensibine göre uygulanmalıdır (Kirk, 2005a: 89).

Muhafazakârlar Tanrıdan korkar, krallara saygı duyarlar, parlamentoya şefkat gösterirler, hakimliği bir görev olarak görürler, papazlara ve soylulara da saygı gösterirler. Bunları doğal olarak görürler. Bu düşünceler dışındaki görüşleri yanlış olarak nitelendirirler. Yanlış düşünceler akli yozlaştırır ve ahlaki değerleri tehdit eder. Rasyonel özgürlükler insanlığı ehliyetsiz kılarak köleliğe yol açabilir (Burke, 2019: 118). Bu düşünceler rehberliğinde muhafazakârlığın savunduğu organizmacı toplum anlayışı açıklanabilir.

Muhafazakârlar, toplumun temelini bireyden çok aile olarak görürler. Kendilerinden sonra gelecek olan nesiller, aile içinde kültür değerlerini, din ve ahlak kurallarını öğrenirler. Aile kurumu için en önemli konulardan biri de aile içinde toplum düzeninin devam etmesi için zorunlu olan toplumsal nitelikteki görevlerin de öğrenilmesidir (Özipek, 2005: 75).

Muhafazakârlık, birbirleriyle bağlantılı dört ilkedен oluşur. Birincisi, “entelektüel mükemmeliyetsizlik”tir. İnsan akli karmaşıktır ve sosyal gelişmeleri algılama konusunda yeterli değildir. İkincisi, “siyasal şüphecilik”, üçüncüsü “gelenekselcilik”, dördüncüsü de “organizmacılık”tır. Siyasi akıl, düşünürlerin teorik düşüncelerinden değil, toplumun tamamının tarihî ve sosyal birikimi sonucunda oluşur. Muhafazakârlık, mevcut düzen, adetler ve kurumlar arasında bir bağ kurmuştur. Toplum; birleşik, bütün, doğal olarak büyüyen, örgütlü ve düzenli bir bütün olarak

organizma gibi görülür. Bu organizmayı oluşturan insanlar birbirleriyle bağlantı ve ilişki halindedirler (Örs, 2018: 147).

Muhafazakârlık genel olarak şu tercihleri uygun bulur. “*Elde olanın olmayana, bilinenin bilinmeyene, denenmiş olanın denenmemişe, olguların gizemli olana, yakındakinin uzaktakine, yeterli olanın aşırı olana, uygun olanın mükemmel olana, küçük ve sınırlı buluşlar ve yeniliklerin büyük ve belirsiz olana tercih edilmesini öngörür.*” (Oakeshott, 1962’den akt. Örs, 2018: 148).

Muhafazakârlığın, kapitalizmin modernleşmesinin yaşandığı sürece karşı olarak siyasi, toplumsal ve kültürel kurumların veya bu kurumların taşıdığı anlamların ve değerlerin süreklilik arz etmesi için gösterilen tepki olduğu düşünülür (Bora, 1997: 6).

1.2. Muhafazakârlık Türleri

Muhafazakârlık incelenirken farklı tasnifler karşımıza çıkmaktadır. Vincent (Vincent’ten akt. Akıncı: 2009: 138) muhafazakârlığı; “*geleneksel muhafazakârlık*”, “*romantik muhafazakârlık*”, “*paternalistik muhafazakârlık*”, “*liberal muhafazakârlık*” ve “*yeni sağ muhafazakârlık*” olarak, Schuettinger (Schuettinger’den akt. Akıncı, 2009: 138) muhafazakârlığı, “*siyasi muhafazakârlık*” ve “*düşünce muhafazakârlığı*” olarak tasnif etmişlerdir. Heywood’a göre (2013) bir ideoloji olarak muhafazakârlık; Klasik Muhafazakârlık, Anglo-Sakson Muhafazakârlık ve Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık olarak 3 başlıkta incelenebilir. Bu kapsamda Heywood’a göre ayırım esas alınmıştır.

1.2.1. Klasik Muhafazakârlık

Otoriter muhafazakârlık olarak anılan klasik muhafazakârlık kıta Kıta Avrupası’nda ortaya çıkmıştır. En önemli temsilcisi Joseph de Maistre olarak bilinir (Heywood: 2013 95).

Muhafazakârlık, Avrupa’da aydınlanma düşüncesi ve burjuvazi devrimleri ile beraber gelişim göstermiştir. Muhafazakâr düşünce, başlangıcında Fransa’nın olduğu Kıta Avrupası Muhafazakârlığı ile sistematik bir düşünce biçimi olarak karşımıza çıkar. Kıta Avrupası’ndaki muhafazakârlık, köktenci değişimler karşısında köktenci bir

muhafaza etme isteği barındırır. Köktenci bir muhafaza etme isteğinin içerisinde dinî inanışın, dinî kurumlar ile beraber toplu bir biçimde yasak hâle getirilmesi karşısında sert bir Katolik Hristiyanlık savunulmuştur (Özipek, 2005: 33).

Şüphe, klasik muhafazakâr düşüncenin temel özelliklerinin başında gelir. Klasik muhafazakârlık, değışime şüphe ile yaklaşır. Muhafazakârlar, toplum değerlerinin ve kurumlarının ortadan kaldırılması gibi değışimlere karşıdırlar. Bu durumla beraber işleyiş ve düzenini kaybetmiş değerlerin ve kurumların düzeltilmeleri hakkında da tutucu bir tavır göstermezler (Özkan, 2016: 5).

Devrim, köktenci bir değışim olarak temeldeki kurumları ortadan kaldıracabileceği için tehlike arz eden ve uzak durulması gereken bir durum olarak görülür. Reform ise, aslî olmayan nitelikleri barındıran, vazgeçilmez olmayan kurumlardaki değışimleri içerdüğinden bazı hâllerde yerinde bulunur. Söz konusu ayırım muhafazakârlık için başlangıç oluşturur. Bu durumda muhafazakârlık, her hâlde devrim karşıtı tarafta bulunur (Burke, 2005: 290).

Aydınlanma düşüncesi; dini değerlere, ahlak değerlerine ve önyargılara bağımlı olmayan bir niteliktedir. Bu nedenle evrensel ve aynı zamanda dinden bağımsız olan bir düşüncedir. Klasik muhafazakârlar için aydınlanma aklı, sorunlu bir kavramdır. Aydınlanma aklı, her birey için var olan ve tarih, gelenek, din veya farklı bir yol gösterici yardımı olmayarak yola çıkan bir akıldır (Özipek, 2005: 26-28). Muhafazakârlar, insanların özlerinde kusurlu olduklarını savunurlar ve insan aklına fazla güvenmeyi, uygunsuz ve gereksiz bir davranış olarak görürler (Duman, 2004: 12). Aydınlanma düşüncesi, felsefesini oluştururken bireyden yola çıkar. Birey bilinç ve akıl sahibi olarak kusursuz bir varlıktır. Aydınlanma felsefesi bireyi, kendisini ve bulunduğu toplumun gelecekteki durumunu yükseltebilecek güçte görmektedir. Klasik muhafazakârlık ise, toplumu ön plana çıkardığı için bireye kıyasla daha çok toplumun önemli olduğunu vurgular. Muhafazakârlık için birey, aydınlanma felsefesinin yücelttiği kadar büyük bir önem taşımaz. Birey kendi başına anlam ve önemden yoksundur. Muhafazakârlar için birey, bulunduğu toplumdaki değerleri, inançları ve kültürü taşıdıkça ve onları geliştirdikçe değerlidir (Özipek, 2005: 63). Milletlerin yüzyıllar boyunca süregelen tecrübelerine dayanan ve bu tecrübelerle kullanılıp fayda sağlayan

değerler ve kurumlar; bireylerin kendi kendilerine ürettikleri rasyonel önerilerin yerine tercih edilmelidir. Bu sebepten dolayı insanlar bilinen, denenip tecrübe edilmiş ve gözlemlenmiş şeylere kendilerini yöneltmelidir (Köni ve Torun, 2013: 187).

Klasik muhafazakârlık için gelenek oldukça önemlidir. Aydınlanma düşünürleri gelenekleri, sorun çıkarıcı ve toplumun ilerlemesine engel olan sıkıntılar bütünü olarak görürler. Muhafazakârlar bu eleştiriye karşı olarak geleneklerin, toplumun ayakta durmasına yardım eden, günlük yaşamdaki sorunlara çözüm olan ve toplumun üyeleri için aidiyet bağlarını kuvvetlendiren işlevlerini savunurlar (Yılmaz, 2003: 94). Muhafazakârlık, var olan düzeni muhafaza etmeyi ve bu düzenin sürekli olmasını savunur fakat aydınlanma düşünürlerinin belirttiği şekilde tedrici olarak değişimlere karşı durmaz. Geleneklerin bu durumdaki toplum ihtiyaçlarına çözüm olacak şekilde değişebilmesi muhafazakârlarca karşı çıkılan bir durum değildir (Kirk, 2005b: 12-13).

Klasik muhafazakârlık, topluma bireylerin kendi kendilerine bir araya gelmesinden daha kapsamlı bir anlam yükler. Muhafazakârlar organik nitelikteki toplumsal yapılanmayı savunur. Toplumsal varlık ve toplumsal bütünlük, toplumsal parçaların uyumlu bir şekilde işlevlerini yerine getirmesiyle sağlanabilir. İnsanlık için toplumsal yaşam zorunluluk olarak görülür. Doğal olarak insanlar başka insanlara muhtaçtırlar ve toplumsal hayattan başka bir yaşam biçimiyle kendi hayatlarını sürdüremezler. Yaşamaya ve hayatta kalmaya yarayan beslenmek, barınmak, çalışmak, evlenmek ve benzer nitelikte olan temel ihtiyaçları karşılayabilmek için toplumsal varlık ve toplumsal bütünlük gereklidir (Köni ve Torun, 2013: 190).

1.2.2. Anglo-Sakson Muhafazakârlık

Bir diğer muhafazakârlık durumu Anglo-Sakson dünyasında görülmüştür. Otoriter bir anlayışı savunan klasik muhafazakârlık ve De Maistre'nin görüşleri daha ılımlı bir anlayışı savunan Burke ile ayrılmaktadır (Heywood, 2013: 95). Edmund Burke, *“Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler”* eserinde muhafazakâr düşünce biçiminin temel sayılabilecek kabullerinden bahsetmiştir. Haklar, atalarımızın bize aktardığı, bizim de bizden sonra gelecek nesillere aktaracağımız zorunlu mirastır. Haklar bu dünyada yaşayan insanlarındır ve hakların başka bir kaynağa ihtiyacı bulunmaz. Tarihlerini ve atalarını örnek almayanlar sonraki nesillere ulaşamazlar.

Toplum, görev dağılımına ve ortaklığa dayanan bir sözleşmedir. Sadece birkaç nesil boyunca bu ortaklığın sonuçlarına ulaşamayacağından bu ortaklık; ölmüş olanlar, yaşayanlar ve doğacak olanlar arasındaki bir ortaklıktır. (Burke, 2019). Bu görüşlerden hareketle Anglo-Sakson muhafazakârlık geleneklere ve adetlere bağlılık gösterir. Toplum düzeninin devamlılığını savunur.

Anglo-Sakson Muhafazakârlık, Kıta Avrupası Muhafazakârlığına kıyasla daha bireycilikten yana bir tavır sergilemektedir. Aydınlanma düşüncesinin salt aklına karşıt olmasına rağmen Kıta Avrupası Muhafazakârlığının tersine bütünüyle aklı dışlayıcı bir reddetme söz konusu olmamıştır. Anglo-Sakson Muhafazakârlık köktenci değişimlerin her hâline karşı olmasına rağmen sınırlı değişimlere olumlu bakarak günümüzdeki modern muhafazakârlık düşüncesinin aslî kaynağını ortaya koymuştur (Mollaer ve Öztürk, 2006: 52).

Anglo-Sakson Muhafazakârlık, Britanya’da doğmuş olup Amerika’da devam etmiştir. Bu muhafazakârlık türü, Anglo-Sakson yararcılık felsefesi etkisindedir; demokrasi ve kapitalizme karşı olmayan, kültür muhafazakârlığı veya sosyal muhafazakârlık olarak görülebilir. Anglo-Sakson Muhafazakârlık, dört farklı anlamda yorumlanarak ifade edilmeye çalışılmıştır (Köni ve Torun, 2013: 184-186):

- Uygulanabilir veya gündelik muhafazakârlık: Gündelik değerlerin ve kurumların değişmesi karşısındaki şüpheyi ifade eder. Bir öğreti (doktrin) ve ideoloji olmanın dışında, bilincin söz konusu olmadığı tepkici bir tavır biçimidir. Dışlandırıcı anlamı ile ilerleme karşıtı, gerici, değişim karşıtı tutucu olarak karşılık bulur.
- Siyasî / entelektüel / modern / doktriner muhafazakârlık: Siyasî muhafazakârlık, değişime karşı salt bir tepki durumu değildir; sadece diğer ideolojilerle uyum sağlayıp onlarla bağımlılık ilişkisiyle var olabilen bir düşünce şekli değildir. Siyasî muhafazakârlık başlıca bir siyasî ideoloji anlamı taşır.
- Esnek bir ideoloji şeklinde muhafazakârlık: Belirli bir inanış ve öğreti olmanın dışında daha çok mizaç ve düşünce tarzıdır. Belirli birtakım seçimlerin yapılmasından ve belirli davranışların seçilmesinden ibarettir. Tasarruf finansman yöntemlerinin, diğer

alternatif yöntemlere göre tercih edilmesi, katılım bankalarının diğer bankalara göre tercih edilmesi bu anlam hakkında örnekleri oluşturur.

- Her türlü ideoloji ve öğretiyle eklemlenebilen, beraberinde düşünülen ideolojiyi niteleyici, beraberindeki ideolojiyi muhafazakârlaştırma tutumu ve yöntemi olarak muhafazakârlık: Bu muhafazakârlık türünün ulaşmak istediği bir toplum hayali bulunmaz. Modernleşme düşüncesine ve bu düşünce ile üretilen ideolojilere karşı bir duruş sergilemez. Fakat bu muhafazakârlık türü, kaynağı ne olursa olsun radikal ve köktenci bir değişime tepki duyar.

1.2.3. Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık

Muhafazakârlık için yeni bir anlayışın ortaya çıkması Soğuk Savaş'tan sonra görülmeye başlamıştır. Yeni muhafazakârlık, genel olarak sosyalizme karşı tepkici bir burjuvazi akımı şeklinde ortaya çıkmıştır. Yeni muhafazakârlık anlayışı, mevcut anlayıştan farklı şekilde; ideoloji olarak muhafazakâr, ekonomi politikası olarak da liberal bir yol seçmiştir (Yanardağ, 2004: 35).

Ekonomik alanda devlet müdahalesinin istenmemesi görüşüyle, sosyal alanda hissedilen otorite ve sosyal disiplin eksikliğine tepki olarak yeni muhafazakârlık ortaya çıkmıştır. Din ve aile gibi kurumların ön planda olması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşleriyle çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden başlıca olanları, değişime karşı koyma direnci, statükocu tutum ve toplumda hâkim olan sınıfların çıkarlarını koruma isteğidir (Örs, 2018: 146).

20. yüzyıldaki muhafazakârlık, siyasî amaçlarına ulaşmış olan liberal imalat ve sanayi kesimi ile beraber benzer nitelikte faaliyet gösteren kesimlerin; düzenlerini sürdürmeleri için savundukları siyasî görüş olarak yer almıştır. Bu durumda artık muhafaza edilen 19. yüzyılda temel alınan tarımsal üretim biçimi ve aristokratik yapı değil modern üretim ilişkileri ve liberal yapı olmuştur. Refah devleti ilkelerinden demokratik oy hakkı, çağdaş demokrasi ve liberal ekonomik yapı kabul edilmiştir (Örs, 2018: 150).

Avrupa’da 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkan yeni muhafazakârlık, ilk olarak serbest ekonomi ve “*şirket kültürü*” oluşumlarına karşı çıkmıştır. İkinci olarak otoriterleşmeye yol açacak şekilde artan devlet gücüne ve sosyal ve kültürel alanlardaki gelenekselcilik baskısına karşı çıkmıştır. Bu anlayış da 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’daki sosyal demokrasi anlayışından ayrılışın işareti olmuştur (Gunn, 1989: 24’ten akt. Örs, 2018: 151).

1970’li yıllardan sonra liberalizmin değerlerine din, gelenek, aile gibi kalıcı değerler eklenerek liberal muhafazakârlık oluşturulmuştur. Liberalizmin savunduğu devletin sınırlı olması ve piyasa ekonomisi anlayışı, muhafazakârlığın savunduğu sosyal ve siyasal hayat düzeniyle birleştirilmiş ve sonucunda “*yeni sağ*” olarak anılan liberal muhafazakârlık ortaya çıkmıştır. Yeni sağ politikaların çıkış noktası yeni muhafazakârlık anlayışı olmuştur. Muhafazakârlık için yeni olan durum ise; kapitalizm, modernizm, demokrasi ve piyasa ekonomisi ile mücadeleye son verilmesidir. Yeni muhafazakârlık, liberal toplumun muhafazası için din, gelenek, aile ve otorite gibi kavramları korumak istemektedir. 1970’li yılların sonunda İngiltere’de Thatcher, Amerika’da Reagan döneminde hayata geçirilmiştir (Erler, 2007: 127-128). Amerika ve İngiltere’de ortaya çıkan bu anlayış dünyadaki birçok ülkede bu şekilde görülmektedir. Yeni muhafazakârlık anlayışında devletin ekonomide ve özel yaşamda rolü olmamalıdır. Bununla beraber ahlâkı ve kamu düzenini korumalıdır. Devlet toplumdaki faaliyetler için sınırlı, düzenin devam edebilmesi için güçlü olmalıdır. (Vural, 2003: 97).

Birbirlerine rakip olan liberalizm ve muhafazakârlık 20. yüzyılın sonlarında, yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlık şekilleriyle ortak bir ideolojik zemin olan yeni sağda bir araya gelmişlerdir. Yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlık, refah devleti anlayışı karşısında birleşmişlerdir. Bu birleşime dayanak olarak sosyalizm karşıtlığında ortak davranış geliştirmişlerdir. İki anlayışı birleştiren düzen serbest piyasa temelli kapitalizmdir. Bu anlamda yeni sağ; ekonomik ve siyasal alanda egemen, toplumsal ve sosyal alanda bireyci ve piyasa temellidir (Karaaslan, 2011: 54).

Muhafazakârlık ve liberalizmin 20. Yüzyılın sonlarında uzlaştıkları noktalar ile kazandıkları yeni şekilleri yeni sağ olarak adlandırılır. Yeni sağ düşünce, ekonomik alanda bireycilik ve serbest piyasa tarafındadır. Siyaset felsefesinde gelenek ve hiyerarşi

gibi otorite unsurlarını benimser. Yeni sağ düşünce dört temel ilke etrafında şekillenir. Bu ilkelerden ilki ekonomide bireyciliktir. Serbest piyasa düzeninde kapitalizmi kabul etmektir. İkincisi, refah devleti ve toplum modeline karşı olarak devletin ekonomik alanda küçülmesini savunan liberteryenizmdir. Üçüncüsü ise ortak düşmanları olan sosyalizme karşı olmaktır. Dördüncüsü de siyasal ve kültürel alanlarda gelenekçi olmaktır. Bazı düşünürler ise yeni sağ, yeni muhafazakârlık şeklinde de ifade ederler (Karaaslan, 2011: 51-55).

Kapitalist üretim biçiminin mümkün kılınabileceği tek siyasi ideolojinin liberalizm olması tamamen doğru sayılabilecek bir durum değildir. Kapitalist bir oluşum, otoriter bir rejim ile veya liberal olmayan demokratik bir rejim ile de mümkün kılınabilir. Kapitalizmin gelişmesi aynı zamanda liberalizmin gelişmesi anlamına gelmeyebilir. Bu durum da John Locke'den itibaren süregelen liberalizmin hoşgörü geleneğinin sonucudur. Yeni muhafazakârlığın kapitalizm ile olan ilişkisi de bu açıdan değerlendirilmelidir (Özipek, 2017: 164).

Yeni muhafazakârlık, klasik liberalizmin; girişimcilik ile dokunulmaz kişisel hak ve özgürlükler başta olmak üzere, bireyin faaliyetlerini engellemeyen özgürlük ilkelerini kabul etmiştir. Kişi hak ve özgürlükleri için özel sektör ve özel girişimcilik sağlam bir güvence oluşturur. Özel sektörün güçlü olması hem ekonomik hem de politik özgürlüklerin korunmasını sağlar. Birey bilinç sahibidir. Durumunu daha iyi kılmak isteyen ahlaklı ve iyi yurttaş olan herkes, pazar ortamında rekabet eder. Yeni muhafazakârlar pazar ortamının erdemli olduğuna inanırlar. Bunun için durumlarını iyileştirmeye çalışırken pazar ortamının kurallarına uyarlar. Yeni muhafazakârlar, merkezi hükümetin doğal veya mutlak eşitlik sağlamak amacıyla ekonomide rol almasına karşıdırlar. Doğada bir eşitsizlik vardır ve bu merkezi hükümet aracılığıyla değiştirilemez. Merkezi hükümetin üzerine düşen rol mutlak eşitlikten çok fırsat eşitliği oluşturmaktır. Yeni muhafazakârlık, tam anlamıyla geleneksel muhafazakârlıktan bir kopuş sergilememiştir. Geleneksel muhafazakârlığın benimsediği; otoriteye uyum, geleneklere bağlılık, dine verilen önem, ahlaka ve maneviyata verilen önem konuları yeni muhafazakârlık için de geçerlidir (Karaaslan, 2011: 57, 61).

1.3. Muhafazakârlık ve Din İlişkisi

Din, muhafazakârlığın vazgeçilmez bir unsurudur. Dinin toplumu bir arada tutan yapısı, toplumsal istikrar ve otorite sağlama fonksiyonu muhafazakârlık için oldukça önemlidir. Klasik dindar düşüncelerden farklı olarak muhafazakârlık, dini modern dünyada yorumlamaya çalışır. Onu modern üretim ve yaşam pratiklerine uygulayarak modern bir güce dönüştürme çabası taşır (Yanardağ, 2013: 50-51).

Muhafazakârlık koyu bir dindarlık değildir. Daha çok işlevsel anlamda dinin bir otorite aracı olmasını, toplumu birleştirici rolünü, gündelik hayatın ve modern ekonominin düzenini bozmayan âdetlerini vurgular (Yanardağ, 2013: 55).

Dinin, sivil toplum için temel, tüm iyilik ve huzur için kaynak olduğu ve bu durumun içtenlikle hissedildiği kabul edilir. Bazı ülkelerde bu durum hurafelere yer bırakmayacak derecede çok önemsenir. Halkın büyük çoğunluğu dinsiz olmak istemez. İnsanın, doğası gereği dinden ayrı düşünülemeyeceğine inanılır. Tanrıtanımazlığın, akla ve iç güdülere aykırı bir durum olduğu düşünülür. Tanrıtanımazlığın, insan doğası gereği geçici bir durum olduğu kabul edilir. Fransız Devrimi, Hristiyanlık için tehdit oluşturmuştur ve muhafazakârlar bu duruma karşı çıkmıştır. Eğer Hristiyanlık Fransa’da ortadan kaldırılsa onun yeri bir başka alternatifle dolmayacaktır. Muhafazakârlar kurumlarla düşmanlık hâlinde olmaktan çok mevcut kurumlara bağlı kalmayı tercih ederler. Yerleşik yapıdaki kilise, monarşi, aristokrasi ve demokrasi mevcut düzeninde korunmalıdır (Burke, 2019: 122-124).

Muhafazakârların, olması gereken bir toplum hayali kurmadıkları kabul edilir. Toplum için en uygun olan Tanrı’nın buyruklarıdır. Eğer Tanrı’nın buyrukları topluma uygulanabilirse, ideal durum zaten gerçekleşebilecektir. Aksi durumda insanlık gerileyecek ve insanlık için adeta bir “*mağara adamı*” çaresizliği söz konusu olacaktır (Milosz, 1980: 25-27’den akt., Dural, 2013: 317).

Muhafazakârların insanlığı algılayış biçimi din ve Tanrı odaklı olduğu için; görüşlerinin yaşadıkları toplum ile sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Aksine sınırların ötesinde tüm insanlık için kaygılar barındırabilmektedir.

Muhafazakâr düşünürler için Fransız Devriminin yaşandığı dönemde kilise oldukça hassas bir durumdadır. Devletlerin din ve dinî bilinç üzerine inşa edildiği düşünülür. Bu şekilde insanlık sahtekârlık, şiddet, adaletsizlik ve tiranlık gibi tehditlerden korunur. Din ve dinî bilinç üzerine inşa edilen devletler kutsal bir tapınak gibi görülür. Kilisenin, devlete uygun bir konumda olmaktan çok devlet için vazgeçilmez nitelikte olduğu düşünülür. Hatta anayasaların temeli olarak nitelendirilir. Muhafazakârlar için kilise ve devlet birbirlerinden ayrı değerlendirilemeyecek statüye sahiptirler. Devlet ve kilise ilişkisinin sürdürülebilirliği açısından eğitimde kilisenin rolüne bakılacak olursa; çocuklar rahipler ile birlikte eğitim hayatlarına başlarlar ve büyüüp çalışma hayatına geçtiklerinde de bağlantıları devam eder. Gençlerin diğer ülkelere yaptıkları ziyaretlerde de çoğunlukla rahipler eşlik ederler. Bu yakın bağ sayesinde kilise ile olan ilişki korunmuş olur (Burke, 2019: 124, 132-133).

Klasik muhafazakâr düşünce içindeki bir başka önemli tema, din ve ahlak vurgusudur. Toplumdaki en esaslı, iyi yerleşmiş ve fonksiyonel kurumlar muhafazakârlara göre din ve ahlaktır. Örnek olarak; Jakobenler kiliseye saldırdıklarında, Burke başta olmak üzere muhafazakârlar kilise saldırılarına karşı çıkmışlardır. Muhafazakârlar için din ve ahlak emirleri, insanlara barış yanlısı ve yardımsever olmayı öğütlemektedir. Bu öğütlere uyan insanlar istedikleri istikrara ve huzura kavuşabilirler. Aklın kendi kendine, dünya bilgisini her yönüyle anlayabilmesinin mümkün olmadığı düşünülür. Çünkü dünyadaki ilişkiler, maddesel güçler ve doğa ötesi güçler arasında bir bütünlük içindedir. İnsan akli sınırlıdır ve bu sınırlı akılla dünyanın maddi olduğu kadar maddi olmayan varlığını anlayabilmesi oldukça zordur (Özkan, 2016: 5-6). Buradan hareketle, sınırlı insan akli ile dünyayı algılayabilmek için dinin önemli olduğu düşünülür.

Muhafazakârlık, toplumda süregelen geleneksel kurumları oldukça önemser. Bu durumda da toplumdaki güçlü kurumların arasında olan din kurumunu göz ardı etmeyerek dine önem verir. Söz konusu önem hiçbir şekilde dinci, gerici veya yobaz sıfatlarına karşılık gelecek bir seviyede tutulmamalıdır. Muhafazakârlığın dine verdiği önem, fundamentalizm (kökten dincilik) ile karıştırılmamalıdır. Fundamentalizmde zorunlu bir şekilde radikal (kökten) dincilik söz konusudur. Muhafazakârlar için dinin önemi, bireyin kurtulması ve manevi tecrübeleri ile sınırlı değildir. Bireysel

kazanımlarla birlikte din, toplum bütünlüğünü sağlayan, toplum bağlarını pekiştiren ve bu yönleri ile toplumsal sürdürülebilirliği sağlayabilen geleneksel kurumlardan en önemlisidir. Bu anlamda dinin, toplumu birleştiren ve bütünleştiren işlevi vardır. Dindar olmak, aslında toplumun ve toplumsal kurumların iktidar tarafından dinî değerlere göre düzenlenmesi görüşünü de gerektirebilir. Muhafazakârlık, dindarlık ile uzlaşa içinde olabilen bir ideolojidir (Erdoğan, 2004: 28).

Yeni muhafazakârlar mevcut toplumu, onun yapısını bozacak ahlaki çöküş tehdidi altında görmektedir. Dinî inançların gücünü kaybetmesi sonucu bu tehdit oluşmuştur. Tanrı'dan gittikçe uzaklaşan, hem maddi ve hem de manevi anlamda bir varlık olan insanın ruhanî yönü eksik kalmaktadır. Böylelikle insanlar ruhanî tatmini maddi nesnelerde aramaktadır. İnsanlık; ruhundan, kutsallığından, onu değerli kılan ilahi tarafından uzaklaşarak gittikçe değersizleşmektedir (Kristol, 1995'ten akt. Sıdal, 2010: 38-39).

1.4. Muhafazakârlığın Türkiye'deki Durumu

Türkiye'deki muhafazakârlık düşüncesinin başlangıcı Tanzimat dönemi olarak kabul edilir. Bununla beraber muhafazakâr tavırların doğuşu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme döneminde başlamıştır. Türkiye'deki muhafazakârlığın doğuşu modernleşme hareketlerinin doğuşu ile ilişkilendirilir. Türk muhafazakârlığı, Türk modernleşmesi ile birlikte kendini geliştirmiştir. Türkiye'deki muhafazakârlar tarihsel süreçte, bir yandan modernleşmeye çalışırken bir yandan da modernleşme ile olan bağları için bir sınır koymaya çabalamışlardır. Türkiye'deki muhafazakârlık Batı'daki muhafazakârlık ile karşılaştırılacaksa, Türk muhafazakârlığının karşı tarafında olan düşünce radikal modernleşme sürecidir. Türk muhafazakârlığı taklitçi ve topyekûn modernleşmeye karşıdır (Çiğdem, 1997: 44, 46).

Batı'daki muhafazakârlık, toplumsal ve siyasal sınıflar arası çıkar çatışmasına dayanır. Fransız Devriminden sonra çatışma geleneği, sert bir eleştiri geleneği hâlini almıştır. Türkiye'deki muhafazakârlık ise siyasal sınıfın çıkarlarını savunan bir duruştan çok kültürünü, dinini ve geleneğini savunan bir halk duruşudur (Öğün, 2006: 138).

Türk muhafazakârlığı, geleneklerden köktenci bir ayrılmaya karşıdır fakat bununla birlikte değişim ve gelişime tamamen karşı değildir. Türk muhafazakârlığı, radikal bir değişimden çok tedricî bir değişimi kabul eder. Türk muhafazakârları, geçmişin veya geleceğin arasında önem kıyaslaması yapmaz. Asıl önemli olanın geçmişin mantıklı taraflarını şimdiki zamana taşıyarak, bugünü anlamlandırmak olduğunu savunurlar (İmamoğlu, 2005: 51). Modernleşme düşüncesine katı bir şekilde karşı duran İslamcılık düşüncesi bile kendini muhafaza gayretinin aksine yenileşme çabası içindedir (Çiğdem, 2001: 56).

Türk siyasal yaşamında Osmanlı'dan beri var olan, birbirleriyle ilişkili olup ayrı düşünülemeyen iki cepheden söz edilebilir. Bu cepheler devletçi-seçkinci cephe ve gelenekçi-liberal cephe. Devletçi-seçkinci cephe, Osmanlı bürokratları arasındaki Batılılaşma taraftarlarından oluşmaktadır. Bu bürokrat sınıf, toplumda kendiliğinden oluşan bir sınıf niteliğinde değildir. Batılılaşma süreci ile yenilikleri devlet gücü aracılığıyla uygulama tarafında yer alırlar. Devletçi politikaları savunurlar. Devletçi-seçkinci cephenin, halktan gelebilecek desteği göz ardı eden baskıcı bir tutumu vardır. Batı toplum modeline inanmışlardır. Ekonomik etkinliklerle beraber toplumsal ve kültürel etkinliklerin de devlet tarafından denetlenmesini savunmuşlardır. Bunun sonucunda halkın Osmanlı Devletinden veya Osmanlı Devleti'nin halktan uzaklaşmasına zemin hazırlamışlardır. Gelenekçi-liberal cephenin ise devletçi-seçkinci cepheye karşı bir tepki olduğu düşünülebilir. Bu cephe, ekonomik ve siyasi alanda liberal görüşü savunmuştur. Devletçi-seçkincilerin baskılarından dolayı daha özgürlükçü düşüncededirler. Gelenekçi-liberal cephe, merkezî bürokrasi gücüne karşılık yerinden yönetimi savunurlar. Kendilerinin halkın asıl temsilcisi olduğunu düşünürler. Topluma dayatılan yeniliklere karşı koymak için dinin gücünü savunmuşlardır. Toplumu bir arada tutmak amacıyla din, tarih, kültür, gelenek gibi değerleri savunmuşlardır. Her iki cephe için birtakım ortak özellikler de bulunmaktadır. Öncelikle her iki cephede de tutarlı bir ideoloji bulunmamaktadır. Ekonomik görüşleri sağlam nitelikte değildir. Kapsadıkları gruplar tutarlı değildir, zaman zaman kendi içlerinde çatışmalar yaşanmaktadır. Bu cepheler Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde karşımıza çıkmakla beraber, cumhuriyetin kurulmasıyla da devam ederek toplumsal sınıfların oluşumunda rol oynamışlardır (Kongar, 2006: 131-132).

Türkiye’deki muhafazakârlık Kemalizm ve Kemalist devrime karşı bir tutum göstermemiştir. Muhafazakârlığın doğasında devrim karşıtlığı vardır fakat Kemalizm’e bir karşıtlık durumu oluşmamış aksine Kemalizm içselleştirilmiştir. Türkiye’deki muhafazakâr aydınlar bu sebeple Kemalizm’i değil, onun çevresinde örgütlenen Batı taraftarı aydınları eleştirmişlerdir. Türkiye’deki muhafazakârlık, derece derece gerçekleşen modernleşmeyi savunur. Bununla beraber modernleşme yaklaşımına bütünüyle bir karşı duruş söz konusu değildir. Tamamen geçmişi değil, geçmişteki bilgi, birikim ve tecrübelerden bugün ve yarın için faydalanmayı savunur (Aktaşlı, 2011: 151-152).

Türk muhafazakârlığı, ortaya çıktığı zamanlarda siyasal alanda güç elde edememiştir. Bu alandaki boşluğu kültürel alanda derinleşerek doldurmaya çalışmıştır. 1950’lere kadar kültür, fikir, sanat, edebiyat alanında gelişme göstermiştir (Çiğdem, 2001: 59). 1950’li yıllara kadar Türk muhafazakârlığı bir düşünce tarzı haline gelememiştir. Batı muhafazakârları ile kıyaslandığında Türk muhafazakârları siyaset ve felsefe gibi bilimlerle meslek olarak ilgilenmedikleri için anlattıkları metinler şiir, hikâye ve roman gibi kalıplarda kısıtlanmıştır. Batı ile kıyaslanacak olursa; Türk muhafazakârları, oldukça sınırlı konularda ürettikleri fikirleri, fikir akımlarını, dergilerini bütünlük ve süreklilik taşımayacak şekilde sürdürmüşlerdir (Sıdal, 2010: 73).

Türkiye’deki muhafazakârlık, siyasi anlamda bir ideoloji şeklinde değil bir düşünce ve davranış biçimi şeklinde görülmektedir. 1980 yılının sonrasındaki dönemde Türkiye’de muhafazakârlık düşüncesi önemli hâle gelmiştir. Küreselleşme ve etkilerinin fazlaca hissedildiği yıllarda, içinde bulunulan zaman için küreselleşme hâline karşı çıkış olarak muhafazakârlık siyasî açıdan ve toplum açısından açıkça dile getirilmiş ve karşılık bulmuştur (Özkan, 2016: 1-2).

1980 darbesinden sonra bir rıza üretim kaynağı olarak dine başvurulmuştur. Eğitim alanında İslâm daha fazla yer alarak “*sadık vatandaş imali*” için gerekli görülmüştür. 1980’li yıllarda Özal iktidarı, Türkiye’de liberal muhafazakârlık görüşüne uygun politikalar uygulanmıştır. Millî birlik ve beraberliği sağlayacak en önemli unsurun din olduğu düşünülmüştür. Bu kapsamda dinî kimliğe verilen önem artmıştır. Dinî yaşam tarzı ve ritüeller kamu alanında daha görünür hale gelmiştir. Bu dönem için

benimsenen tutum şu örnek ile yerinde olacaktır; müstehcen neşriyattan rahatsızlık duyuluyorsa, şikâyet emek yerine muhafazakâr yayın araçları kurmak için teşebbüste bulunulmalıdır. (Bora, 2018: 404-409). Savut'un çalışmasında gazete arşivlerinden elde edilen 1980 sonrası dönemden 28 şubat 1997 dönemine kadar olan süreç özelindeki olaylar yer almaktadır. İslâm dininin kamusal alanda görünürlüğünün artması konusunu açıklamada bu veriler yardımcı olacaktır: Özal tarafından besleme çekilerek açılışı yapılan haremlik-selamlık şekilde İslâm Tıp Konferansı düzenlenmesi, müstehcen olması sebebiyle 20 filmin yasaklanması, meclisteki bazı milletvekilleri tarafından Arapça kelimeler kullanılması, sokakta namaz kılınması şeklinde bir protesto gerçekteşmesi (Savut, 2018: 225-226). RP iktidarı döneminde dinî yaşam tarzının görünürlüğü daha da artmıştır. Kamu görevlilerine türbanın serbest bırakılması, dini cemaat önderlerine protokol seviyesinde yapılan yemek daveti, Taksim Meydanı'na cami yapılması projesi örnek olarak gösterilebilir. Bu dönemde RP, toplumu yukarıdan aşağıya İslâmcı bir modernleşme hamlesi ile dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu hamleler sonucunda laik düzeni tehdit etmesi nedeniyle RP kapatılmıştır (Bayrı, 2008: 105). 28 şubat sürecinden sonra siyasi partiler dini söylemlerini ön planda tutmaktan çekinmişlerdir. Muhafazakâr demokrasi söylemiyle kendisini tanımlayan AK Parti döneminde de İslâmcı modernleşme süreci devam etmişti fakat farklı söylemler geliştirilmiştir. Liberallik fazla serbest, muhafazakârlık fazla katı algılanabileceğı için muhafazakâr demokrasi söylemi her iki kavramın aşırılıklarını dengeleyebilecek bir söylem olarak kabul edilmiştir. AK Parti politikalarının "müslümancılık" şeklinde tanımlandığına da rastlanmaktadır. 1980 sonrası dönemden günümüze kadar olan süreçte gözlem, anket ve sosyolojik çalışmalar, kimlik inşasına ve ritüellerin paylaşılmasına dayalı dindarlığın arttığını ortaya koymaktadır. Dindarlığın artışına bir gösterge olarak dinî otoritelerin kanaat önderliğı işlevlerinin güç kazandığı da söylenebilir (Bora, 2018: 478-494).

1.4.1. Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri

Türkiye'de genel olarak sert bir aristokrat sınıfı ve burjuvazi sınıfı ayrımı olmadığı kabul edilir. Türk muhafazakârlığı, İngiltere'deki muhafazakârlık gibi yıllardır süren aristokrat sınıfı ile burjuvazi sınıfı çatışmalarından ve Fransa'daki muhafazakârlık

gibi ihtilal sonrasındaki sınıfların değişen güç dengeleri çatışmalarından tamamen farklıdır (Mollaer, 2008: 73).

Türkiye’de muhafazakârlık incelenirken tarih seyri içinde bir dönüm noktası belirlenecek olursa bu nokta Cumhuriyet’in ilanı olarak kabul edilebilir. Cumhuriyet’in ilanı, Batı’daki gibi tabandan gelen bir ihtilal hareketi ile gerçekleşmemiştir. Bürokrat kesimin kendi aralarında gerçekleşen iktidar mücadeleleri sonucunda yer değiştirmeleri ile Cumhuriyet’in ilan edildiği belirtilir (Mardin, 2007: 15-30).

Osmanlı’nın son dönemlerinde daha çok hissedilir hale gelen modernleşme süreci, cumhuriyet bile ile birlikte daha radikal ve kapsayıcı bir kimlik kazanmıştır. Türk muhafazakârları hiçbir şekilde bu sürece karşı çıkmamışlardır, hatta karşıt bir tutumlarının olmaması büyük ölçüde benimsediklerini de gösterir niteliktedir (iğdem, 1997: 58).

Cumhuriyetin erken dönemlerindeki muhafazakârlık düşüncesi, Anglo-Sakson muhafazakârlığı ile Kıta Avrupa’sı muhafazakârlığı arasında kalan, her iki muhafazakârlık türünün düşünce özelliklerini taşıyan bir yapıdadır. Muhafazakâr düşünürlerin böyle bir tutum sergilemeleri, Türk yönetim geleneği nedeniyledir. Batı’dakinin tersine Türkiye’deki muhafazakârlığın, Türk toplum yapısını düzenleme çabasında bulunması, Türk yönetim geleneği olan patrimonyal yapıdan dolaydır (Güvenç, 1993: 189).

Muhafazakârlık, hatalı bir şekilde geleneksel dindarlık şeklinde düşünüldüğü için, Türk modernleşmesi muhafazakârlığı kabul etmemiştir. Cumhuriyet dönemindeki modernleşme çabalarında hâkim bakış açısı olan Kemalizm, işte bu yanlış algılanış sebebiyle muhafazakarlığın ve muhafazakrların karşısında yer alır. Türk modernleşme hareketi, siyasî düzeni kurumsallaştırarak kendisini bir statüko olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu devlet ve otorite tarafında olan tutum aslında muhafazakârlık ile çok da ters görünmemektedir. Kemalist modernleşmenin muhafazakârlığa karşıt olduğu düşüncesi kabul edilen bir görüş değildir. Aslında muhafazakârlık tanımı sadece dinî boyutuna indirgendiği için, Kemalizm yanlış bir şekilde muhafazakârlık karşıtı bir düşünce sistemi olarak algılanmaktadır. Kemalist modernleşmedeki asıl amaç, milli kimlik oluşturulması için Türk ruhu ve Türk kültürünü tekrar canlandırmaktır. Bu

çerçeve de Kemalist modernleşmede bahsedilen evrensellik kavramı dahi öze ait nitelikler barındırır. Kemalist modernleşme düşüncesinin özünde nitelikli bir muhafazakârlık bulunmaktadır (Bora, 1997: 16-17).

Muhafazakârlar, Atatürk'ün ilkeleri ve inkılâplarının çerçevesinde oluşturulan toplum projesini, asıl aydınlanma olarak sunanlara karşıdır. Toplum projesini, Anglo-Sakson muhafazakârlık tipinde olduğu gibi değerlere dayandırmışlardır. Tarihsel, geleneksel ve kültürel ilişkilerini araştırarak ve toplum tarafından meşru bulunmasına gayret göstermişlerdir (Akkaş, 2003: 6).

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan dönemdeki ilk iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Batılılaşma politikasını tercih etmiştir ve bu politika dışındaki diğer siyasi seçenekleri kabul etmemiştir. Batılılaşma politikalarına yönelik eleştiriler ile bu politikaların dışındaki istekler iktidar tarafından gericilik olarak nitelendirilmiştir. Siyasal iktidar, toplumun gelişmesi için uygulanan politikalara uyumlu olmayı hedefleyerek muhafazakârları reform karşıtı olarak görmüştür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde muhafazakârlık, gericilik olarak görüldüğü için bu dönemdeki aydınlar da muhafazakârlık hakkında konuşmayı çok tercih etmemişlerdir. Bu dönemde gericilik şeklinde anlaşılma tehlikesi olduğu için muhafazakârlık hakkında yapılacak bir tanımdan veya konuşulacak bir düşünceden kaçınılmıştır (Karpas, 1996: 63).

Fransa'daki devrimde etkin olan kitle, toplumda baskı altında olan burjuva kesimi; Türkiye'deki cumhuriyet devriminde etkin olan kitle ise askerî ve sivil bürokrasidir. Türkiye'deki durum kitleler tarafından destek bulan bir devrim değildir. Türk modernleşmesi halk talebiyle gerçekleşen ve taleplerle uyum halinde bir toplum hareketi olarak değerlendirilemez. Türk modernleşmesini ve Batılılaşma hedefini gerçekleştirmek isteyen siyasi iktidar zamanla tutucu bir tavra bürünmüştür. Erken Cumhuriyet döneminde sadece Batılılaşmayı değil, Doğuyu da dikkate alarak Batılılaşmayı savunan muhafazakârlar baskı altında tutulmuştur. Muhafazakârlar, mevcut düzenin savunucusu olarak eski düzen tarafında değil, temelleri mevcut eski düzende atılmış yeni düzenin tarafındadırlar (Akpolat, 2014: 207).

Türk siyasal yaşamının çok partili döneme geçtiği zamanlarda, sayısı artan siyasi partiler benimsedikleri görüşler açısından ayrılmışlardır. Bu gruplandırmadaki sol

partilerin ilericilik, çağdaşlık ve Batıcılık kavramlarının tarafında, sağ partilerin ise genel olarak gericilik tarafında olduğu algılanmıştır. Düzeni, istikrarı, otorite taraftarlığını, toplum geleneklerinin korunmasını, makul derecede din ve aile gibi değerlerin savunulmasını ve faşizm, dincilik gibi aşırılık barındıran ideolojiler dışında durmayı savunan taraf merkez sağ olarak anılan taraftır. Merkez sağın savunduğu tutumlar aslında muhafazakârlık kavramının genel olarak kabul ettiği esaslardır (Erdoğan, 2000: 243).

Çok partili dönemden önce din kavramı, konuşulmaktan çekinilen bir durumdaydı. Çok partili döneme geçiş ile birlikte oluşan ılımlı siyasi ortam içinde din kavramı, siyasal düzeyde gündeme gelmeye ve kendi kabulünü oluşturmaya başladı. Adnan Menderes, söylemini temel insan haklarından olan “*millet egemenliği*” ve “*din özgürlüğü*” ile halkın ihtiyaç duyduğu hakların yaşam alanı bulması üzerine geliştirmişti. Bu söylem, ileride yerleşmeye başlayacak ekonomi politikası olarak liberalizmin savunduğu demokratikleşme ile uyuşmaktaydı. Bununla beraber, Demokrat Parti (DP) tarafından savunulan muhafazakârlık anlayışı laikliği reddeder seviyede ve laikliğe karşıtlık şeklinde bir nitelik barındırmamıştır (Köktaş, 1997: 194). DP’nin iktidara gelmesi ile birlikte muhafazakârlık adeta yeniden canlanmıştır. Baskı altında olan muhafazakâr düşünce, siyaset alanında isteklerinden bahsedebilecek bir duruma gelmiştir. DP’nin iktidara gelmesi; sağ muhafazakâr partiler için bir yol açmıştır. Adalet Partisi (AP), Anavatan Partisi (ANAP), Refah Partisi (RP) ve AK Parti gibi partiler muhafazakâr düşüncenin meşru siyaset içerisinde mümkün olduğu durumla beraber bu yolda ilerlemişlerdir (Bingöl ve Akgün, 2005: 9).

Bu çok partili dönem deneyimi genel olarak İslam’ın siyasallaşması veya muhafazakârlığın siyasallaşması şeklinde tanımlanır. Bu dönemdeki muhafazakârlık, din değerlerini ön planda tutacak şekilde görülmüştür. Bu kültür hareketinde, İslam dini bir medeniyet tarzı şeklindedir. Bu hareket, kültürel ve sosyal bir kimlik çabasıyla 1970’li yıllardan günümüze kadar siyasal iktidarı elde etmeye çalışmıştır (Yavuz, 2005: 21).

1980’lerde iktidarda olan Turgut Özal, liberal ekonomi politikalarını, muhafazakâr bakış açısıyla bir araya getirmiştir. Hükümetin muhafazakârlık anlayışı;

milli değerlere, ahlak değerlerine, geleneklere, kültüre ve tarihe bağlı olmak şeklindedir. Tutucu ve yeniliklere kapalı bir anlayış yerine, ilerlemeye açık ve güçlü bir Türkiye hedefi vardır. Özal, politikalarında din kavramına yer vermiş ve uzlaşmacı bir yol izlemiştir. İslamcılığın gelişmesine ortam hazırlamıştır. “*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu*” ve “*Aile Araştırma Kurumu*” gibi örneklerle muhafazakârlığı kurumsallaştırarak “*Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu*” örneği gibi muhafazakâr tarafı öncelikli olan liberal politikaları gerçekleştirmiştir (Doğan, 2003: 55).

Özal, manevi değerleri ve aile kurumunu ön planda tutmuştur. Din kavramını toplumdaki zıt kutupları bir araya getiren değer olarak görmüştür. 1980’li yıllardan sonra muhafazakârlık uzlaşmacı bir nitelik kazanmıştır (Taşkın, 2007: 149).

2002 yılında iktidara gelen ve günümüzde hâlâ iktidarda olan AK Parti, kendisinin muhafazakâr olduğunu ileri sürerek İslâmcılık ve muhafazakârlık arasındaki ilişkiyi gündemde tutmuştur. Bu ilişki gündemde olduğu sürece Türkiye’deki İslâmcılık ve Muhafazakârlık içeriklerinin değişerek şekilleneceği beklenmektedir. Muhafazakârlık ve İslamcılık siyasal hareketlerinin arasındaki ilişki günümüzde devam etmektedir. Bu ilişkideki en önemli neden, İslâmcılığın “*meşru ve mümkün bir dil arayışı*” içinde olmasıdır. Muhafazakârlığın Cumhuriyet tarihi boyunca sergilediği tutum, İslâmcılığın ihtiyaç duyduğu meşru dil için en uygun alternatiftir. İslâmcılık, siyasî düzeyde hiçbir zaman kendi adıyla yer alan bir hareket olmamıştır. Siyasi partiler hareketi düzeyinde, Millî Görüş ismiyle, Adil Düzen düşüncesiyle 1980’li yıllardan 1995 seçimlerine kadar ifade edilmiştir. Bu dönemde İslâmcılığın ima edilmesi bile partilerin kapatılmasına neden olabilecek niteliktedir. AK Parti, İslâmcılıktan kaçınarak meşru olan Muhafazakârlığı öne çıkarmıştır (Aktay, 2017: 349-350).

Bir görüşe göre AK Parti din merkezli kimlik tanımlamasından uzaklaşmak istemiştir. Bu kapsamda dine yönelik çağrışım yapan muhafazakârlık kavramını benimsemiştir. Böylelikle İslamcılık çağrışımı oluşturulmadığı ve bu kavramın siyasî olarak uygun bir dil seçimi olduğu düşünülür (Doğanay, 2007: 69). AK Parti’nin ön planda tuttuğu muhafazakâr demokrasi kavramı, cumhuriyet tarihi boyunca süregelen muhafazakârlık değerleri ile uyumludur. (Bingöl ve Çolak, 2010: 105).

Türk muhafazakârlığının alışılan düşünce sisteminde; ailenin, dinin, devletin, toplumun önemi ön planda tutulmuştur. Muhafazakâr demokrasi düşüncesiyle kendini tanımlayan AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışında; yerliliğe, tarihe, geleneklere, kültüre, dayanışmaya, halk ile özdeş olmaya, toplum mühendisliğine karşı olmaya ve benzer nitelikteki çeşitli kavramlara önem verilmiştir (Safi, 2005: 225).

1.5. Türkiye’de Muhafazakârlık ve Din İlişkisi

Türkiye’deki muhafazakârlık, sınıf temelli bir nitelik taşımamakta, genellikle kültürel değerler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu kültürel değerler ise; tarih, gelenekler, din, milliyet gibi değerlerdir. Hatta değerlerde varılan birlik ilerletilip Müslümanlık ve Türklüğün aynı anlama geldiği düşünülür olmuştur. Yapılan araştırmalar da genellikle bu değerler ile beraber incelenmiştir (Polat, 2019: 19).

Türkiye’de dinî-geleneksel yaşam tarzı kurallarına uymak iyi Müslüman olmak şeklinde algılanmaktadır. Toplum kurallarına ve geleneklere uymak, yaşlılara saygılı davranmak, kötü alışkanlıklardan uzak durmak bu yaşam tarzının kuralları arasında yer alır. İslâm dinini referans alan bu yaşam tarzı merkez sağ için önemli bir destek oluşturmaktadır (Akkır, 2006: 60).

Türkiye tarihinde kendine has, yıllar boyunca süregelen en kapsayıcı unsur dindir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrasındaki iktidarların politikalarıyla, toplumun kendine has özelliklerinden olan dinin birleştiren ve bütünleştiren yönü ön planda tutmaya çalışılmıştır. Din, ayrıştırıcı bir siyasi öge olarak değil saygı gösterilmesi gereken toplumsal gerçek olarak görülmüştür (Nebati, 2014: 200).

Muhafazakârlık açısından din, sadece bir inanış biçimini değil, toplumda yer edinmiş, kültür haline gelmiş bir din anlayışını ifade eder. “*Halk İslâm’ı*” bu konuda örnek olarak düşünülebilir. Daha detaylandırılacak olursa; Türkiye’deki muhafazakârlık, Türkiye’de yer edinen Türk Müslümanlığı açısından değerlendirilir. Bu kapsamda Türk-İslâm mimarisi, Türk-İslâm edebiyatı gibi çeşitli semboller ve edebi metinler ile toplum ve din arasındaki kültür birliği mümkün olmaktadır. Muhafazakârlık açısından dinin milli kimlik ile beraber de anılabilmesi, toplumların benimsedikleri dinlerin farklılık göstermesinin doğal bir sonucu olarak düşünülebilir. (Ardoğan, 2007).

Bir düşünceye göre muhafazakârlık Türkiye’de Müslümanlar için kullanılan ve bazı siyasal çalışmaları açıklamak ve tarif etmek için başvurulan bir kelimedir. Dindar insanların 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kendilerini ifade etmek için kullandıkları muhafazakârlık kavramına, bu tarihten önce İslâm’ı ve dindarlığı açıklamak için başvurulmamıştır. Dindarlar bugünkü anlamda muhafazakârlığı, saldırıya maruz kalma korkularından dolayı tercih etmektedirler. Sebebi de şöyle açıklanmaktadır: Osmanlı Devleti saldırgan Batı karşısında yenik düşmüş ve Osmanlı’dan kalan bakiye ile Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Müslüman toplum da kendini muhafaza etmeyi tercih etmiştir. Buradan hareketle muhafazakârlığın, olağanüstü koşullarda, saldırgan hareketler karşısında kendini koruyan dindarlık olduğu anlaşılmaktadır. (Demir, 2007).

Muhafazakârlık için, “*geleneksel muhafazakârlık*”, “*yeni muhafazakârlık*”, “*devrimci muhafazakârlık*”, “*liberal muhafazakârlık*”, “*kültürel muhafazakârlık*”, “*İslam muhafazakârlığı*” gibi çeşitli sınıflandırmalar söz konusu olmuştur. Siyaset bilimi için “*muhafazakâr Müslümanlık*” ayrımı da yapılmıştır. Her ne kadar farklı sınıflandırmalar yapılmış olsa da muhafazakârlık kavramı özünde aile, ahlak, din ve gelenek gibi değerleri benimsemektedir. “*Muhafazakâr Müslümanlık*” sınıflandırması düşünüldüğünde bu değerler arasından dine verilen önemin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır (Altıntaş, 2007). Günümüzde dinler, toplumdaki konumları açısından muhafazakâr tutum sergilemektedir. Söz konusu tutum İslâm dini için de geçerlidir. İslâm dinini doğasında olmasa bile, yaklaşık yüz yıldır muhafazakâr Müslümanlık veya Müslüman muhafazakârlık söz konusudur (Aydın, 2002: 67). Türkiye’deki muhafazakârlık, muhafazakâr Müslümanlık sınıflandırmasına dahil edilebilir.

Muhafazakârlık kavramının içinde yer alan din unsuru Türkiye’de dindarlık, İslâmcılık gibi farklı çağrışımlarla algılanmıştır. İslâm’ın; ideolojik olarak İslâmcılık içinde yer alması daha uygun bulunurken, Türkiye’de muhafazakârlık ile ilişkilendirilmiştir. Muhafazakâr Müslüman sınıflandırması Türkiye’de; dindar, aile ve geleneklerine bağlı, ahlaki önemseyen, millî değerleri benimseyen kimseler için kullanılmaktadır. Muhafazakâr Müslümanlık, İslâm’ı merkeze alan bir muhafazakârlık şeklinde özetlenebilir. (Altıntaş, 2007).

Türk modernleşme hareketinin düşünürleri, muhafazakârlığın bir dini düşünce, özel olarak da İslâmcılık olduğu düşüncesine varabilirler. Oysa Batının bilim ve teknik gibi modern konularda model seçilmesi fikri ve gayreti Said Halim Paşa ve Mehmet Akif Ersoy başta olmak üzere bütün İslâmcılar için geçerlidir. Türkiye’de İslamcılık akımının muhafazakârlık altında var olma dönüşümüne, modernleşme dönemindeki rejimin baskıcı laisizm politikaları zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Müslümanlar dindar değil, muhafazakâr kimliği benimseme yolunu seçmişlerdir (Aydın, 2002: 69).

Türkiye’de muhafazakârlığın din ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülür. Hatta muhafazakârlığın kelime anlamı, dini değerleri sahiplenmek olarak anlaşılır. Muhafazakârlığın toplumsal değerleri arasında sayılan din, Türkiye’de muhafazakârlığın düşünsel temeli olarak algılanır. Türkiye’de muhafazakâr bir kimsenin algılanış biçimi, toplumun birleştirici bir unsuru olarak dini kabul eden kimseden çok, doğrudan dini değerleri benimseyen kimse şeklindedir. Hatta çoğu zaman muhafazakâr kimse, dindar insan olarak düşünülür. Muhafazakârlık, son yıllarda yalnızca din ile beraber düşünülebilen bir kimlik olmasının yanında modernlik ile de ilişkilendirilmektedir (Türköz, 2011: 107-120). Böylelikle zamanla toplumda dinin ve dini değerlerin modernlik dışı ve modernlik karşıtı olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Muhafazakârlar için İslâm aynı zamanda bir eğitim kurumu gibi görülür. Dinin, aile bağlarını güçlendirdiğine inanılır. Toplumun, özellikle de gençlerin ahlaki değerlerini yükselttiği kabul edilir. Yaşlılara saygı, yardımlaşma, kadın-erkek ilişkilerinde saygı gibi ahlaki değerlerin İslâm eğitimi ile birlikte devam edebileceğine inanılır (Karpas, 2010: 354).

Cumhuriyetin kurulması ile başlayan modernleşme politikalarının, kendini dindar olarak tanımlayan kesimin yaşam tarzı için tehdit oluşturduğu düşünülür. Bu durum da kırsal kesimde yaşayan, esnaflardan ve eşraftan oluşan geleneksel toplum yapısı için hassasiyet konusu oluşturmuştur (Çiğdem, 2005: 29).

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan ve 1950’lere kadar olan dönemde İslâmî düşünce ve yaşantı devlet tarafından her alanda takip edilip baskı altında tutulmuştur. Devlet tarafından İslâm’ı baskılayan müdahaleler de yaşanmıştır. Bu dönemde halk

yakalanma korkusuyla ve gizli bir şekilde İslâm'ı öğrenmeye, düşünmeye ve yaşamaya çalışmıştır. Bu dönemde İslâm dini, düşünsel açıdan pek etkin olamamıştır. Bu dönemde İslâm, sadece ibadet ve ahlak boyutuyla “*halk Müslümanlığı*” şeklinde yaşanmıştır (Ocak, 2003: 99). Muhafazakârlık için de asıl değerlerinden olan din değerinin baskı altında tutulmasından kaynaklanan benzer durum söz konusudur.

Türkiye’de muhafazakârlık olgusu, ortaya çıkış zamanlarında İslâmi değerler ile kendini tanımlama yolunu seçmiştir. Çok partili siyasî hayata geçiş ile beraber siyasal anlamda muhafazakârlık daha etkin olmaya başlamıştır. Dinin oy verme davranışına olan etkisi nedeniyle dinî söylemlerde artış söz konusu olmuştur (Özder, 2006: 115-116).

2. Dünya Savaşı sırasında, Türkiye’de dini konular hakkında farklı görüşleri bulunan üç grup gözlemlenmiştir. Muhafazakârlar tarafından İslâmiyet’e, 2. Dünya Savaşı sırasında artış yaşanan sol eğilimlere karşı koyabilecek bir siyasî fonksiyon yüklenmiştir. Sol akımların etkisini ortadan kaldırmak ve fedakârlık, vatana bağlılık duygularını arttırmak için gençliğe din ve milliyetçilik ağırlıklı eğitimin verilmesi gerektiği savunmuşlardır. Hükümet din konusundaki politikalarını değiştirmeli, din eğitimi önem vermelidir. Bu görüşe karşılık ılımlı bir grup da vardır. İlimli grup ise dinin insan haklarından olduğunu düşünürler. Muhafazakârların görüşlerine karşı çıkmamakla birlikte, dine devlet müdahalesinin gerekmediğini savunurlar. “*Çünkü Türk toplumu zaten İslam’dır*”. Aşırı laiklik tarafları ise din konusunda üretilecek her politikayı, cumhuriyet ilkelerinden taviz vermek şeklinde görüyorlardı (Karpaz, 2010: 354-356).

Dünyadaki durum değerlendirildiğinde, 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan Soğuk Savaş dönemi muhafazakârlık ve din açısından etkili olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki Batı bloğunda, din en önemli motivasyon kaynaklarından biri olmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra dünyada dine yönelik ilgi yükselişe geçmiştir. Türkiye de bu durumdan etkilenmiştir. Diğer taraftan bu dönemde Türkiye, akraba toplulukları ve İslâm ülkeleri ile ilişkilerini arttırmıştır. Tarihsel ilişkilerin yeniden canlanması dinî değerlerin de ön plana çıkmasına neden olmuştur. Toplumsal

yapısında İslâm dinini benimseyen ülkelerde dine verilen önemin artması da Türkiye’de İslâm dinine verilen önemi etkilemiştir (Çaha, 2005: 479-480).

1970’lerden günümüze kadar olan süreçte özellikle sağ muhafazakâr iktidarlar tarafından İslamcı değerler, semboller ve kavramlar iktidarlarına destek olabilecek güç unsuru şeklinde değerlendirilmiştir. Cumhuriyet değerlerine tehdit oluşturabilecek her türlü dinsel tutum baskılanmıştır (Çiğdem, 2005: 29). 1970’li yıllarda muhafazakârlık siyasal etkenler nedeniyle İslam ile beraber anılır olmuştur. Bu yıllarda muhafazakârlık taşra değerleri ile daha da yakın olmaya başlamıştır. Türkiye’de muhafazakâr düşünce bir burjuva kültürü oluşturamamıştır. 1980’li yıllara doğru muhafazakâr, kentli bir dindar sınıf oluşmaktadır. Eskiden tüketim ve özel mülkiyet konularında hırslı olmayan muhafazakâr kesim; eğitim, ticaret ve ekonomik gelişmeler sonucunda maddi güç kazanarak daha istekli hale gelmiştir (Evkuran, 2007: 36-37).

1980 sonrası dönemde dünyada dine verilen önem artmıştır. İslamcılık da bu süreçte önem kazanmıştır. Türkiye’de de geçerli olan bu durum muhafazakâr değerlerin İslâm dini ile olan ilişkisini artırmıştır. Muhafazakârlık da İslâm dini ile beraber önem kazanmıştır (Özder, 2006: 127).

1980 sonrasındaki dönemde artan maneviyatın İslâm ile ilişkilendirilmesinde, örgütlü dinî grupların halkın geniş kesimiyle iletişim halinde olmasının payı büyüktür. İslâmî nitelikteki yardım dernekleri ve vakıfları yoksul halkın hislerine hitap etmişlerdir. İnsana tepeden bakan bir kesimden ziyade insanların yardımı için çalışan İslâmî değerleri sahiplenen kesim güven duygusu oluşturmuştur. Halk ile kurulan samimi bağ seçim sonuçlarına da sağ partiler lehine yansımıştır (Çaha, 2005: 483).

Türk toplumu yaklaşık iki yüzyıldır modernleşme sürecinin içindedir. Cumhuriyet’in ilanından itibaren günümüze kadar olan süreç kabaca şu şekilde özetlenebilir: Cumhuriyet’in ilanı ile beraber sekülerleşme ve modernleşme açısından radikal uygulamalar söz konusu olmuştur. Dinî gruplar bu değişime karşıt bir tutum göstermişlerdir. 1940’ların sonundan itibaren din üzerindeki devlet kontrolü esnetilmiştir ve bu durum dine olan ilgiyi artırmıştır. Dinî gruplar ve cemaatler daha görünür hâle gelmişlerdir. 1980’lerde başlayan liberal politikalar dinî alanı da etkilemiştir. Dinî gruplar ve cemaatler mutasavvıf çizgilerini korumakla beraber

değişimlere ayak uydurmak için dinî ve mistik işlevlerini geri planda tutarak sosyal ve kültürel işlevlerini ön plana çıkarmışlardır (Kirman, 2004: 61-62). Türkiye’de dinin etki alanının geniş olması muhafazakârlığın toplum tabanında daha güçlü olmasını sağlamaktadır (Özder, 2006: 128).

Türkiye’de dine verilen önem yıllar geçtikçe artmaktadır. 2008 yılında yayınlanan Dünya Değerler Araştırması’na göre Türkiye’de dinin önemi; 1990 yılında %85 oranındayken, 2007 yılında %92 oranına yükselmiştir. Katılımcılar arasından kendini dindar olarak tanımlayanların oranı 1990 yılında %75 iken 2007 yılında %83 seviyesine yükselmiştir (Esmer, 2008). Araştırmanın 2012 yılında yayınlanan verileri olan Türkiye Değerler Atlası bu görüşün devamı niteliğindedir. Bu araştırmaya göre Türkiye’de kendini dindar olarak tanımlayanların oranı 2007 yılında %83 iken 2011’de %85’e çıkmıştır. Hatta Türkiye en dindar toplumlar arasına dahil edilmiştir. Esmer’in 2012 yılındaki çalışması incelendiğinde din kimliğinin önemi dikkat çekmektedir. Çalışmaya katılanların üçte iki çoğunlukla millet kimliğinden önce din kimliğinin geldiği belirtilmiştir (Esmer, 2012). Dünya Değerler Araştırması’nın 2020’de yayınlanan verilerine göre dinin önemi konusunda Türkiye’deki oran %60 çok önemli, %28,4 önemli olarak toplamda %88,4 oranındadır. Son yayınlanan veri setinde yer alan dinin önemi konusundaki oranın 2007 yılı sonuçlarına göre azaldığı görülmektedir. Yaratıcının hayattaki önemi konusuna verilen cevaplar ise 10 kademeli cevaplar arasından önemlidir kısmında yer alan 6-10 kademesine göre toplam %85,1 oranındadır. Tanrı’ya inananların oranı %94,5’tir. Araştırma sonuçlarına göre katılanların %98’i İslam dinine inandığını belirtmiştir (WVS, 2021).

Esmer’in 2012 yılındaki çalışmasında; din, kadın hakları ve aile değerlerine diğer değerlerden daha fazla yer veren ve çeşitli konularda muhafazakâr değerleri barındıran bir muhafazakârlık ölçeği yer almaktadır. Muhafazakârlık ölçeğine göre 100 puan üzerinden yıllara göre şu şekilde değerler yer almaktadır: 1990 yılında 60,34, 2001 yılında 64,80, 2011 yılında 63,00 (Esmer, 2012).

Türkiye’de muhafazakârlık din ile ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmaların sonuçları bu yargıyı doğrular niteliktedir. Çakıral’ın 2015 yılında yayınlanan çalışmasına göre “*muhafazakârlık dinselliktir*” yargısına katılımcıların

%45,6'sı katılıyorum, %13'ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. “*Muhafazakârlık ve dindarlık arasında sıkı bir ilişki vardır*” yargısına katılımcıların %41,4'ü katılırken, %16,3 ü kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Çakıral, 2015: 227-228). Kurtoğlu'nun 2016 yılında toplumsal değerler açısından mülakat yöntemiyle yapılan bir çalışmasına göre muhafazakârlık, dinî inanç ile aynı anlama karşılık gelmektedir (Kurtoğlu, 2016: 147). Polat'ın 2019 yılında yayınlanan çalışmasına göre Türkiye için muhafazakârlık algısı dindarlık olarak anlaşılıp, dindarlık çerçevesinde tanım bulmaktadır. Bu durumla beraber dindarlığın algılanış biçimi de muhafazakârlık ile ilişkilendirilmektedir (Polat, 2019: 16-18). Doğan'ın 2016 yılında yayınlanan çalışmasında en vazgeçilmez kurum olarak %49,7 oranında din kurumu tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda dindarlığın muhafazakâr tutumları büyük oranda etkilediği bildirilmiştir (Doğan, 2016: 185-186).

Muhafazakârlığın din ile beraber gelenekle de ilişkilendirilmektedir. Seki'nin 2016 yılında yayınlanan çalışmasına göre Türkiye'de muhafazakârlık, din ve gelenek ekseninde yer almaktadır (Seki, 2016: 59).

Türkiye'de muhafazakârlığın din ile beraber aile değerleri ile ilişkilendirilmektedir. Doğan'ın 2016 yılında yapılan muhafazakâr aile değerlerini inceleyen çalışmasına göre; muhafazakâr aile değerlerinde en etkili unsurun din olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Doğan, 2016: 185-186).

Türkiye'de muhafazakârlık ve din ilişkilendirilmesi siyasetçiler açısından da geçerlidir. Suveren'in 2014 yılında yayınlanan çalışması siyasetçiler için muhafazakârlık tanımlamalarına yer vermektedir. Katılımcılar arasından bir siyasetçi Anadolu insanının, geleneklerine bağlı olup tarihi değerlerine sahip çıkarak kendi kültürünü muhafaza ettiğini aktarmaktadır. Muhafaza edilen değerler arasında inanç, din, kültür, gelenek, tarih sıralanmaktadır. Bir katılımcı, muhafazakârlığı geleneksel Türk toplum yapısıyla dinî hayatının günümüz şartlarında birleşmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka katılımcı ise İslâm dini ile beraber, töre ve gelenek gibi tarih boyunca süregelen davranışları ve öğretileri muhafazakârlık ile ilişkilendirmektedir. İslâmî değerler, kurallar ve davranışlar Türk toplumu ile doğrudan ilgilidir. Muhafazakâr insanı da din kurallarını benimsemiş insan olarak tanımlamaktadır. Bir

başka katılımcı muhafazakârlığı doğrudan din ile ilişkilendirerek; dinî kuralları benimsemek ve dine göre yaşamak şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir katılımcı muhafazakârlığı, gelişmelere açık olan ve dinî değerleri önemseyen düşünce ve kurallar bütünü olarak görüp muhafazakâr insanı; yaşadığı çağa uyum sağlayabilen, yeniliğe açık olan ve dinî değerlere saygı duyan insan olarak tanımlamaktadır. Katılan bir katılımcıya göre muhafazakârlık “*dincilik*” anlamına gelmeyip “*dindarlık*” anlamı taşımaktadır. Katılımcı Türk toplumunun %98’ini dindar bulmaktadır. Muhafazakârlığı, “*insanın içerisindeki Allah sevgisi*” olarak tanımlamaktadır. Bir katılımcı, muhafazakârlığın doğrudan dindarlık anlamına geldiğini belirtmektedir. (Suveren, 2014: 14-22).

Türkiye’de muhafazakârlığın din ile ilişkilendirilmesi tüketim tercihleri açısından da geçerlidir. Bu kapsamda yapılan bir çalışma sonucunda; kendini muhafazakâr olarak tanımlayan kişiler tüketim tercihlerinde, dinî değerlere göre hareket etmektedirler. “*Muhafazakâr dindar*” kişiler, muhafazakâr değerleri dindarlığın özü olarak görmektedirler (Polat, 2019: 123, 130).

1.6. Muhafazakâr Finansman Tercihlerinde Hâkim Olan İlkeler ve İslâm Ekonomisinin Temelleri

İslâm dini sosyal hayatı düzenlerken Kuran, sünnet ve içtihatlar olmak üzere üç esası temel alır. İslâm hukuku ve kuralları şariat olarak da bilinmektedir. İslâmî finans ise İslâm dinini temel aldığı kural ve ilkelerin finansal alanda hayata geçirilmesi üzerine kurulmuştur. Şariatın açıkça belirtmediği kurallarda, alimlerin yorumlarından yararlanılmaktadır (Türker, 2010: 5).

İslâm ekonomisinde hedeflenen, kazancın maksimize edilmesi değil kazancın helal olmasıdır. Bu şekilde sınırsız bir ekonomik kazanç durumu söz konusu olmayıp, haramdan kaçınma sınırı geçerli olacaktır (Zaim, 2013: 34).

İslâm ekonomisinin, üretim temeli üzerine inşa edildiği savunulur. Üretim konusundaki asıl unsur da tüketicinin hak edilmesi için gerekli olmasıdır. Üretme yeterliliğine sahip olan bir insanın üretim yapmadan tüketim yapmak istemesi, bir başkasının hakkını ihlal etmek anlamına gelmektedir (Ersoy, 2015: 45).

1.6.1. Faiz Yasağı

Geleneksel finans ile İslâm dini prensipleri arasındaki en temel fark faizdir. Faiz riba olarak da adlandırılabilir. Faiz yasağı ile gelir dağılımında adaleti sağlamak ve sermaye tekelleşmesinin önüne geçmek hedeflenmiştir. İslâm dininde para yalnızca bir değişim aracıdır ve ticari bir mal gibi alım satım işlemlerine dahil olmaması gerekir (Türker, 2010: 5-6).

İslâm ekonomisi hakkında yazılan metinlerin çoğunda; İslâm'a göre risk alınmadan para kazanmanın haksız olduğundan bahsedilmektedir (Kuran, 2002: 46). Bir malın satıcısı, o malın kaybının riskini göze alırsa o satıcı İslâm dinine uygun bir tüccardır. Yani tüccarın elde edebileceği kazançta, zarar edebilme ihtimali de barınmalıdır (İSEDAK, 2018: 25).

Ticarette risk, dahil olan tüm taraflar arasında geçerlidir fakat faizde sadece borçlu üzerinde risk vardır. İslâm hukukunda risk ve kazanç beraber paylaşılmalıdır. Önceden belirlenmiş sabit ve haksız kazanç sağlayacak şekilde sadece borç ilişkisinden doğan, anaparada herhangi bir eksilmenin söz konusu olmadığı, karşılıksız olarak fazladan alınan kazanç şekillerinde detaylandırılabilen faiz yasaklanmıştır (Tok, 2009: 2).

Faizin söz konusu olmadığı İslâm ekonomisinde asıl olan, dün kazanılanın bugün tüketilmesi, bugün kazanılanın da gelecekte tüketilmesidir. Bu esaslar ile düşünüldüğünde İslam ekonomisinde; mülkiyet hakkının var olması ve onun korunması gerekmektedir. Faizli sistemin ise; henüz kazanılmamış, gelecekte kazanılma ihtimali olan mülkiyetin veya gelirin, bugünden harcanması üzerine inşa edildiği düşünülür. Bu sistemde bireyler borçlu olarak hayatlarına devam ederler. Eğer bireyler borçlarını ödeyemezler ise genellikle yeniden borçlanma yöntemlerini tercih ederler. Böylelikle borçluluk hâli için bir kısır döngü oluşur (Ersoy, 2015: 45). Burada bahsedilen faiz, borcun ödenmemesi durumunda artması ve ana borcun üzerine eklenerek borcun katlanması olan ribanın yasaklanmasıdır. Riba, borcu olanların köle olmasına neden olmakta ve toplumsal adaletsizliğe yol açmaktadır (Kuran, 2002: 46).

İslâmi finansman yöntemleri genel olarak faiz yasağına uygun bir şekilde işlemlerin sürdürülmesine ve iş ahlakının korunmasına yönelik ilkeler üzerine inşa edilmiştir. İslâmi finans, temel olarak finansal nitelikte olmayan; doğrudan veya dolaylı finansman yöntemlerini kullanan ticari faaliyettir (SEPAM, 2013: 3, 4).

Ekonomik faaliyetlerdeki faiz yasağı sebebiyle İslâmi finansı tercih eden taraflar, ticari riskler ile beraber kâr ve zararı paylaşan bir ortaklık kurmuş olurlar. Bu ortaklık ilişkisi sonucunda, İslâmi finans sisteminin ihtiyaç duyduğu temel finansmanın kaynağı oluşmaktadır (Alım, 2018: 7).

Kazanç, riske katlanma sonucunda elde edilen haklı bir gelirdir. Bankacılık faaliyetleri için düşünülecek olursa; faiz olmaksızın hem risk hem de gelir ticari işlemlere dahil olanlar arasında paylaşılmalıdır. İnsanlar, güvenli bir saklama alanı olarak bankaları tercih edebilir fakat bu tercih faiz unsurunu barındırmamalıdır (Kuran, 2002: 47).

2008 yılında yapılan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin katılım sağladığı bir araştırmada, katılımcıların %81,2'lik kısmı bankalardaki faiz sistemini hoş karşılamayıp, bankaların faiz sisteminden arınmış olması gerektiğini düşünmektedir. Aynı çalışmada öğrenciler, faizin haksız kazanç ve ekonomik anlamda sömürüye neden olduğu için yasaklandığını düşünmektedirler. Günümüzün ekonomik sisteminde karmaşıklık olduğunu ve hangi işlemlerde faizin söz konusu olduğunu ayırt edemediklerini belirtmişlerdir (Çapcıoğlu, 2008: 205, 207).

1.6.2. Diğer Yasaklar

İslâm'ın ekonomik hayat ile ilgili birtakım kuralları vardır: İyi emredilip, kötü yasaklanmıştır. İsrâf, savurganlık ve gösterişten kaçınılmalıdır. Zararlı sonuçlar meydana getirebilecek faaliyetlerden uzak durulmalıdır. Cömert olunmalıdır. Bireyler çok çalışmalıdır. Adaletli fiyat belirleme söz konusu olmalıdır. Başkalarının hakkı yenmemelidir. Spekülasyon, kumar, stokçuluk ve haksız rekabet söz konusu olmadığı sürece servet edinmek için herhangi bir engel söz konusu değildir (Kuran, 2002: 49). İslâm hukuku temel olarak faiz ile birlikte kumar gibi haram sayılan ve belirsizlik içeren faaliyetleri yasaklamıştır (Tok, 2009: 2).

İsraf yasağına detaylı bakılacak olursa: İsraf genel olarak gıda tüketiminde israf olarak düşünülse de daha geniş anlamlar taşımaktadır. İhtiyaçtan fazlasını tüketmek temelinde düşünüldüğünde, israf sonucunda verimsiz kaynak tüketimi oluşmaktadır. Yeterli miktardan fazla bir şekilde tüketilen her mal, hizmet, kaynak ve benzer nitelikte tüketime konu olabilecek şey israf kabul edilir. İsraf, hem üretim hem de tüketim aşamasında geçerlidir (Alım, 2018: 4). Müslüman dindarlar için tasarrufun önemini ortaya koyan bir çalışmada dindarlık seviyesinin arttıkça israfın azaldığı ve tasarrufun arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Polat, 2019: 132).

İslâm ekonomisi her türlü piyasa tekelleşmesini yasaklamıştır. Malın ve paranın biriktirilip saklanması istenmeyen bir durumdur. Bu sayede para ve mal ekonomide rol oynayarak piyasayı bozucu şartların oluşmasını engelleyecektir. Hatta zekâtın bir çeşit negatif faiz olduğu düşünülebilir. Para stokçuluğu söz konusu olduğunda bu paranın bir kısmının ihtiyacı olana verilmesi gereklidir (Zaim, 2013, 34).

İslâm dini spekülasyon, bahis ve şans oyunları başta olmak üzere sadece bir tarafın kaybetmesi sonucunda bir başka tarafın kazandığı faaliyetleri yasaklamıştır. İslâm dinin haram kıldığı alkol, domuz eti gibi konularda da ticaret yapılması şeriata göre yasaklanmıştır (Türker, 2010: 6). İslâm'a göre haram sayılan konularda ve endüstrilerde yatırım yapmak da yasak sayılmıştır (Tok, 2009: 3). Yasak kapsamındaki faaliyetlerin arasına tütün ürünlerinin ticareti de dahil edilebilir. Yasak olan ticari faaliyetlerin stokçuluğu, pazarlamacılığı ve paketlenmesi de yasaklanmıştır. Tekelcilik ve karaborsacılık gibi çeşitli ticari hileler de yasak olan faaliyetler kapsamına dahil edilebilir. İslâm dini haksız kazanca sebebiyet verecek faaliyetleri de yasaklamıştır. (Bayram, 2020: 18).

İslâm'a göre hukuki işlem ve sözleşmeler için akit konusu hakkında bilgi sahibi olmak ve konunun belirli olması temel alınmıştır. Sözleşme konusu belirsizlik (gharar) içermemelidir. Yanlış anlaşılmaya müsait olmamalıdır. Eğer bir satış sözleşmesi söz konusu ise; sözleşme konusu olan malın kendisi, türü, özellikleri, bedeli, ödeme ve teslim şekli gibi esas unsurlar belirli olmalıdır (Tok, 2009: 2-3).

İslâm ticaretin yanıltıcı olmamasını emretmektedir. Ticaret esnasında yapılan hesapta hile olmamalıdır. Ahlakî olmayan ticaret bu şekilde yasaklanmıştır (Kutval, 2017: 6).

İslâmi finans sistemi sadece Müslümanların tercih ettiği bir sistem olarak düşünülmemelidir. Müslüman olmayan toplumlar veya kişiler de İslâmi finans yöntemlerini tercih edebilmektedir. Dinî değerlerle birlikte, ahlak ve sosyal sorumluluk değerleri İslami finansın temelleri arasındadır. İslami finans, faizsiz borç ilişkilerinin yanında ahlaki yatırım ve borç ilişkileri şeklinde de düşünülebilir. İslami finans işlemlerinde adalet, yardımın karşılıklı olması, dolandırıcılıktan kaçınılması, iyi niyet, uygun açıklama ve şeffaflık hâkim ilkeler arasındadır. Sözleşme hükümlerinin esas olması ve işlemlerde hak ve yükümlülüklerin açık olması İslami finansın ahlak önceliklerindendir (Sürücü, 2018: 4-5).

2. BÖLÜM

FAİZSİZ BİR YÖNTEM OLARAK TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ

Barınma ihtiyacı insanlığın yıllar boyu süregelen en önemli ihtiyaçları arasındadır. Bu kapsamda insanlar kent yaşamına geçiş ile beraber uzun yıllar boyunca konut ihtiyacına çözüm aramaktadırlar. Konut ihtiyacı için de en önemli sorun finansman sorunu olarak görülmektedir. İnsanların konut ihtiyacının, uygun finansman yöntemleri ile çözülebilmesi beklenmektedir (Ergüven, 2021: 3).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı kişilerin temel ihtiyaçlarını da değiştirmektedir. Nüfus artışı, köyden kente göç, doğal afet riskleri ve bu sebeplere çözüm olarak güvenli ve sağlam yapılarda yaşama arzusu temel bir ihtiyaç sayılmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletin bozulması, ülke ekonomisinde yaşanan sıkıntılar, yüksek enflasyon seviyesi gibi nedenler tasarruf yapabilmeyi zorlaştırmaktadır ve böylelikle kişilerin peşin olarak satın alım gücü düşmektedir. Peşin olarak satın alım gücü azaldığı durumda ise konut, araç, işyeri gibi ihtiyaçların giderilmesi için alternatif finansman yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Selvi, 2021: 442). Uygulanmakta olan finansman sistemleri, faize dayalı olarak fon sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bireysel tasarruflar ve sermaye birikimi yetersiz olduğu için risk oranı ve finansman sağlama maliyetleri yüksektir. Yüksek finansman maliyetleri de finansmana ulaşımı zorlaştırmaktadır (Okur, Çatıkkaş ve Ersoy, 2018: 391).

Bahsedilen nedenlerden kaynaklı finansman sıkıntısı Türkiye için de geçerli olmuştur. Bu sıkıntı faiz hassasiyeti olan kişileri için faizsiz çözüm yolları arayışı başlatmıştır. Böylelikle faizsiz bir şekilde finansman sağlayabilecek organizasyonlar ortaya çıkmıştır. Bu organizasyonlar zamanla bir sistem haline gelerek konut, çatılı iş yeri ve araç finansmanı konusunda tasarruf finansman sektörünü oluşturmuşlardır. Tasarruf finansman sektörü günümüzde toplumun geniş bir kesimine hitap etmektedir (Türköz, 2020: 1).

2.1. Yapı Tasarruf Sandığı Sistemi

Konut sahibi olmak isteyen kişiler normal şartlarda piyasa koşullarında uygulanan konut arzı ve konut talebi dengesine göre hareket etmektedirler. Bu arz ve

talebin dengesine göre de piyasa koşullarına göre faiz belirlenmektedir. Arz, talep veya arz ve talep her zaman dengede olmayabilir. Piyasa şartlarına göre finansman maliyeti olan faiz de yükselebilmektedir. Bu durum da piyasa şartlarında konut sahibi olmanın imkanını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle piyasa koşulları dışında konut finansmanının sağlanmasında alternatif yöntemler aranmıştır. Konut edinmek için gereken finansmanın piyasa dışından sağlanması da konutların üretim maliyetini düşürmektedir. Konut finansmanının piyasa dışından sağlanmasının yaygın uygulaması da Yapı Tasarruf Sandığı (YTS) sistemidir (Kılıç, 2007: 234-235).

YTS sistemi, katılımcıların belirli bir süre yaptıkları tasarrufları karşılığında piyasa koşullarından bağımsız olarak düşük oranda bir faiz ile konut finansmanının sağlanmasıdır. Bu sistemin sürekli olması için sisteme konut almak isteyen yeni katılımcıların dahil olması gereklidir. YTS sistemi, bankaların sistemi ile benzetilebilir fakat YTS sisteminin asıl faaliyet konusu konut finansmanıdır. YTS sistemi piyasa koşullarından bağımsız bir şekilde ve düşük faiz oranları ile finansman sağlamaktadır. YTS'ler devlet desteği ile veya örgütlenme yoluyla kurulabilmektedirler. Bir örnekle açıklamak gerekirse: Konut sahibi olmak isteyen bir kişi yıllık olarak almak istediği konutun %10'u kadar birikim yapabildiği varsayılırsa bu kişi 10 yıl sonra almak istediği konutu finanse edebilecektir. Bu kişiye benzer 10 kişi bir araya gelip ortaklaşa birikim yaptıkları takdirde, almak istedikleri konutu finanse etme süreleri kısılacaktır. YTS sistemi bu yardımlaşma amacıyla ortaya çıkıp zamanla kurumsallaşmıştır. (Demir, 2014).

YTS sistemi konut alanında fon arz ve talebini dengeleyerek sermaye oluşumunu artırmakta ve ekonomiye katkı sunmaktadır. YTS şirketleri temel işleyiş prensipleri olarak bankalar gibi görünseler de bankacılık faaliyetlerden bağımsız sadece konut sektörü ile ilgilenen bağımsız kuruluşlardır. YTS sistemi piyasa şartlarından bağımsız bir kapalı havuz sistemine sahiptir. Uygulanan faiz oranları piyasa şartlarından düşük seviyededir (Ergüven, 2021: 26). YTS'lerin amacı tasarrufları ile konut sahibi olmak isteyenlerin bu isteklerine kavuşmasını sağlamaktır. Konut alanı dışındaki diğer faaliyetleri sınırlandırılmıştır. Bankacılık sistemine benzer nitelikler taşımakta fakat faaliyet alanı çok daha sınırlıdır. YTS'ler bağımsız olarak faaliyet gösterebilecekleri gibi, bir özel kuruluşa veya kamu kuruluşuna bağlı olarak da faaliyette bulunabilirler.

Genellikle ülkelerdeki bankacılık alanında denetim yapan üst kurullara tarafından denetime tabi olmaktadır (Yılmaz, 2007: 235).

YTS sisteminin en önemli avantajı piyasa koşullarından bağımsız ve önceden belirlenen düşük orandaki faizdir. Diğer finansman sistemlerinin çoğunda piyasa koşulları etkin olmaktadır. YTS sistemi böylece piyasa koşullarındaki dalgalanmalar sonucunda konut almak isteyen kişilerin ödeme gücünü yaşamamasını sağlamaktadır (Demir, 2014: 4). Piyasa koşullarından bağımsız olma durumu sistemin sürdürülebilirliği açısından konut almak isteyen kişilerin sisteme dahil olmalarına ve ödemelerde aksaklık yaşanmamasına katkı sunmaktadır.

YTS sisteminin en önemli dezavantajı ise, düşük faizli finansmanın hızlı yükselebilecek enflasyon karşısında değer kaybetmesi ihtimalidir. Böyle bir durumda kişiler yatırımlarını konut sahibi olmak amacının dışında başka alternatif yatırım araçlarına yönlendireceklerdir. Eğer tasarruflar başka alternatif yatırım araçlarına yönlendirilirse sistemin ihtiyaç duyduğu süreklilik bozulacaktır. YTS sisteminin başarıyla uygulanması için ülkedeki enflasyonun istikrarlı seviyelerde olması veya kamu tarafından teşvik edici düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Almanya’da enflasyonun düşük ve istikrarlı seviyelerde olmasından dolayı bu sistem başarılı bir şekilde işlemektedir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya gibi ülkelerde de kamu destekli YTS sistemi bulunmaktadır (Demir, 2014: 5-6).

İlk olarak İngiltere’de ortaya çıkan YTS’ler “*Building Societies*” ismiyle yıllar içinde artmıştır. Sanayi Devrimi’nin yaşandığı yıllarda ortaya çıkan konut sorununa çözüm için ortaya çıkan bu sistem toplumsal dayanışma ruhuna olumlu yönde katkıda bulunmuştur. Sonrasında bu kuruluşlar için devlet denetimi söz konusu olmuştur. YTS’ler ilk zamanlarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Güney Afrika, Avusturalya ve sonrasında diğer Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır. En yaygın ve başarılı YTS sistemi Almanya’da uygulanmaktadır. Arjantin, Fransa ve Hollanda’da uygulanan YTS sistemleri, Almanya’da uygulanan sistemden farklı olarak faizsiz bir şekilde planlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı zamanlarında yaşanan enflasyon durumu sistemin işleyişini zor durumda bırakmıştır. Tasarrufların değerini koruyacak önlemler alınamayınca da bu ülkelerdeki YTS sistemi başarısız olmuştur (Lehmann, 1970’ten akt. Yılmaz, 2007: 236-237).

YTS sisteminin en iyi işlediği ülkelerin başında Almanya gelmektedir ve günümüzde varlığını devam ettirmektedir. Almanya’da ilk YTS 1885 yılında ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda artan konut ihtiyacı YTS’lere olan talebi artırmıştır. Küçük yardımlaşma kuruluşları olarak başlayan sistem zamanla ülke geneline yayılmıştır ve zamanla resmi nitelikleri kazanarak kamu otoritesi tarafından denetlenir duruma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da konut talebinde büyük bir artış yaşanmış ve ülkedeki YTS sistemine olan talep daha da artarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ülkede özel YTS’ler ve kamu YTS’leri bulunmaktadır. Her YTS şirketinin farklı uygulamaları bulunmaktadır. YTS’ler sözleşme esasına göre hizmet vermektedirler. Sözleşmelerde tarafların hakları ve ödevleri güvence altına alınmaktadır. Genel olarak en az bir sene sistemde tasarruf yapmayınca konut kredisi kullanmaya hak kazanılmamaktadır. Sözleşme şartları piyasa koşulları dışında kapalı bir sistemde belirlenmektedir. Böylelikle YTS’ye dahil olan üyeler piyasa şartlarında gerçekleşebilecek kötü durumdan etkilenmemektedir. YTS’ler piyasa koşullarının altında faiz oranıyla üyelerine kredi sunmaktadırlar. Yardımlaşma amacıyla düşük faizle kredi kullandırılması durumu söz konusu olmadığı durumda sistemin sürdürülebilirliği tehlikeye düşmektedir. Sistemin cazip olan kısmı budur. Piyasa koşulları söz konusu olursa üyeler kendileri için daha uygun piyasa yöntemleri tercih edebileceklerdir (Yılmaz, 2007: 239-241).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de konut finansmanı için bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda önceden Şer’iye Mahkemeleri’nin yönettiği Eytam Sandıkları konut bankası olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Sandıklardaki tasarruflar ile 1926 tarihli 844 sayılı yasa sonucunda Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Emlak ve Eytam Bankası ismi daha sonra Türkiye Emlak Kredi Bankası şeklinde değişmiştir (Yılmaz, 2007: 242). 1950’li yıllarda Türkiye’de Almanya YTS sistemi model alınarak Emlak Bankası bünyesinde YTS kurulmuştur. 1951 yılında bu amaçla Emlak Bankası’nda çalışmalar başlamıştır. Yapılan tasarrufların en az bir yıl Emlak Bankası bünyesinde biriktirilmesi şartı ile bireyler hem tasarruflarını hem de Emlak Bankası tarafından sağlanan krediyi kullanarak konut sahibi olabilmişlerdir. Türkiye’de uygulanan bu YTS sistemi 1963 yılına kadar sürdürülebilmştir. Ekonomik ve siyasi şartlar ile özellikle enflasyon seviyesinin ve faiz oranlarının çift haneli rakamlarda olması sistemin sürdürülebilirliği için engel oluşturmıştır (Demir, 2014: 8).

Türkiye’de 1984 yılında çıkarılan Toplu Konut Yasası ile YTS sistemine benzer bir sistem olan “*Yapı Biriktirim Hesabı ve Kredisi*” getirilmiştir. Daha önceden Türkiye Emlak Bankası’nın uyguladığı benzer sistem yasa ile yaygınlaşmıştır. Yapı Biriktirim Hesabı herhangi bir bankada açılabilir. Kişilerin konut edinebilmeleri için para biriktirmeye özendirme amacı taşımaktadır. Yetkilendirilmiş bankalarda en az bir yıl birikim yapan kişiler Türkiye Emlak Kredi Bankası’na başvurabilmektedirler. Kredi kullanan kişilerin konut yapım maliyetinin en az %20-%25 arasına denk gelen miktarın üç yıl içinde yapı biriktirim hesabında toplamaları gerekmektedir. Her yıl bu miktarın da en az çeyreğine denk gelen tutarının hesaba yatırılması şartı bulunmaktadır (Keleş, 1993: 355).

YTS sisteminin etkin kılınabilmesi için, sisteme dahil olan katılımcıların tasarruf yapabilmeleri gerekmektedir. Aksi durumda sistemin işleyişinde aksaklıklar meydana gelebilmektedir. YTS sisteminin uygulandığı ülkelerdeki enflasyonun seviyesinin de makul seviyelerde olması gerekmektedir. Aksi durumda tasarruflar enflasyon karşısında satın alma güçlerini önemli ölçüde kaybedebilmektedirler. Toplu Konut İdaresi, 1995 yılında YTS’lerin enflasyon karşısındaki satın alma güçlerini korumaları amacıyla birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) belirlediği fiyat artış oranlarına göre yapılan taksit artışları, yapı tasarruf hesaplarında süre uzatımı, biriktirim dönemi ve kredi döneminde yıl kısıtlaması gibi değişiklikler söz konusu olmuştur (Yılmaz, 2007: 244). Türkiye’deki sistem başarıyla uygulanamayınca bu sistemden vazgeçilmiştir ve birikmiş olan tasarruflar 2008 yılında katılımcılara geri ödenmiştir (Ergüven, 2021: 46).

YTS’ler her ne kadar bireylerin tasarruflarının dayanışması süreciyle konut alımını kolaylaştıran bir kimliğe sahip olsa da faizin sistem içerisindeki varlığının faiz hassasiyeti olan kişiler için önemli bir soru işareti yarattığı düşünülebilir. Bu noktada Tasarruf Finansman Sistemi önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Tasarruf Finansman Sistemi

Geleneksel finansman yöntemlerinde, fon arz eden kuruluşların fon kaynağı mevduatlardır. Geleneksel finansman kuruluşları fon arz edenler ile fon talep edenler arasında bir aracı görevi görmektedirler. Fon arz edenler, arz ettikleri fonlar karşılığında

bir getiri beklemektedir. Aracı kuruluşlar da sağlanan fonun getirisi üzerine kendi kazancını ekleyerek fon talep edene fon kullanmaktadır. Bu durumda finansman maliyeti yükselmektedir (Okur, Çatıkkaş ve Ersoy, 2018: 393).

Borç ilişkisine dayalı olan ve kâr maksimizasyonu hedefleyen mevcut finansman modelleri, yönetilemeyecek bir borç oluşturabilmesi ve gelir dağılımındaki adaleti bozabilmesi açısından tehdit barındırmaktadır. Mevcut finansman kurumlarının düşük maliyetler ile kredi kullanma imkânı sunmaları, toplumun borç kapasitesinin yönetilemez bir seviyeye ulaşmasına sebep olmaktadır. Mevcut finansman kurumlarının yüksek maliyetler ile kredi kullandırması ve finansal hizmetlere erişim imkânını zorlaştırması durumunda ise toplumsal gelir dağılımında adaletsizlik oluşmaktadır. Bu durum uzun vadeli finansman yöntemlerinde, özellikle de konut finansmanında sorun oluşturmaktadır. Bu soruna çözüm olacak alternatif finansman yöntemleri arayışı, toplumda tasarruf bilinci oluşmasında ortaklık ve iş birliği şeklinde yöntemlerin bulunmasına ve tasarruf finansman sisteminin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Türköz, 2020: 4).

Türkiye’de konut finansmanında uygun ödeme seçenekleri içeren çeşitli yöntemler denenmiştir. Ancak faiz hassasiyeti olan kişiler için uygun finansman yöntemleri arayışına bir çözüm bulunamamıştır. Bu kapsamda Tasarruf Finansman Sistemi faiz hassasiyeti olan kişiler için uygun bir çözüm yolu olarak görünmektedir (Ergüven, 2021: 4).

Tasarruf finansman sistemi, genel hatlarıyla; bir kişinin, belirli bir sürede, belirli şartlar çerçevesinde birikim yaparak belirli bir maliyete katlanarak uzun vadeli finansman sağlamasına imkân tanıyan bir sistem olarak tanımlanabilir. Dünyada farklı örnekleri olan sistemin tasarruf süreci ve borç süreci şeklinde iki temel süreci bulunmaktadır. Tasarruf süreci, mevcut finansman seçenekleri arasında sistemi farklı kılan en temel süreçtir. Borç süreci ise mevcut finansman seçeneklerindeki kredi uygulamasına benzemektedir fakat maliyet ve vade açısından farklılıkları bulunmaktadır (Türköz, 2020: 5).

Tasarruf finansman sisteminde fon arz edenler aynı zamanda fon talep edenlerden oluşmaktadır. Fon arz eden kişiler ve fon talep eden kişiler aynı kişiler

olduğu için geleneksel finansman yöntemlerinde olduğu gibi fon arz edenlerin bir getiri talebi bulunmamaktadır. Geleneksel finansman yöntemlerinde fon arz edenler, üstlendikleri riski fon talep edenlere aktarmaktadır. Tasarruf finansman sisteminde risk kişiler arasında paylaşılmakta ve fon talep edene aktarılan risk oranı da düşmektedir. Sonuç olarak da finansman maliyeti azalmaktadır (Okur, Çatıkkaş ve Ersoy, 2018: 394).

Tasarruf finansman sisteminde gayrimenkul veya araç almak isteyen kişilerden fon toplanmakta ve bu fon gayrimenkul veya araç almak isteyen kişilere verilmektedir. Bir gayrimenkul veya araç satın alınmadan finansman kullandırılmamaktadır. Kullandırılan finansman tutarı kadar gayrimenkul veya araç üzerinde teminat kurulmaktadır. Bunun amacı da tasarruf sahiplerinin ve firmaların haklarını korumaktır. Çekilişli sistemde tüm katılımcılar için çekilişlerde ismi çıkmasa bile tahsisatını alacağı kesin bir tarih bulunmaktadır (Koç ve Çekin, 2019: 21).

2015 yılında Tasarruf finansman sistemi ve bu sistemi ticari faaliyet olarak uygulayan şirketler, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından inceleme kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda ticari faaliyet kapsamlarının beraberinde yasal statüye kavuşturulmaları amaçlanmıştır (Koç, 2019: 33).

Tasarruf finansman sisteminin ilke olarak YTS sistemi ile benzetilmektedir. Ancak sistemin faizsiz olması ve konut dışında araç ve diğer gayrimenkullerin finansmanı için de kullanılabilmesi, YTS sisteminden farklı kılmaktadır (Koç ve Çekin, 2019: 11).

Tasarruf finansman sisteminin dünyada çeşitli bölgelerde uygulanan YTS sistemi dışında benzer örneklerine de rastlanmaktadır. Tasarruf sandıkları, finansal kooperatifler, kooperatif bankalar, kredi kooperatifleri bu örneklerden sayılabilmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 11).

Tasarruf finansman sistemi, Türkiye’de ilk olarak 1991 yılında dönemim yüksek maliyetli finansman şartlarına çözüm olarak otomobil almak isteyen kişileri bir araya getirerek sırayla otomobil sahibi olmalarını sağlayan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Sistemde faaliyet gösteren ilk şirket Emin Otomotiv olmuştur. Sisteme “*el birliği yöntemi*” adı verilmiştir (Eminevim, 2021). Benzer bir yöntemle 1992 yılında Fuzul Otomotiv faaliyete başlamıştır (Fuzulev, 2021). 2007 yılında çıkarılan Konut

Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Türkiye’de konut talebi artmıştır. Bu kanunla beraber gelişen ekonomik şartlar araç sahibi olma konusundaki organizasyon şirketlerini konut alanında faaliyette bulunmalarına imkân vermiştir (Birsin ve Ötegeçeli, 2019: 89). Kurum kaynaklarından elde edilen bilgilere göre Eminevim şirketi, 2018 yılı verileri incelendiğinde 18611 adet tahsisatta bulunmuştur. Ayrıca 2018 yılı verilerine göre 130000 üzerinde sözleşme imzaladığı müşterisi bulunmaktadır. 2019 yılı verilerine göre 150000 müşteri sayısına ulaşmıştır (Eminevim, 2021). Eminevim kurum sitesinde yer alan güncel verilere göre 195000’den fazla müşterisi ve aylık olarak yaklaşık 2500 adet tahsisatı bulunmaktadır (Emin Üstün Holding, 2021).

Tasarruf finansman sistemi, bireylerin faizsiz bir şekilde konut ve araç alabilmelerini sağlayan sistemdir. Bireyler birbirleriyle yardımlaşarak ev, arsa, iş yeri gibi gayrimenkul ve araç gibi menkul mallar edinebilmektedir. Sisteme dahil olanlara mal satılmamaktadır. Mal satın alabilmeleri için gerekli finansman sağlanmaktadır. Sisteme dışarıdan sağlanan bir kredi söz konusu değildir. Sistem bir organizasyon firması tarafından kurulmakta, dahil olan bireyler birbirleriyle yardımlaşma usulüne göre firmanın düzenleyici şartlarına göre mal edinmektedirler (Ergüven ve Kaya, 2016: 25).

2.2.1. Tasarruf Finansman Sistemi Hakkında Yasal Mevzuat

Tasarruf Finansman Sistemi, 2021 yılında çıkarılan düzenleme öncesinde Elbirliği Sistemi, Birlikte Tasarruf Sistemi, Faizsiz Peşinatsız Kredisiz Sistem şeklinde farklı isimlerle anılmaktaydı. 04.03.2021 tarihinde çıkarılan 7292 Sayılı “*Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile kanun koyucu bu sisteme Tasarruf Finansman Sistemi ismini vermiştir. Bu kanun ile tasarruf finansman şirketleri hakkındaki işlemler 21.11.2012 tarih ve 6361 sayılı “*Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu*” kapsamına dahil edilmiştir. İlgili kanun ve sonrasında çıkarılan 07.04.2021 tarih ve 31447 sayılı “*Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik*” ile tasarruf finansman şirketleri ve tasarruf finansman faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu kapsamda tasarruf

finansman alanında faaliyet gösteren şirketler BDDK denetimine tabi olmuştur. 6361 sayılı kanun kapsamına alınan tasarruf finansman şirketlerinin faaliyetlerine devam edebilmeleri için ve yeni kurulacak şirketler faaliyet gösterebilmeleri için BDDK tarafından faaliyet izni almaları gerekmektedir. 02.07.2021 tarihli mükerrer 31529 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan; 01.07.2021 tarihli 9647 sayılı Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu Kararı’na göre “6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu” hükümlerine intibak etmek üzere başvuran 21 şirket BDDK tarafından yeterli bulunmamış ve tasfiyelerine karar verilmiştir.

BDDK sitesinde yer alan bilgiye göre faaliyetlerine devam etmekle birlikte intibak süreçleri devam eden şirketler ise; Birevim Tasarruf Gayrimenkul Oto. Org. Paz. ve Tic. A.Ş., Çözüm Tasarruf Org. Paz. ve Tic. A.Ş., Emin Evim Emin Oto. İlet. Org. Paz. San. ve Tic. A.Ş., Fuzul Gayrimenkul Yatırım A.Ş., İmece Yatırım Org. A.Ş., Katılımevim Oto. İlet. Org. Paz. San. ve Tic. A.Ş., Meskenfinans Gayrimenkul Yatırım Org. San. ve Tic. A.Ş., Sinpaş Yapı Endüstrisi A.Ş.’dir (BDDK, 2021).

2.2.1.1. 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununda Yer Alan Düzenlemeler

07.03.2021 tarihli 31316 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “*Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile tasarruf finansman şirketleri 6361 sayılı kanun kapsamına dahil edilmiştir. Kanunda tasarruf finansman şirketleri hakkında yer alan tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlar (Resmi Gazete, Sayı: 31416):

“Organizasyon ücreti: Müşterilerin tasarruf finansman sözleşmesi kapsamında tasarruf finansman faaliyeti ve tasarruf fon havuzunun yönetimi karşılığında ödeyecekleri tutarı,

Tahsisat: Tasarruf finansman sözleşmesi uyarınca, tahsisata hak kazanılmasına ilişkin koşulların yerine gelmesi şartı ile müşterinin tasarruf birikimlerinin ve sözleşme kapsamında taahhüt edilen finansman tutarının müşterinin, mirasçısının veya vekilinin

konut, çatılı iş yeri veya taşıt edinmesi amacıyla satıcı konumundaki üçüncü kişilere hesaben ödenmesini,

Tasarruf finansman faaliyeti: Bir sözleşme kapsamında önceden belirlenmiş koşulların gerçekleşmesi şartıyla konut, çatılı iş yeri veya taşıtın edinimi için faizsiz finans esaslarına göre belirli bir süre tasarruf edilmesi, müşterilere finansman kullandırılması ve toplanan tasarrufların yönetimini,

Tasarruf fon havuzu: Belirli bir dönemde tasarruf finansman şirketi nezdindeki birikmiş tasarruflar ve finansman geri ödemelerinden oluşan tutarlar toplamından, tahsisat olarak verilmiş tutarlar ile tasarruf geri ödemelerinin düşülmesinden sonra kalan tutarı, ifade eder.” şeklindedir.

Kanun tasarruf finansman şirketleri için özel şartlar da getirmiştir: Ticaret unvanında “*Finansal Kiralama Şirketi*”, “*Faktoring Şirketi*”, “*Finansman Şirketi*” veya “*Tasarruf Finansman Şirketi*” ibarelerinden birinin bulunması gerekmektedir. Tasarruf finansman şirketlerinin en az yüz milyon Türk Lirası tutarında nakden ve muvazaalı bir işlem olmadan ödenmiş sermayelerinin olması gerekmektedir (Resmî Gazete, Sayı 31416). Bu düzenlemelerden unvanda yer alan ibareler ile şirketlerin faaliyet alanlarının daha net anlaşılması sağlanacaktır. Ödenmiş sermaye şartı ise şirketlerin sürdürülebilirliği ve sisteme dahil olan kişilerin olası mağduriyetlerinin önlenmesi açısından önemlidir.

Kanun ile şirketlerin faaliyet konuları da düzenlenmiştir. Tasarruf finansman şirketleri konut, çatılı iş yeri veya taşıt alımı dışındaki borçlar için finansman kullandırılamaz. Tasarruf finansman sözleşmeleri kapsamı dışında finansman sağlayamaz. Üçüncü kişilere borç veremez. Ortaklık payı edinemez. Her türlü belgelerinde, ilanlarında ve reklamlarında banka izlenimi yaratacak ifadeler ile deyimleri ve “*katılım*” ibaresini kullanamazlar. Yalnızca yurt içinde tescil edilmiş konut, çatılı iş yeri veya taşıt alımları için finansman sağlayabilirler (Resmî Gazete, Sayı 31416). Böylelikle tasarruf finansman şirketlerinin faaliyet sınırları belirlenmiştir. Bu düzenlemede şirketlerin işleyişinde oluşabilecek aksaklıkları önlemek ve sürdürülebilirliği sağlamak amaçları görülmektedir.

Kanun ile tasarruf finansman sözleşmeleri hakkında düzenleme getirilmiştir. Tasarruf finansman sözleşmesi, belirli bir tasarruf bakiyesi ve dönemine bağlı bir şekilde önceden belirlenen koşulların gerçekleşmesiyle konut, çatılı iş yeri veya taşıt sahibi olma amacıyla müşteriye finansman kullanma hakkını veren, şirkete ise müşteriye ait birikmiş tasarruf miktarını yönetme, geri ödeme ve finansman kullandırma yükümlülüğü ile organizasyon ücreti alma hakkını veren, faizsiz finansman esaslarını gözeterek düzenlenen sözleşmedir. Tasarruf finansman sözleşmesi, yazılı veya uzaktan iletişim araçlarının kullanılması suretiyle mesafeli olarak düzenlenebilir. Sözleşmeler ayrıca BDDK'nın yazılı şekil yerine geçebileceğini belirlediği haberleşme cihazları üzerinden müşteri kimliği doğrulanmasına imkân verebilecek yöntemler aracılığıyla da düzenlenebilir. Müşteri, sözleşme imzalandıktan sonraki 14 gün içinde herhangi bir gerekçe göstermeden ve cezai koşul olmadan tasarruf finansman sözleşmesinden cayma hakkına sahiptir. Cayma hakkının kullanılması hâlinde şirket, organizasyon ücreti dâhil, müşteriden aldığı tutarın tamamını cayma kararının bildirilmesinden itibaren on dört gün içinde iade etmek durumundadır. Müşterinin, tasarruf finansman sözleşmesinin tasarruf dönemi bitimine kadar sözleşmeyi feshetme hakkı bulunmaktadır. Şirketin, müşterinin sözleşmedeki fesih hakkını kullanması hâlinde organizasyon ücreti bedeli dışında kalan toplam birikim tutarını, BDDK tarafından belirlenecek süre içerisinde müşteriye iade etme yükümlülüğü vardır. Müşterinin talebi halinde tahsisat ileriki bir tarihe ertelenebilir, erteleme durumunda müşterinin sözleşmedeki hak ve yükümlülükleri korunur. Tasarruf finansman sözleşmeleri, müşterinin sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunun dışında, şirket tarafından tek taraflı olarak feshedilemez. Tasarruf finansman sözleşmelerinde yer alan hükümler; asgari olarak tutarlar, vade, organizasyon ücreti, gelir, maliyet ve masraflar, konut, çatılı iş yeri veya taşıt alımına yönelik tasarruf etme ve finansman kullandırma dönem ve koşulları, iade süresi ve şartları, temerrüt halleri hükümleri, cayma hakkı kullanımı, sözleşmenin sona ermesi, fesih, mirasçılara intikal, üçüncü taraflara devir, tarafların hak ve yükümlülükler şeklindedir. Şirketler, tasarruf finansman sözleşmeleri kapsamında taahhüt ettikleri yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadırlar. Sözleşme kapsamında müşterinin bilgilendirilmesi ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu tarafından belirlenir.” (Resmî Gazete, Sayı: 31416).

Kanun tasarruf finansman şirketlerinin faaliyetlerini açıklamaktadır. Tasarruf finansman şirketleri her bir müşteri grubu ve müşteri özelinde bağımsız olarak tasarruf ve finansman planları düzenlerler. Grup hâlinde tasarruf uygulamasında müşterilerin tahsisat tarihleri, grup için öngörülen toplam vadeye göre belirlenmektedir. Tasarruf finansman şirketleri, müşterilerin tasarruflarını ve finansman kullanımı sonrasında geri ödeme taksitlerin yatırdıkları bankalarda bulunan tasarruf fon havuzu hesaplarını diğer hesaplarından ayırmak zorundadır. Tasarruf fon havuzu, şirketlerin tasarruf finansman sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi amacı dışında başkaca bir amaçla kullanılamaz. Hapis hakkı, alacağın devri ve temlikıyla takas konusu yapılamaz. Rehn edilemez, teminat olarak gösterilemez, müşterilerin tasarruf finansman sözleşmelerinden kaynaklanan alacakları istisna tutularak, kamu alacaklarının tahsil edilmesi amacı da dâhil olmak üzere haczedilemez. Üzerine ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz konulamaz veya iflas masasına dâhil edilemez. Tasarruf finansman şirketleri faizsiz finans esaslarına göre faaliyet gösterirler. Tasarruflardan oluşan fonların değerlendirileceği faizsiz yatırım araçlarının belirlenmesi ve faizsiz finans esaslarına uygun tasarruf ve finansman yöntemleri ile maddelerin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından belirlenir. (Resmî Gazete, Sayı: 31416). Kanun koyucu bu emredici hükümlerle müşteri haklarını sıkı bir şekilde korumaktadır.

2.2.1.2. Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik

6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanununa dayanılarak tasarruf finansman şirketlerinin kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik hazırlanmış ve 07.04.2021 tarihinde 31447 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır.

Yönetmeliğe göre tasarruf finansman şirketleri genel kapsam ve faaliyet alanlarını belirlemek üzere genel faaliyet dokümanı hazırlayıp faaliyetlerini bu dokümana göre sürdürmek zorundadırlar. Genel faaliyet dokümanında; tasarruf finansman sözleşmesi kapsamında müşterinin birikim yapması gereken toplam tasarruf

miktarı ile tasarruf döneminden sonra kullanılacak finansman miktarı, organizasyon ücreti ve masraflar ile varsa sözleşme kapsamına giren diğer getiri ve maliyetler için hesaplama yöntemleri, tahsisat fonunun bileşimi, tahsisat tarihi, tahsisat için ön koşullar ve tahsisat sırasını belirleme yöntemleri, şirketin kendi hesapları ile tasarruf fon havuzu hesaplarının ayrı olması, tasarruf fon havuzu yatırımlarından elde edilebilen net getirilerin hesaplanması, finansman konusu olan varlıkların değerlerinin hesaplanması, ticari amaçlı sözleşmelere ilişkin usul ve esaslar, tamamlanamadan sona erdirilen sözleşmelere ilişkin tasarrufların geri ödenme süreci, ihtiyat fonunun hesaplanması ve tutulması konularına yer verilmek zorundadır (Resmi Gazete, Sayı: 31447).

Yönetmelikle tasarruf finansman sözleşmelerinin özellikleri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Tasarruf finansman sözleşmeleri yalnızca konut, çatılı işyeri veya taşıt alımı amacıyla tasarruf yapılması ve finansman sağlanması konusunda imzalanabilir şeklinde yer alan ifade sınırları belirlemektedir. Sözleşmede bulunması gereken maddeler; konut, çatılı işyeri veya taşıt olarak belirlenmiş finansman konusu, sözleşmenin tutarı, asgari tasarruf oranı, finansman tutarı, varsa finansman maliyeti ve toplam geri ödeme tutarı, tasarruf dönemi ile finansman dönemi vadeleri, öngörülen tahsisat tarihi ve finansman geri ödeme tarihleri, finansman kullanma zamanında finansman dönemi için talep edilebilecek teminatlar, tasarruf dönemi ödemeleri ile finansman dönemi geri ödemelerinin durdurulması veya ertelenmesi ile sözleşme tutarının değiştirilmesine ilişkin şartlar, sözleşmenin devri ve veraset yoluyla intikali, organizasyon ücreti ve kullanılacak finansman için teminatın değerlendirme ücreti ile diğer masraf kalemleri ve bunlara ilişkin oran ve tutarlar, varsa tasarruf dönemi için müşteriye sağlanacak getiri, tahsisat ödemesinin yapılması için gerekli şartlar ve ödeme sırasının belirlenme yöntem ve kuralları, sözleşmenin sona erme şartların ve hukuki sonuçları, sözleşmenin herhangi bir nedenle sona ermesi halinde müşteriye iade edilecek tutarın iade süresi ve şartları, kullanılacak finansmana ilişkin sigorta politikası, sigortalanacak tutar, müşteri tarafından ödenecek sigorta primi ve müşterinin mevcut sigorta poliçelerinin kabul şartları, sözleşme kapsamında tarafların temerrüt durumları, tasarruf dönemindeki ödemelerin yapılmamasının taraflar bakımından hukuki sonuçları, sözleşmeden cayma ve fesih hakları, tarafların diğer hak ve yükümlülükleri, uyuşmazlık halinde yetkili olan tüketici hakem heyeti veya mahkeme olarak sıralanmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 31447).

Yönetmelikte, sistemin müşteri tarafından anlaşılması açısından kurallar bulunmaktadır. Şirket, sözleşme kurulmasından en az bir gün önce, sözleşmede yer alan hükümleri içeren bir ön bilgilendirme formunu müşteriye iletmekle yükümlüdür. Bilgilendirme formlarında tarih ve devam eden belge numarasının yer alması zorunlu kılınmıştır (Resmî Gazete, Sayı: 31447). Her ne kadar sistem yeni olmasa da BDDK süreciyle birlikte finansal kuruluş statüsüne dahil olması yenidir. Bu kapsamda sistemin işleyişi ve anlaşılabilirliği açısından bu düzenlemenin getirildiği düşünülmektedir.

Yönetmelikte müşteri hakları ayrıca düzenlenmiştir. Sözleşmenin tahsisattan önce sona ermesi halinde, müşterilerin şirket hesaplarında bulunan tasarruflarını geri alma hakları hiçbir şekilde sınırlandırılmamaktadır. Şirketler müşterilerini tasarruf finansman sisteminin işleyişi hakkında, tasarruf finansman sözleşmelerinde yer alan hükümler hakkında, cayma ve fesih hakları konusunda etkin bir şekilde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Grup müşterilerinin tahsisat tarihleri, grup için öngörülen toplam ay sayısı üzerinden yapılan çekilişlere göre belirlenmektedir. Gruptaki ay sayısı ile müşteri sayısının eşit olması zorunlu değildir. Çekilişli gruplarda, grubun toplam tasarruf ay sayısının en az %40 kadarında sözleşme imzalamış müşteri bulunması gerekmektedir. Bu oranı henüz karşılamayan gruplarda tasarruf dönemi başlatılamamaktadır ve müşterilerden tasarruf ödemesi ve organizasyon ücreti alınamamaktadır. Cayma veya fesih hakkının kullanılması sonucunda müşteri sayısı %40 oranının altına düşen gruplarda şirket kendi özkaynaklarını kullanarak en az olması gereken müşteri sayısını tamamlamak durumundadır. Buradaki sayı kişi anlamında değil tasarruf anlamında düşünülmelidir. BDDK, bu oran ve sınırlamaları değiştirmeye veya bu konuda ilave sınırlamalar getirmeye yetkili kılınmıştır. Şirketler, verdikleri hizmetlerden kaynaklanan sorulara cevap verecek bir sistem kurmakla ve bu hizmetle ilgili olarak müşterilerini bilgilendirmekle yükümlüdürler. Şirketler, taraflar arasında kurulan sözleşmelerin bir örneğini müşterilerine teslim etmek zorundadırlar. Talep olursa müşteri ile yapılan işlemlere ilişkin her türlü belgenin örneği, ücretsiz bir şekilde müşterilere verilmektedir. Şirketler, tasarruf finansman faaliyetleri kapsamında yeni müşteri kazanmak amacıyla mevcut müşterilerine yönelik tasarruf fon havuzu kaynaklarından teşvik edici herhangi bir uygulamada bulunamamaktadırlar. Tasarruf döneminde, sözleşme kapsamında müşterilerden ipotek, rehin veya senet gibi teminatlar alınamamaktadır. Tasarruf döneminde organizasyon ücreti dışında müşterileri ödeme

yükümlülüğü altına sokacak herhangi bir işlem yapılamamaktadır. Müşterilerin, sözleşmeden cayma haklarını sözleşme imzalanmasından sonraki 14 gün içinde kullanmaları durumunda organizasyon ücreti de dâhil hiçbir kesinti yapılmaksızın yaptığı tüm ödemeler cayma kararının şirkete bildirilmesinden itibaren on dört gün içinde müşteriye iade edilmektedir. Müşterinin sözleşmede fesih hakkını kullanması durumunda tasarrufunun ve varsa tahakkuk etmiş getirisinin iadesi, iadenin talep edildiği tarihten itibaren en fazla altı ay içerisinde müşterinin göstereceği kendi adına açılmış banka hesabına yapılmak durumundadır (Resmî Gazete, Sayı: 31447).

Yönetmelikle sözleşmeler ve tahsisat şartlarına sınırlar getirilmiştir. Şirketlerin tahsisat ödemesi yapılması için; müşteri bazlı sözleşmelerde (çekilişsiz yöntem), sözleşme tutarının %40'ı kadar tasarruf yapılması ve öngörülen sözleşme süresinin 2/5'ine ulaşılması, çekilişli sözleşmelerde, henüz çekilişte tahsisat tarihi belirlenmeyen müşterilere yapılacak tahsisat ödemelerinde, ödeme yapılacak tarih itibarıyla grubun sözleşme tutarları toplamının %40'ı kadar bir tutarın şirketin tasarruf fon havuzu hesabında toplanması ve grubun toplam süresinin 2/5'inin tamamlanmış olması, zorunlu kılınmıştır. 2/5 olarak belirlenen süre, müşteri tarafından peşinat olarak yapılan tasarruf ödemesi tutarının toplam sözleşme tutarına oranına göre azaltılabilmektedir. Çekilişli sözleşmelerde müşteriler, çekiliş grubuna dahil olduğu tarihten itibaren 3 ay geçmeden ve 3 tasarruf ödemesi yapmadan tahsisat ödemesi alamamaktadır (Resmî Gazete, Sayı: 31447).

Yönetmelikle finansman sınırlamaları getirilmiştir. Bir şirket tarafından sağlanabilecek finansmanların toplam tutarı, tasarruf fon havuzu ile özkaynakları toplamının %75'ini aşamayacaktır. Bir müşteriye sağlanabilecek finansman tutarı, müşterinin sözleşmede öngörülen toplam tasarruf tutarının %50'sini geçemeyecektir. Çekilişli sözleşmelerde böyle bir hüküm bulunmamaktadır. Tasarruf finansman sözleşmelerinde finansman döneminin vadesi konut ve çatılı işyeri sözleşmeleri için 120 ayı, taşıt sözleşmeleri için 60 ayı aşamamaktadır. Konut ve çatılı işyeri sözleşmeleri finansmanında teminat gösterilecek gayrimenkullerin, 12/1/2017 tarihli ve 29946 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bankaların Değerleme Hizmeti Almaları ve Bankalara Değerleme Hizmeti Verecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik kapsamında yetkilendirilmiş değerlendirme kuruluşları tarafından ve söz

konusu yönetmelikte yer alan usul ve esaslara uygun olarak değerlemesinin yapılması zorunlu kılınmıştır. Söz konusu yönetmelikteki bankalara ilişkin yükümlülükler şirketler için kıyasen uygulanmaktadır (Resmî Gazete, Sayı: 31447).

2.2.2. Sistemin İşleyişi

Sistemin işleyişi firmalara göre değişiklik göstermekle birlikte genel olarak çekilişli yöntem ve çekilişsiz yöntem bulunmaktadır. Ayrıca her yöntem içerisinde peşinat ödemek isteyenler için taksit tutarı veya sayısı ile tahsisat zamanını etkileyen peşinatlı seçenekler de bulunmaktadır.

Sistemin işleyişinde genel olarak 3 taraf bulunmaktadır; kişiler, firma ve tasarrufların bulunduğu havuz. Kişiler, firmaların sözleşmelerini imzalayıp sisteme dahil olduktan sonra tasarrufları ile bir havuz oluşturmaktadırlar. Havuzun yönetimi vekalet ile firmaya bırakılmaktadır. Firma, havuzun yönetimi için bir vekalet ücreti almaktadır. Üyeler peşinatlarını ve/veya taksitlerini bu havuza yatırmaktadırlar. Havuzda oluşan fon fazlası firma tarafından tahsisatlar için kullanılmaktadır. Bu havuzdan finansman kullanma zamanı gelen kişilerin ödemeleri gerçekleştirilmektedir (Koç, 2019: 35).

Sisteme dahil olan kişilerin finansmanı kullanacakları dönem geldiğinde; satın almak istenen araçlar için noterlerde, gayrimenkuller için tapu dairelerinde; alış işlemi gerçekleşmeden önce firma yetkilileri tasarruf ve finansman tutarının nakit olarak satıcıya teslim etmekte ve sonrasında alış işlemini gerçekleştirmektedirler. Bu nakit ödeme işlemine tahsisat denmektedir. Bir gayrimenkul veya araç alış işlemi yapılmadan firmalar tarafından nakit ödeme yapılmamaktadır. Firmalar, satın alınan mallar üzerinde kişilerin finansman kullandıkları tutar kadar rehin, ipotek veya haciz işlemi tesis ederek finansmanı teminat altına almaktadırlar (Koç ve Çekin, 2019: 12-13). Firmaların satın alınan mallar üzerindeki teminatı, borcun tamamının ödenmesi ile kaldırılmaktadır (Aydın, 2019: 51).

2.2.2.1. Çekilişli Yöntem

Çekilişli yöntemde gruptaki kişiler şirketlere göre değişmekle birlikte genel olarak 40 kişi ile 120 kişi aralığında, 40, 60, 80, 100, 120 şeklinde değişen gruplar bulunmaktadır. Kişiler finansman ve taksit tutarlarına göre uygun bir gruba dahil olabilmektedirler (Koç ve Çekin, 2019: 16). Gruplardaki kişi sayıları, firmaların çeşitli kampanya dönemlerine göre azalış veya artış gösterebilmektedir. 40 kişilik gruplar olabileceği gibi 360 kişilik gruplar da olabilmektedir. Çekiliş söylemi şirketlere göre sıra tespiti, sıralama tespiti, sıra belirleme şeklinde isimlerle anılmaktadır. Çekilişli sistemde gruplar veya taksitler, kişilerin finansman tutarına ve taksit ödeme gücünde belirlenmektedir. Örneğin 300.000 Türk Lirası (TL) finansman için başvuran bir kişi aylık 1.500 TL taksit ödeyebilecek durumda olsun. Başvuran kişi bu durumda şirketteki uygun gruplara göre 150 kişilik veya 150 kişiye yakın başka bir gruba dahil olabilecektir. Noter huzurunda yapılan çekilişe göre hangi ayda kime tahsisat yapılacağı belirlenmektedir. Noter huzurunda yapılan çekilişlerin tarih aralığı şirketlere göre değişmektedir. Örnek olarak 6 ayda bir yapılan bir çekiliş sisteminde; grup içerisinde 6 kişinin hangi ayda tahsisatını alacağı belirlenmektedir. Böylelikle tahsisat zamanı belirlenen kişi belirlenen ayda finansmanı kullanmak için hazırlık yapmaktadır. Bu hazırlık kapsamında alınmak istenen gayrimenkuller, araçlar veya işyerleri bulunmaktadır. Sonraki çekilişte ise sonraki 6 ayda her ay kimlerin tahsisatını alacağı belirlenmektedir. Her yapılan çekiliş sonrasında listeye yeni isimler eklenmemekte, liste tahsisatını alan kişilerin isimleri silinerek güncellenmekte, grup içindeki isimler azaltılarak sonraki çekilişe güncel liste ile katılım sağlanmaktadır.

Çekilişli yöntemde kişilerin çekilişlerde isimleri çıkmasa bile kesin tahsisat tarihi bulunmaktadır. Çekilişli yöntemde gayrimenkulü veya aracı için tahsisatını alan kişinin, tahsisat sonrasında ödediği taksitlerinde bir artış söz konusu olmaktadır. Bu artış grup içerisindeki diğer kişilerin tahsisatını en son çekilişe kalmadan kesin tahsisat tarihleri geldiğinde almalarına fırsat tanımaktadır. Bu artış grup içindeki tahsisatını erken alan kişiler ile kesin teslim tarihinde alacak kişiler arasında adil şartların oluşması sağlamaktadır.

Kişilerin tahsisat tarihleri belirli olduğunda veya kesin teslim tarihlerine belirli bir süre kaldığında ara ödeme yaptıkları takdirde belirlenen tarihleri erkene alma imkanları bulunmamaktadır (Aydın, 2019: 44). Bu durum firmaların finansman tahsis düzeninde bir aksama oluşmasını önlemek için bir tedbirdir.

Çekilişli yöntemde kesin tahsisat tarihlerini erkene çekebilmek için kişiler isterlerse yıllık belirli oranda taksitlerde bir artış öngören ödeme seçeneklerini de tercih edebilmektedirler. Taksitlerdeki artışlar bir maliyet artış unsuru olmayıp toplam tasarrufa dahil edilmekte veya toplam borçtan mahsup edilmektedir. Böylelikle finansman sürecindeki vade süresi kısalmaktadır (Aydın, 2019: 46). Örnek vermek gerekirse; bir kişi Çekilişli yöntemde 100 kişilik bir gruba dahil olsun. Bu kişi tahsisatını alana kadar sabit ödemeler, tahsisatını aldıktan sonra belirli oranda artış ile ödemeler yapıyor olsun. Çekilişlerde ismi çıkmasa bile kesin teslim tarihi 30. ay olduğunu düşünelim. Firmalara göre değişmekle birlikte kişi eğer yıllık %10 taksit tutarı artışlı bir yöntem seçerse bu kesin teslim tarihi 26. aya veya %15 taksit tutarı artışlı bir yöntem seçerse 23. aya kadar erkene çekilebilmektedir. Böylelikle toplam finansman vadesi 100 ayda tamamlanacakken artışlar ile daha erken vadede tamamlanabilecektir.

Çekilişli Yöntem kapsamında gruplardan ayrılan kişiler olduğu takdirde, grup içinde finansman sıkıntısı yaşanmaması için firma grup içindeki bir üye gibi davranmaktadır. Grup üyeleri arasına eksilen üyelerin yerine dahil olan firma taksit ödemesi yapmamakta ve tahsisat almamaktadır. Böylelikle grup içindeki finansman döngüsünü de aksatmamaktadır (Koç, 2019: 36).

Gayrimenkul konusundaki artışlı seçenekleri araç konusunda uygulayan firmalar bulunmakla birlikte, araç konusunda artışlı seçenek uygulamayan firmalar da bulunmaktadır.

Sektörde faaliyet gösteren firma yetkilileri olan görüşmeler(X KİŞİSİ, Y KİŞİSİ, Z KİŞİSİ...) sonucunda bir örnekle çekilişli yöntem açıklanabilir. Bir kişi tasarruf finansman şirketinde 2018 yılının Ocak ayında 200.000 TL tutarında bir ev almak için sözleşme imzalamış olsun. Şirketin organizasyon ücreti olan 13.000 TL peşin olarak ödenerek aylık 2.000 TL tutarında taksitler planlansın. Kişi finansman tutarı ve taksit

tutarına göre belirlenecek 100 kişilik bir grupta, kesin teslim tarihi 1. ay ile 33. ay arasında olacaktır. Sözleşme imzalanan ayda organizasyon ücreti ve ilk taksitini şirketin banka hesabına yatırarak sisteme dahil olmaya hak kazanacaktır. Ödeme zamanı da kişinin maaş günü olarak her ayın 10. günü olarak belirlensin ve tahsisatını aldığı anda taksit tutarında 1.200 TL tutarında bir artış planlansın. Kişinin isminin çekilişlerde hiç çıkmaması durumunda Tablo.1’deki örnek ödeme planı ile karşılaşılabilecektir.

Tablo.1: Çekilişli Yöntem Örnek Ödeme Planı

Ödeme Türü	Ödeme Zamanı	Ödeme Tutarı	Ödenen Tutar
Organizasyon Ücreti	10 Ocak 2018	13.000 ₺	13.000,00 ₺
1. Taksit	10 Ocak 2018	2.000 ₺	15.000,00 ₺
2. Taksit	10 Şubat 2018	2.000 ₺	17.000,00 ₺
3. Taksit	10 Mart 2018	2.000 ₺	19.000,00 ₺
4. Taksit	10 Nisan 2018	2.000 ₺	21.000,00 ₺
5. Taksit	10 Mayıs 2018	2.000 ₺	23.000,00 ₺
6. Taksit	10 Haziran 2018	2.000 ₺	25.000,00 ₺
7. Taksit	10 Temmuz 2018	2.000 ₺	27.000,00 ₺
8. Taksit	10 Ağustos 2018	2.000 ₺	29.000,00 ₺
9. Taksit	10 Eylül 2018	2.000 ₺	31.000,00 ₺
10. Taksit	10 Ekim 2018	2.000 ₺	33.000,00 ₺
11. Taksit	10 Kasım 2018	2.000 ₺	35.000,00 ₺
12. Taksit	10 Aralık 2018	2.000 ₺	37.000,00 ₺
13. Taksit	10 Ocak 2019	2.000 ₺	39.000,00 ₺
14. Taksit	10 Şubat 2019	2.000 ₺	41.000,00 ₺
15. Taksit	10 Mart 2019	2.000 ₺	43.000,00 ₺
16. Taksit	10 Nisan 2019	2.000 ₺	45.000,00 ₺
17. Taksit	10 Mayıs 2019	2.000 ₺	47.000,00 ₺
18. Taksit	10 Haziran 2019	2.000 ₺	49.000,00 ₺
19. Taksit	10 Temmuz 2019	2.000 ₺	51.000,00 ₺
20. Taksit	10 Ağustos 2019	2.000 ₺	53.000,00 ₺
21. Taksit	10 Eylül 2019	2.000 ₺	55.000,00 ₺
22. Taksit	10 Ekim 2019	2.000 ₺	57.000,00 ₺
23. Taksit	10 Kasım 2019	2.000 ₺	59.000,00 ₺
24. Taksit	10 Aralık 2019	2.000 ₺	61.000,00 ₺
25. Taksit	10 Ocak 2020	2.000 ₺	63.000,00 ₺
26. Taksit	10 Şubat 2020	2.000 ₺	65.000,00 ₺
27. Taksit	10 Mart 2020	2.000 ₺	67.000,00 ₺
28. Taksit	10 Nisan 2020	2.000 ₺	69.000,00 ₺
29. Taksit	10 Mayıs 2020	2.000 ₺	71.000,00 ₺
30. Taksit	10 Haziran 2020	2.000 ₺	73.000,00 ₺

31. Taksit	10 Temmuz 2020	2.000 ₺	75.000,00 ₺
32. Taksit	10 Ağustos 2020	2.000 ₺	77.000,00 ₺
33. Taksit	10 Eylül 2020	2.000 ₺	79.000,00 ₺
34. Taksit	10 Ekim 2020	3.200 ₺	82.200,00 ₺
35. Taksit	10 Kasım 2020	3.200 ₺	85.400,00 ₺
36. Taksit	10 Aralık 2020	3.200 ₺	88.600,00 ₺
37. Taksit	10 Ocak 2021	3.200 ₺	91.800,00 ₺
38. Taksit	10 Şubat 2021	3.200 ₺	95.000,00 ₺
39. Taksit	10 Mart 2021	3.200 ₺	98.200,00 ₺
40. Taksit	10 Nisan 2021	3.200 ₺	101.400,00 ₺
41. Taksit	10 Mayıs 2021	3.200 ₺	104.600,00 ₺
42. Taksit	10 Haziran 2021	3.200 ₺	107.800,00 ₺
43. Taksit	10 Temmuz 2021	3.200 ₺	111.000,00 ₺
44. Taksit	10 Ağustos 2021	3.200 ₺	114.200,00 ₺
45. Taksit	10 Eylül 2021	3.200 ₺	117.400,00 ₺
46. Taksit	10 Ekim 2021	3.200 ₺	120.600,00 ₺
47. Taksit	10 Kasım 2021	3.200 ₺	123.800,00 ₺
48. Taksit	10 Aralık 2021	3.200 ₺	127.000,00 ₺
49. Taksit	10 Ocak 2022	3.200 ₺	130.200,00 ₺
50. Taksit	10 Şubat 2022	3.200 ₺	133.400,00 ₺
51. Taksit	10 Mart 2022	3.200 ₺	136.600,00 ₺
52. Taksit	10 Nisan 2022	3.200 ₺	139.800,00 ₺
53. Taksit	10 Mayıs 2022	3.200 ₺	143.000,00 ₺
54. Taksit	10 Haziran 2022	3.200 ₺	146.200,00 ₺
55. Taksit	10 Temmuz 2022	3.200 ₺	149.400,00 ₺
56. Taksit	10 Ağustos 2022	3.200 ₺	152.600,00 ₺
57. Taksit	10 Eylül 2022	3.200 ₺	155.800,00 ₺
58. Taksit	10 Ekim 2022	3.200 ₺	159.000,00 ₺
59. Taksit	10 Kasım 2022	3.200 ₺	162.200,00 ₺
60. Taksit	10 Aralık 2022	3.200 ₺	165.400,00 ₺
61. Taksit	10 Ocak 2023	3.200 ₺	168.600,00 ₺
62. Taksit	10 Şubat 2023	3.200 ₺	171.800,00 ₺
63. Taksit	10 Mart 2023	3.200 ₺	175.000,00 ₺
64. Taksit	10 Nisan 2023	3.200 ₺	178.200,00 ₺
65. Taksit	10 Mayıs 2023	3.200 ₺	181.400,00 ₺
66. Taksit	10 Haziran 2023	3.200 ₺	184.600,00 ₺
67. Taksit	10 Temmuz 2023	3.200 ₺	187.800,00 ₺
68. Taksit	10 Ağustos 2023	3.200 ₺	191.000,00 ₺
69. Taksit	11 Ağustos 2023	3.200 ₺	194.200,00 ₺
70. Taksit	12 Ağustos 2023	3.200 ₺	197.400,00 ₺
71. Taksit	13 Ağustos 2023	3.200 ₺	200.600,00 ₺
72. Taksit	14 Ağustos 2023	3.200 ₺	203.800,00 ₺
73. Taksit	15 Ağustos 2023	3.200 ₺	207.000,00 ₺
74. Taksit	16 Ağustos 2023	3.200 ₺	210.200,00 ₺

Kaynak: Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021; Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021; Katılımcı V. Ç. ile yapılan karşılıklı görüşme, 18.12.2021.

Kişinin tahsisat zamanı geldiğinde şirket tarafından bilgilendirilecek ve tahsisat tutarına göre bir ev bulması istenecektir. Şirket tarafından tahsisat günü belirlenecek ve evin satın alma işlemleri o güne göre planlanacaktır. Şirket, kişiden tahsisat sonrasında artık tasarruftan borca dönüşecek taksitleri ödeyebilecek güfte olduğunu gösteren belgeler isteyecektir. Şirketlere göre değişmekle birlikte kefil de istenebilmektedir. Bu belgeler maaş bordrosu, kira geliri dekontları gibi gelir belgeleridir. Şirket bünyesinde çalışan veya bağımsız çalışan bir gayrimenkul değerlendirme uzmanının raporuna göre evin değeri belirlenecektir. Evin değerlendirme sonucundaki değeri borçlanılan tutar düşük olmaması gerekmektedir. Tahsisat zamanında satın alınacak evin tapusu kişiye ait olacaktır. Evi alan kişi deprem ve konut sigortası yaptırmak zorundadır. Şirket tarafından finanse edilen tutar kadar evin üzerinde ipotek kurulacaktır. Borç tutarı şirket tarafından borç senetleri şeklinde düzenlenecektir. Borç ödendiğinde ipotek kaldırılacaktır. 100 kişilik grupta toplamda 100 ay olan vade tahsisat sonrasındaki artışlar ile Tablo.1’de görüldüğü gibi 75 ayda tamamlanabilmektedir. Kişi eğer isterse taksitleri daha erken ödeyip borcunu tamamlayabilmektedir. Eğer kişi teslim tarihinden önce ara ödeme yapmak isterse teslim tarihi daha erkene çekilebilmektedir. Erkene çekilen teslim tarihi ve ara ödeme tutarı şirketlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Ara ödeme yapılırsa toplam vade daha da azalmaktadır.

2.2.2.2. Çekilişsiz Yöntem

Çekilişsiz Yöntem’de grup yapısı söz konusu değildir. Bu yöntemdeki sözleşmelerin firma ve müşteri olmak üzere iki tarafı vardır. Müşteriler, tahsisatlarını henüz almadıkları tasarruf döneminde firmaya finansman sağlamaktadır. Müşterilerin tahsisatlarını aldıkları dönemde de firma müşteriye finansman sağlamaktadır. Bu karşılıklı finansman durumunda taraflar dönemsel getiri talep etmemektedir. Firmalar yalnızca bu ticari faaliyetleri kapsamında müşterilerinden firmalara ve kampanya dönemlerine göre oranlarında değişiklik gösteren belirli bir miktar ticari kazanç elde etmektedirler (Koç ve Çekin, 2019: 15).

Çekilişsiz Yöntem’de kişiler tahsisat tarihlerini kendileri belirlemektedir. Bu yöntemde herhangi bir çekiliş söz konusu değildir. Finansman tutarı, taksitler, tahsisat tarihi kişilere göre planlanmaktadır. Kişiler tasarruflarını şirket hesabında taksitler halinde biriktirmektedirler. Bu yönteme peşinatlı veya peşinatsız, ara ödemeli veya ara ödemesiz katılım sağlanabilmektedir. Taksitler, vade, tahsisat tarihi finansman tutarına göre hesaplanmaktadır (Aydın, 2019: 47).

Vade Ortası Yöntemi: Çekilişsiz Yöntem kapsamında değerlendirilebilecek bazı firmalar tarafından tercih edilen Vade Ortası Yöntemi de bulunmaktadır. Genel olarak peşinat olmadan tercih edilen yöntemde tahsisat zamanı; finansman tutarı, taksit tutarı ve taksit sayısına göre belirlenmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 13). Örneğin 200.000 TL tutarında finansman ihtiyacı olan bir kişi, her ay 2.000 TL tutarında taksit ödemesi yapıyor olsun. Bu örneğe göre toplam taksit süresi 100 ay, vade ortası ise 50. ay şeklindedir. Örnekteki kişi 50. ay geldiğinde toplamda 100.000 TL tasarruf yapmıştır ve 50. ayın taksiti ile birlikte toplam vadesinin yarısını tamamlamıştır. Bu kişi 50. ayda tahsisat almaya hak kazanmış olup 51. ayda tahsisatını alacaktır.

Peşinatlı Çekilişsiz Yöntem: Bu yönteme dahil olan kişiler, eğer başlangıçta peşinat ile yönteme dahil olurlarsa, tahsisat zamanları daha erken tarihlere gelebilmektedir. Bu erkene çekilen tahsisat tarihi vadenin ortasından çok daha erken tarihler olabilmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 15).

Bir örnek ile Çekilişsiz Yöntem şöyle açıklanabilir. Bir kişi 2018 yılının Ocak ayında 200.000 TL tutarında bir araç satın almak için şirkete başvurur. Bu kişi aylık 2.000 TL taksitler ile şirketin organizasyon ücreti 10.000 TL ve peşinat olarak da 28.000 TL toplamda 40.000 TL’yi şirketin banka hesabına peşin olarak yatırıp kesin teslimi tarihi 21. ay olarak belirlenen sözleşmeyi imzalayarak sisteme dahil olsun. Ödeme zamanı da kişinin maaş günü olarak her ayın 10. günü olarak belirlensin. Kişi tahsisatını aldığı anda taksit tutarında bir artış söz konusu olmadan sabit taksitler ödenecek olsun. Kişi bu şartlarda Tablo.2’deki örnek ödeme planı ile karşılaşılacaktır. Bu yöntemde kişi bir gruba ve çekilişe dahil olmayacaktır. Ödeme planında belirlenen tarih geldiğinde tahsisatını almaya hak kazanacaktır.

Tablo.2: Çekilişsiz Yöntem Örnek Ödeme Planı

Ödeme Türü	Ödeme Zamanı	Ödeme Tutarı	Toplam Ödenen
Organizasyon Ücreti	10 Ocak 2018	10.000,00 ₺	10.000,00 ₺
Peşinat	10 Ocak 2018	28.000,00 ₺	38.000,00 ₺
1. Taksit	10 Ocak 2018	2.000,00 ₺	40.000,00 ₺
2. Taksit	10 Şubat 2018	2.000,00 ₺	42.000,00 ₺
3. Taksit	10 Mart 2018	2.000,00 ₺	44.000,00 ₺
4. Taksit	10 Nisan 2018	2.000,00 ₺	46.000,00 ₺
5. Taksit	10 Mayıs 2018	2.000,00 ₺	48.000,00 ₺
6. Taksit	10 Haziran 2018	2.000,00 ₺	50.000,00 ₺
7. Taksit	10 Temmuz 2018	2.000,00 ₺	52.000,00 ₺
8. Taksit	10 Ağustos 2018	2.000,00 ₺	54.000,00 ₺
9. Taksit	10 Eylül 2018	2.000,00 ₺	56.000,00 ₺
10. Taksit	10 Ekim 2018	2.000,00 ₺	58.000,00 ₺
11. Taksit	10 Kasım 2018	2.000,00 ₺	60.000,00 ₺
12. Taksit	10 Aralık 2018	2.000,00 ₺	62.000,00 ₺
13. Taksit	10 Ocak 2019	2.000,00 ₺	64.000,00 ₺
14. Taksit	10 Şubat 2019	2.000,00 ₺	66.000,00 ₺
15. Taksit	10 Mart 2019	2.000,00 ₺	68.000,00 ₺
16. Taksit	10 Nisan 2019	2.000,00 ₺	70.000,00 ₺
17. Taksit	10 Mayıs 2019	2.000,00 ₺	72.000,00 ₺
18. Taksit	10 Haziran 2019	2.000,00 ₺	74.000,00 ₺
19. Taksit	10 Temmuz 2019	2.000,00 ₺	76.000,00 ₺
20. Taksit	10 Ağustos 2019	2.000,00 ₺	78.000,00 ₺
21. Taksit	10 Eylül 2019	2.000,00 ₺	80.000,00 ₺
22. Taksit	10 Ekim 2019	2.000,00 ₺	82.000,00 ₺
23. Taksit	10 Kasım 2019	2.000,00 ₺	84.000,00 ₺
24. Taksit	10 Aralık 2019	2.000,00 ₺	86.000,00 ₺
25. Taksit	10 Ocak 2020	2.000,00 ₺	88.000,00 ₺
26. Taksit	10 Şubat 2020	2.000,00 ₺	90.000,00 ₺
27. Taksit	10 Mart 2020	2.000,00 ₺	92.000,00 ₺
28. Taksit	10 Nisan 2020	2.000,00 ₺	94.000,00 ₺
29. Taksit	10 Mayıs 2020	2.000,00 ₺	96.000,00 ₺
30. Taksit	10 Haziran 2020	2.000,00 ₺	98.000,00 ₺
31. Taksit	10 Temmuz 2020	2.000,00 ₺	100.000,00 ₺
32. Taksit	10 Ağustos 2020	2.000,00 ₺	102.000,00 ₺
33. Taksit	10 Eylül 2020	2.000,00 ₺	104.000,00 ₺
34. Taksit	10 Ekim 2020	2.000,00 ₺	106.000,00 ₺
35. Taksit	10 Kasım 2020	2.000,00 ₺	108.000,00 ₺
36. Taksit	10 Aralık 2020	2.000,00 ₺	110.000,00 ₺
37. Taksit	10 Ocak 2021	2.000,00 ₺	112.000,00 ₺
38. Taksit	10 Şubat 2021	2.000,00 ₺	114.000,00 ₺

39. Taksit	10 Mart 2021	2.000,00 ₺	116.000,00 ₺
40. Taksit	10 Nisan 2021	2.000,00 ₺	118.000,00 ₺
41. Taksit	10 Mayıs 2021	2.000,00 ₺	120.000,00 ₺
42. Taksit	10 Haziran 2021	2.000,00 ₺	122.000,00 ₺
43. Taksit	10 Temmuz 2021	2.000,00 ₺	124.000,00 ₺
44. Taksit	10 Ağustos 2021	2.000,00 ₺	126.000,00 ₺
45. Taksit	10 Eylül 2021	2.000,00 ₺	128.000,00 ₺
46. Taksit	10 Ekim 2021	2.000,00 ₺	130.000,00 ₺
47. Taksit	10 Kasım 2021	2.000,00 ₺	132.000,00 ₺
48. Taksit	10 Aralık 2021	2.000,00 ₺	134.000,00 ₺
49. Taksit	10 Ocak 2022	2.000,00 ₺	136.000,00 ₺
50. Taksit	10 Şubat 2022	2.000,00 ₺	138.000,00 ₺
51. Taksit	10 Mart 2022	2.000,00 ₺	140.000,00 ₺
52. Taksit	10 Nisan 2022	2.000,00 ₺	142.000,00 ₺
53. Taksit	10 Mayıs 2022	2.000,00 ₺	144.000,00 ₺
54. Taksit	10 Haziran 2022	2.000,00 ₺	146.000,00 ₺
55. Taksit	10 Temmuz 2022	2.000,00 ₺	148.000,00 ₺
56. Taksit	10 Ağustos 2022	2.000,00 ₺	150.000,00 ₺
57. Taksit	10 Eylül 2022	2.000,00 ₺	152.000,00 ₺
58. Taksit	10 Ekim 2022	2.000,00 ₺	154.000,00 ₺
59. Taksit	10 Kasım 2022	2.000,00 ₺	156.000,00 ₺
60. Taksit	10 Aralık 2022	2.000,00 ₺	158.000,00 ₺
61. Taksit	10 Ocak 2023	2.000,00 ₺	160.000,00 ₺
62. Taksit	10 Şubat 2023	2.000,00 ₺	162.000,00 ₺
63. Taksit	10 Mart 2023	2.000,00 ₺	164.000,00 ₺
64. Taksit	10 Nisan 2023	2.000,00 ₺	166.000,00 ₺
65. Taksit	10 Mayıs 2023	2.000,00 ₺	168.000,00 ₺
66. Taksit	10 Haziran 2023	2.000,00 ₺	170.000,00 ₺
67. Taksit	10 Temmuz 2023	2.000,00 ₺	172.000,00 ₺
68. Taksit	10 Ağustos 2023	2.000,00 ₺	174.000,00 ₺
69. Taksit	10 Eylül 2023	2.000,00 ₺	176.000,00 ₺
70. Taksit	10 Ekim 2023	2.000,00 ₺	178.000,00 ₺
71. Taksit	10 Kasım 2023	2.000,00 ₺	180.000,00 ₺
72. Taksit	10 Aralık 2023	2.000,00 ₺	182.000,00 ₺
73. Taksit	10 Ocak 2024	2.000,00 ₺	184.000,00 ₺
74. Taksit	10 Şubat 2024	2.000,00 ₺	186.000,00 ₺
75. Taksit	10 Mart 2024	2.000,00 ₺	188.000,00 ₺
76. Taksit	10 Nisan 2024	2.000,00 ₺	190.000,00 ₺
77. Taksit	10 Mayıs 2024	2.000,00 ₺	192.000,00 ₺
78. Taksit	10 Haziran 2024	2.000,00 ₺	194.000,00 ₺
79. Taksit	10 Temmuz 2024	2.000,00 ₺	196.000,00 ₺
80. Taksit	10 Ağustos 2024	2.000,00 ₺	198.000,00 ₺
81. Taksit	10 Eylül 2024	2.000,00 ₺	200.000,00 ₺
82. Taksit	10 Ekim 2024	2.000,00 ₺	202.000,00 ₺

83. Taksit	10 Kasım 2024	2.000,00 ₺	204.000,00 ₺
84. Taksit	10 Aralık 2024	2.000,00 ₺	206.000,00 ₺
85. Taksit	10 Ocak 2025	2.000,00 ₺	208.000,00 ₺
86. Taksit	10 Şubat 2025	2.000,00 ₺	210.000,00 ₺

Kaynak: Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021; Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021; Katılımcı V. Ç. ile yapılan karşılıklı görüşme, 18.12.2021.

Kişinin tahsisat zamanı geldiğinde şirket tarafından bilgilendirilecek ve tahsisat tutarına göre bir araç bulması istenecektir. Şirket tarafından tahsisat günü belirlenecek ve aracın satın alma işlemleri o güne göre planlanacaktır. Şirket kişiden tahsisat sonrasında artık tasarruftan borca dönüşecek taksitleri ödeyebilecek güçte olduğunu gösteren belgeler isteyecektir. Bu belgeler maaş bordrosu, kira geliri dekontları gibi gelir belgeleridir. Şartları firmalara göre değişmekle birlikte kefil isteme durumu da söz konusu olabilmektedir. Alınmak istenen araç için ekspertiz raporu gerekmektedir. Yüksek oranda hasar kaydı olan araçlar alınamamaktadır. Şirketlere göre değişen, alınabilecek araçlar için kilometre, hasar kaydı, yaş gibi kriterler de bulunmaktadır. Alınacak araçta kasko değeri esas alınmaktadır. Aracın değeri borçlanılan tutardan düşük olmamalıdır. Tahsisat zamanında satın alınacak aracın ruhsatı kişiye ait olacaktır. Aracı alan kişi trafik ve kasko sigortası yaptırmak zorundadır. Şirket tarafından finanse edilen tutar kadar aracın üzerinde rehin kurulacaktır. Borç tutarı şirket tarafından borç senetleri şeklinde düzenlenecektir. Borç ödendiğinde rehin kaldırılacaktır. Normalde 100 ay olan vade peşinat yatırılması ile Tablo.2’de görüldüğü gibi 86 ayda tamamlanabilmektedir. Kişi eğer isterse taksitleri daha erken ödeyip borcunu tamamlayabilmektedir. Eğer kişi teslim tarihinden önce ara ödeme yapmak isterse teslim tarihi daha erkene çekilebilmektedir. Erkene çekilen teslim tarihi ve ara ödeme tutarı şirketlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Ara ödeme yapılırsa toplam vade daha da azalmaktadır.

2.2.2.3. Yöntemlerdeki Ortak Uygulamalar

- Taksitlerin Dondurulması veya Taksit Atlama: Henüz tasarruf döneminde olup tahsisatını almamış kişiler, taksitlerinde firmalara göre değişiklik göstermekte birlikte birkaç ay kadar ödememezlik yapabilirler. Bu durumda ödenmeyen taksit sayısı kadar tahsisat dönemi ertelenmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 20).

Tahsisatını almış kişiler taksit atlatma işlemi yapamamaktadırlar (Aydın, 2019: 51). Tahsisat alınmadan önceki süreç tasarruf dönemi olduğu için bu sistem tasarruf düşüncesi ile uyumludur, fakat tahsisattan sonraki süreçte bir borç ilişkisi söz konusu olmaktadır. Tahsisattan sonraki süreçte yararlandırılan finansman tutarının taksitler halinde geri dönüşü konusunda risk unsuru oluşturmaması açısından bu şart düşünülmüştür.

- Sözleşmeden Dönme Halinde Sadece Tasarrufların İade Edilmesi: Tasarruf döneminde olan kişilerin sözleşmelerini iptal edip sistemden ayrılmak istediklerinde sadece tasarruflarını iade alabilmektedirler (Koç ve Çekin, 2019: 20). Herhangi fazla veya eksik bir tutar iade olmamaktadır. Bunun sebebi de sistemin faizsiz olmasıdır. İade politikaları şirketlere göre değişmekle birlikte şirketler genel olarak kendi ticari kazançlarını iade etmemekte, bazı şirketler de kendi kazançlarının belirli orandaki kısmını iade edebilmektedirler.
- Sözleşmeden Dönme Halinde Tasarrufların Hemen İade Edilmemesi: Tasarruf döneminde olan kişiler dahil oldukları yöntemlerden ayrılıp sözleşmelerini iptal etmek istedikleri takdirde tasarruf tutarları bir süre sonra iade edilmektedir. Geri ödeme süresi şirketlere göre değişiklik göstermektedir (Koç ve Çekin, 2019: 20). Bu şartın sebebi de sistemin finansman sıkıntısı yaşamamasıdır. Çünkü sistemdeki finansman kaynağı, sisteme dahil olan kişilerin aylık olarak yatırdığı tasarruflardır.
- Ara Ödeme: Çekilişli yöntemde kişiler eğer isterlerse ara ödeme yapma imkanları bulunmaktadır. Ara ödeme bir zorunluluk değil, tercihe bağlı bir işlemdir. Kişiler ara ödeme yaptıkları takdirde, yapılan ödemeye göre son teslim tarihlerinin erkene alınması söz konusu olmaktadır.
- Organizasyon Ücreti: İsmi şirketlere göre değişmekle birlikte her yöntemde şirketin ticari kazancı olan bir ücret söz konusudur (Aydın, 2019: 50).
- Teminat Belgeleri: Şartları firmalara göre değişmekle birlikte; kişiler eğer isterlerse, firmalarda bulunan tasarruf tutarları için firmalardan teminat belgeleri alabilmektedirler. Tahsisatını almayan müşteriler için sunulan bu belgeler tahsisat zamanında geri istenmektedir. Bu teminat belgeleri teminat senedi ve teminat mektubudur. Teminat senedi firmalar tarafından genel olarak ücretsiz olarak verilen bir senet şeklindedir. Teminat mektubu ise firmaların anlaşmalı

bankaları üzerinden masrafı kişilere ait olmak üzere verilmektedir (Aydın, 2019: 51).

2.2.3. Sözleşmelerin Değerlendirilmesi

Firmalar ile sisteme dahil olacak kişiler arasında şartları belirlenmiş özel hukuk sözleşmeleri imzalanmaktadır. Sözleşmeler tercih edilen yöntemlere ve finansman kullanılmak istenen mal varlığına göre değişiklik göstermektedir. Sözleşmelerde sonradan dilekçe ile değişiklik yapılabilir. Sözleşmeler firmalar ile sisteme dahil olan kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Çekilişli yöntemi tercih eden kişilerin sözleşmelerinde, gruplara dahil olunacak bir hukuki bağ kurulmamaktadır. Sözleşmeler yalnızca firmalar ile sisteme dahil olan kişiler arasında olup sisteme dahil olan kişiler arasında bir bağlılık kurmamaktadır. Sözleşmelerde sisteme dahil olunan andan başlayıp son taksitin ödenmesine kadar olan süreçteki tarafların hakları yer almaktadır. Bu kapsamda tasarruf süreci, çekiliş süreci, cayma hakları, tahsisat süreci gibi detaylar bulunmaktadır. Sözleşmelerde, kişilerin taksit artırma veya azaltma, taksitlerin dondurulması, ara ödeme yapabilme hakkı, sözleşmede yer alan finansman tutarının artırılması veya azaltılması, finansman tutarındaki değişimlere göre şekillenen firmaların organizasyon ücretlerindeki artış veya azalış ile tahsisat sürecinde artış veya azalış gibi haklar ve yükümlülükler bulunmaktadır. Firmaların sorumluluk kapsamının, sözleşmede yer alan finansman tutarının bir mal edinimi karşılığında sözleşmedeki şartlara ve vadeye göre teminat altına alınarak teslim edilmesi olduğu belirtilmektedir. Sözleşmelerde herhangi bir mal satışı veya satış vaadi yer almamaktadır. Bu kapsamda sözleşmeler hukuki açıdan bir satış sözleşmesi kapsamında değerlendirilememektedir. Sözleşmeler hukuki olarak herhangi bir sözleşme tipi kapsamında değerlendirilemeyip, kendine özgü borç ilişkilerini düzenleyen genel bir sözleşme olarak kabul edilebilmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 23-24).

Firmalar tahsisat zamanında kişilere sağladıkları finansmanı teminat altına alabilecekleri güvenceler talep etmektedir. Yeterli teminat şartlarını sağlayabilen kişilere tahsisat yapabilmektedirler. Tahsisat sonrasında, tasarrufların dışında kalan finansman kullanılan tutarın taksitleri için borç senedi düzenlenmektedir (Koç ve Çekin, 2019: 24). Bu kapsam firmalar müşterilerinden taksitlerini ödeyebileceklerini

gösterecek yeterlilikte maaş bordrosu ve/veya (varsa ek gelirlerini tevsik edici nitelikteki belgeler) kefil talep edebilmektedirler. Yani firmalar sistemin sürdürülebilirliği için firma ve kişilerin alacak ve borçlarını garanti altına almaktadırlar.

Sözleşmelerin dini açıdan değerlendirilmesine bakılacak olursa; Çekilişli yöntem İslam açısından sakıncasız bulunmaktadır. Bu kapsamda, belirli bir grup kişilerin birbirlerine her ay borç vermeleri şeklinde topladıkları fon ile her ay bir kişiye alacağı mal için finansman sağlamasında sakınca bulunmamaktadır. Tahsisatını alan kişilerin, tahsisatlarını aldıktan sonra taksitlerinde meydana gelen artış ile borçlarının ödeme vadelerini erken tamamlamalarının bir sakıncası bulunmamaktadır. Burada önemli olan husus, borçlanılan tutarın ödenen tutar ile aynı olmasıdır. Çekilişli yöntemde uygulanan, noter huzurunda belirlenen tahsisat sıraları, karışıklığın giderilmesi açısından önemlidir. Bu konu da İslami açıdan bir sıkıntı bulunmamaktadır. Çekilişsiz yöntemde; yönteme dahil olan kişiler tasarruf döneminde ödedikleri tutarı tahsisat döneminde geri almakta, fazladan aldıkları tutarı da geri ödemektedirler. Taksit tutarın, taksit sayısının ve süresinin bu konuda önemi yoktur. Borç ilişkisinde tarafların karşılıklı rızaları olduğu sürece, borcun misli eklenmediği sürece dini açıdan bir sorun bulunmamaktadır. Tasarruf Finansman firmalarının ticari faaliyetleri, bir gayrimenkul veya araç almak isteyen kişilerin birbirleri ile yardımlaşmalarını organize eden bir vekalet faaliyeti şeklinde görülmektedir. Bu kapsamdaki faaliyet konusu da bir sakınca oluşturmamaktadır. Kişilerin sistemden ayrılmaları halinde, firmaların ücretlerinin bir kısmının veya tamamının iade edilmemesi konusunda dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Çünkü firmalara talep edilen vekalet görevini yerine getirmiş, kişi kendi iradesiyle ayrılmak istemiştir. Ancak ayrılma durumunda tasarruf tutarının hemen değil de tek tarafın belirleyeceği bir süre sonrasında iade edilmesi sakıncalı görülmektedir. Bu durumda bir uzlaşa ile süre belirlenmesi sakıncayı ortadan kaldırmaktadır. Firmaların tahsisat süreçlerinde yer alan, finansman sağlanan mal üzerinde borç tutarı kadar teminat bulundurulmasının dini açıdan bir sakıncası yoktur. Çünkü borç, eğer zarar durumu söz konusu olursa tazmin yükümlülüğü doğuran bir işlemdir. Anlaşmazlık durumu söz konusu olduğu takdirde yasal yolların kullanılması konusunda da bir sakınca bulunmamaktadır. Bununla beraber tasarruf döneminde olan kişilere sunulan teminat senedi ve teminat mektubu imkanlarının da dinen bir sakıncası bulunmamaktadır. Tasarruf finansman sisteminin tüm yönlerinde şirketin kendi havuz

hesabında bulundurduğu fonların sistemin işleyişinin dışında kullanılması dini açıdan uygun bulunmamaktadır (Aydın, 2019: 56-69). Dini açıdan sakıncalı bulunan tasarrufların yer aldığı fon havuzundaki fonların sistemin işleyişi dışında kullanılması riski yasal mevzuat düzenlemeleri ile ortadan kaldırılmış olup sistemin İslami finans ilkeleri açısından oluşabilecek riskler engellenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde açıklanan İslam ekonomisinin temel ilkeleri ve yasakları kısmında açıklananlar ile tasarruf finansman sisteminin işleyişi eşleşmektedir. Bu kapsamda ilk olarak faiz yasağı kuralı ihlal edilmemektedir. Spekülasyon yasağı, ticareti yasaklanan faaliyetlerde bulunmama gibi kuralların ihlal edilmediği görülmektedir. Şeffaflık ve anlaşılabilirlik açısından mevzuatta yapılan ön görülen sözleşme imzalanmadan önce tüm şartların anlaşılması İslami finans ilkeleri açısından önemlidir. Şartların tek taraflı değil karşılıklı olarak belirlenmesi, sözleşme özgürlüğü, açıklık, anlaşılabilirlik ve netlik gibi tüm bu nitelikler birlikte düşünüldüğünde TFS'nin İslami finansman modeli olarak kabul edildiği görülmektedir.

Tasarruf Finansman Sistemi, İslami finansman modeli olarak da kabul edilmektedir (Selvi, 2021: 464).

3. BÖLÜM

TASARRUF FİNANSMAN SİSTEMİ VE MUHAFAZAKÂRLIK

3.1. Araştırmaya İlişkin Bilgiler

3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı Türkiye’de muhafazakârlık ve tasarruf finansman sistemi arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektir. Türkiye’de bir ideoloji olarak muhafazakârlığın dindarlık olarak algılanış şekli katılımcı görüşlerine yer verilerek açıklanmıştır. Daha sonra bu ilişkinin bir tüketim tercihi olarak tasarruf finansman sistemine yansıyor yansımadığı araştırılmıştır.

TFS Türkiye’de uzun zamandır süregelen bir sistem olmakla beraber özellikle son zamanlarda daha çok gündeme gelerek kamu otoritesinin de dikkatini çekmiştir. Türkiye’de kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan bir iktidar görevdeyken TFS’nin büyüyen yapısı toplumun muhafazakâr kimliğiyle ilişkili midir sorusuna cevap almak için çalışmaya gerek duyulmuştur. 10 Mart 2020’de düzenlenen Sosyal Finans Zirvesi’nde dönemin Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı Nureddin Nebati, sektör hakkında veriler açıklamıştır. Bu açıklama *“2016 cirosu 2 milyar lirayken, 2017’de 3,5 milyar lira, 2018’de 7 milyar lira ve 2019’da da 15 milyar lirayı aşan rakamla çok ciddi meblağa ulaşmış durumda. Faizli bankacılığın yanı sıra katılım bankalarının pastasından ciddi pay alıyor. Yapılması gereken, tasarrufa dayalı finansman sektörünün 2019’da 100 bini aşan yeni müşterilerinin, hem de eski müşterilerinin güven altına alınarak adım atılması. Bu sistemden sadece konut alanlar değil, taşıt alanlar da faydalaniyor. Bu enstrümanın sözleşmelerinin yüzde 30’u taşıtlar üzerine kurulu.”* şeklindedir (Dünya Gazetesi, 2020). Açıklamadan anlaşılacağı üzere kamu otoritesi sektörü takip etmektedir. Sektör 2021 yılında yasal bir çerçeveye kavuşmuş olup düzenlemeler devam etmektedir.

Yıllara göre sisteme dahil olan kişilerin verilerine ulaşma noktasına istatistiki veriler kaynak taramasında ulaşamadığı için şirket çalışanlarından öğrenilmek

istenmiştir. Bu kapsamda katılımcılardan net veriler elde edilememiş, ortalama cevaplar alınmıştır. Sektörün rekabetçi bir yapıya sahip olması, kamu tarafından denetim sürecindeki gecikmeler veya eksiklikler, verilerin gizli olması gerekliliği veya istatistiki verilere bu zamana kadar ihtiyaç duyulmamış olması gibi sebeplerle bu verilere erişilememiştir. Çalışmada gönüllü olan katılımcılar tarafından elde edilen verilere göre sektörün tüm finans sektörü içindeki payının %20'leri geçtiği, TFS ile şimdiye kadar tahminen 400.000'e yakın insan ev, araç finansmanı kullandığı düşünülmektedir.

3.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi yüz yüze görüşme olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda yer alacak gönüllüler ile çalışma kapsamında görüşmeler yapılmıştır. Gönüllü katılımcılar belirlenirken rastgele örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Kartopu örneklem yöntemiyle görüşülecek kişiler belirlenmiş ve daha sonra açık uçlu sorularla veriler toplanmıştır. Gönüllü katılımcılara görüşme öncesinde bilgilendirme yapılmış olup, çalışmanın anlaşılabilirliği ve netliği açısından soruları cevaplanmıştır. Gönüllü katılımı bozacak ve katılımcıları suistimal edebilecek tehditlere karşı önlemler alınmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Dünyayı etkisi altına Covid-19 salgını kapsamında, gönüllülerle yüz yüze görüşme imkânı olmayan hallerde çeşitli iletişim araçlarıyla çalışmanın güvenilirliğini ve gönüllülerin haklarını koruyarak görüşmeler yapılmıştır. Tercih eden katılımcılarla telefon, e-posta gibi iletişim araçlarıyla görüşme sağlanmıştır.

Çalışma grubu seçiminde çalışmanın konusu olan tasarruf finansman sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin müşterileri ve şirket yetkilileri tercih edilmiştir. Araştırmanın tek yönlü olmaması açısından çalışma grubuna sektörde faaliyet gösteren şirketlerde çalışmakta olan ve daha önce çalışmış olan katılımcılar dahil edilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde ıslak imza ile katılım onayı, diğer iletişim araçları ile yapılan görüşmelerde e-posta ile açık onay alınmıştır. Araştırmanın belirlenen süresinde yetişmemiş olup daha sonradan onay alınan cevaplar çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Ayrıca katılımcılar ile yapılan telefon görüşmeleri sırasında ve elektronik mesaj ile onay verip e-posta ile onay vermeyen katılımcılar çalışma kapsamına dahil

edilmemiştir. Çalışmanın güvenilirliği ve katılımcıların güvenliği açısından bu detaylara dikkat edilmiştir.

Araştırma kapsamında sektör çalışanlarına yöneltilecek sorular için genel müdür, bölge müdürü, şube müdürü ve satış uzmanı unvanlarında çalışmış olan ve hala çalışmakta olan 25 kişiye ulaşılmıştır. Ulaşılan kişiler arasında çeşitli kişisel nedenlerden dolayı 5 kişi katılımcı olmayı açık onay ile kabul etmiştir.

Sektör müşterilerine yöneltilecek sorular için sektörün kuruluş tarihi itibarıyla ilk üç şirketinin müşterileri tercih edilmiştir. Bu kapsamda Eminevim, Fuzulev ve Birevim şirketlerindeki yöntemlere dahil olmuş müşteriler ile görüşme sağlanmıştır. Bu seçimde esas olan kriter sistemin tarihsel seyrini incelemektir. Konvansiyonel finansman yöntemlerinde finansmana hemen erişim sağlanmakta iken TFS yöntemlerinde finansmana tasarruf yapılan bir süreç sonunda erişim sağlanmaktadır. Görece yeni kurulan şirketlerin müşterileri bu sebepten dolayı tercih edilmemiştir. Müşteriler arasında 60 kişiye ulaşılmıştır. Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun uyarınca yaşanan kısıtlılıklar, telefon yoluyla dolandırıcılık vakalarının yaşanması, tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgını, soruların kişisel görüş içeren kısımlarının paylaşılacak istenmemesi gibi diğer kişisel nedenlerden dolayı 21 kişi açık onay ile araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında sorulara verilen cevapların benzerlik taşımaya başlaması çalışma için yeterli kişiye ulaşıldığının göstergesi kabul edilmiş ve ulaşılan 21 kişinin cevapları çalışma için yeterli bulunmuştur. Yapılan görüşmelerde kişilerin özel bilgilerini içerecek nitelikte sorulara cevap alındığı için katılımcılar isimlerinin anonimleştirilerek çalışmada kullanılmasını tercih etmişlerdir. Önce şirket yetkilileri ile daha sonra yetkililerden elde edilen müşteriler ile, daha sonra müşterilerden elde edilen diğer müşteriler ile görüşülmüştür.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler fiziki ortamda not alınmıştır. Bu görüşmelerde rızası olan katılımcıların ses kaydı alınmıştır. Veri güvenliği açısından gönüllülerden alınan kayıtlar fiziki ortamda veya internet bağlantısı olmayan cihazlarda (veri bellekleri, diskler, vb.) muhafaza edilmiştir.

Araştırma için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından düzenlenen 03.11.2021 tarihli, 2021/11

toplantı numaralı, GO 2021/396 karar numaralı Araştırma Projesi Değerlendirme Raporu ile onay alınmıştır.

3.1.4. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler hakkında katılımcıların bir kısmı isimlerinin kullanılmasını kabul etmişler, bir kısmı ise isimlerinin gizli olmasını istemişlerdir. Bu kapsamda açık uçlu sorulara verilen cevapların yanıtları çalışmaya aktarılırken isimlerinin kullanılmasına izin veren kişiler isimleri ile anılacaktır. İsimlerinin kullanılmasına izin vermeyen kişilerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar ise isimlerinin ve soy isimlerinin baş harfleri kullanılarak yer verilecektir. Örnek olarak Ahmet Bey'in cevapları A. B. şeklinde kullanılacaktır. Mülakat sorularına verilen cevaplarda çalışmada yer alan kavramların açık olması için, katılımcıların cevapları yalın bir kullanım ile aktarılmış ve gönüllülerin bu cevaplar hakkındaki onayları alınmıştır.

3.2. Tasarruf Finansman Sektörü Çalışanlarından Elde Edilen Veriler

Katılımcıların sektördeki tecrübeleri 2 yıl ve 10 yıl arasında değişmektedir. Katılımcılar arasından İ. G., tasarruf finansman firmasında çalışmaya başlamadan önce bir katılım bankasında çalıştığını ve faizsiz finans tecrübesinin katılım bankası tecrübesiyle birlikte 12 yıl olduğunu belirtmiştir (Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021). Katılımcılardan elde edilen bilgilere göre tasarruf finansman sektörü; kolay anlaşılması açısından evim sektörü olarak da anılmaktadır.

Sektör geçmişi hakkında katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde; tasarruf finansman sektörünü Türkiye'de yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Müşteriler ev, araç ve iş yeri ihtiyaçlarını karşılamak için bu sistemi tercih etmektedirler. Bazı katılımcılar tasarruf finansman sektörünün geçmişini, YTS sistemine dayandırmaktadır. İ. G., faizsiz esaslara dayanan katılım bankalarının Türkiye'deki geçmişine yönelik bilgiler verip, faiz hassasiyeti olan kesimin ihtiyaçlarını tam manasıyla karşılamadığından bahsederek şu cümleleri aktarmıştır: *“Her ne kadar İslami kesime hitap etseler de katılım bankaları sonuçta bankaydı. Fonlama yaparken mevduat bankalarıyla aynı şartları, kredibilite ve teminat şartlarını istemekteydi. Ayrıca*

kar paylarının da yüksek oluşu belli bütçenin ve kredi notunun altında kalanlara fayda sağlayamıyordu. Bunun üzerine rahmetli Emin Üstün önderliğinde Emin Grup tarafından Avrupa'daki yapı-tasarruf sandığı modelinin benzeri 1982 yılında Türkiye'ye uyarlandı. Faiz, kâr payı gibi yüksek maliyetlerin olmaması (maliyet toplam finansman bedelinin yüzde 10'u civarı) başta İslami kesim tarafından tercih edilirken, sektöre daha çok firma girmesiyle, diğer kesimler tarafından da ilgiyle karşılandı ve talebin kısa sürede artmasına neden oldu.” (Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021). Katılımcılar sektörün faiz hassasiyeti olan kişilerle beraber; özellikle alt ve orta gelir grubu ile yasal prosedürler gereği finansmana erişim konusunda sıkıntıları olan kişilere hitap ettiğini belirtmişlerdir. Bu konuda V. Ç. detaylı bir cevap vermiştir: “Alt ve orta gelir grubu sistemin kemik müşterilerini oluşturmaktadır. Öncelikle faiz hassasiyeti olan müşteriler tarafından tercih edilmekte iken son zamanlarda bankalar ile kredibilite konusunda sıkıntı yaşayan müşteriler de sektöre ilgi göstermiştir.” (Katılımcı V. Ç. ile yapılan karşılıklı görüşme, 18.12.2021). Finansmana erişim imkanının diğer sistemlere göre uygun olması, tasarruf finansman sistemin tercih edilme nedenleri arasında yer almaktadır. Elde edilen bilgilere göre sektörde 100 civarında firma kurulmuştur ve 2000’li yıllarda sadece 2 firma kalmıştır. 2021 yılına kadar sektörde faaliyet gösteren 35 firmanın olduğu belirtilmiştir.

Sistemin ortaya çıkmasına ve sisteme olan talebin artmasına neden olan süreç hakkında katılımcılar arasından çeşitli cevaplar alınmıştır. Genel olarak alınan cevaplar değerlendirildiğinde ülkedeki yüksek faiz oranları, faizsiz bir sistem arayışı ve yastık altındaki birikimlerin ekonomiye kazandırılarak daha yüksek alım gücü ortaya çıkarması olarak sıralanabilir. Katılımcılar bankalardan kredi çekme imkanı olmayan, düzenli gelirini belgeleyemeyen, faiz hassasiyeti yüksek olan, tasarrufunu değerlendirmek isteyen kişilerin sistemin ortaya çıkışını sağladığını belirtmişlerdir. Konuya farklı bir açıdan bakan İ. G. ise yeşil sermayenin ekonomik sisteme kazandırılma amacının sistemi ortaya çıkardığını belirtmiştir. Yeşil sermaye, Turgut Özal iktidarı dönemindeki neo-liberal politikalar ile dış ekonomik pazarlarda başarı elde eden, muhafazakâr değerleri ve liberal ekonomiyi savunan Anadolu burjuvazisi olarak bilinmektedir (Bakan ve Çimen, 2018: 33). Katılımcı İ. G. yeşil sermaye ve tasarruf finansman sistemi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamıştır: “Faizsiz finansman sektörünün ortaya çıkmasında, bir zamanlar yeşil sermaye olarak tabir edilen yatırım ve

birikimlerin ekonomiye kazandırılması düşüncesi etkili olmuştur.” (Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021). Sistemin ortaya çıkmasından sonra sisteme yönelik talebin artması konusundaki görüşleri V. Ç. şöyle özetlemiştir: “Sektörde rekabetin artması, müşterilere sunulan alternatif ödeme planlarının ve maliyetlerin farklılık göstermesi, bu yöntemle ev ve araç finansmanı alan kişi sayısındaki artış nedeniyle müşteri talepleri de artmıştır.” (Katılımcı V. Ç. ile yapılan karşılıklı görüşme, 18.12.2021).

1980 sonrasında artan muhafazakârlaşma eğiliminin sisteme olan etkisi hakkında katılımcılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı katılımcılar muhafazakârlaşma eğiliminin sistemdeki yöntemlere olan talebi artırdığını düşünürken bazı katılımcılar ise sistemin sadece muhafazakâr kesime hitap etmediğini, sistemin ekonomik olarak makul yönlerini tercih eden kişilerin de bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından Ş. K., tasarruf finansman sistemiyle muhafazakârlık kavramının aynı anlama gelmediğinden bahsederek şu cevabı vermiştir: *“Bu sistem ile muhafazakarlık kavramının bir arada tutulmasına karşı biri olarak hitap ettiğimiz belli bir muhafazakâr kesim bulunmuyor sadece tasarruf yöntemi ile yüksek maliyetlerden kaçınan ve kendi parasıyla bir şeyler yapacağına inanan bir kitlemiz mevcut ve talepler genel bir kitleden geliyor.”* (Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021).

Sistemin ortaya çıkması ve siyasal iktidarın etkisi arasındaki ilişki hakkında yapılan değerlendirmede katılımcıların farklı görüşler bulunmaktadır. Katılımcılar arasında sistemin ortaya çıkmasında siyasal iktidarın etkisi olduğunu düşünenler olmakla birlikte, sistemin ortaya çıkmasında siyasal iktidarın etkisinin olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Siyasal iktidarın sistemin ortaya çıkmasında etkisi olduğunu düşünen katılımcı İ. G. görüşlerini şöyle aktarmıştır: *“...Rahmetli Turgut Özal dönemine denk gelen bu dönemde şartlar sistem için son derece uygundu. Liberal ekonomiye geçiş ve sisteme hitap eden kesime hükümetin yakın olması elverişli bir zemin hazırladı.”* (Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme, 23.12.2021). Katılımcı R. K. siyasal iktidarın etkisi olduğunu belirterek sektörün konut ve araç edinme açığını karşıladığından şu şekilde bahsetmiştir: *“...Mevcut durumda konut ve araç edinme açığı vardır. İnsanlar diğer finansal araçlarla konut, araç veya iş yeri sahibi olamadıkları veya çok zor şartlar altında olabildikleri için sektör Türkiye’deki konut ve araç edinim*

açığının ortalama %5-10'unu kapatmaktadır. Dolayısıyla siyasal iktidar tarafından da destek görmektedir.” (Katılımcı R. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 31.12.2021). Sistemin ortaya çıkmasında siyasal iktidarın etkili olmadığını; tamamen piyasa şartlarına, ekonomik ve toplumsal yapıya göre bir ihtiyacı karşılamak için sistemin ortaya çıktığını düşünenler de bulunmaktadır. Ş. K. sistemin siyasal iktidardan bağımsız olarak ekonomik ve toplumsal yapıya göre şekillendiğini belirtmektedir. Katılımcı Ş. K. bu soruya sistemin sağladığı tasarruf etme imkanından bahsederek şu cevabı vermiştir.: “...sistemin doğuşu arz talep ilişkisine dayalı bir durumdur ve insanlarımızda tasarruf etme konusu hep bir söylem olarak kalmıştır. Bu söylemlerin son bulması adına ve gerçekleşmesi için imkân oluşturmak gerektiği için bu sektör günden güne büyümektedir.” (Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021).

Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ve sistemin tercih edilebilirliği arasındaki ilişki hakkında katılımcılar aynı görüşe sahip değillerdir. Bazı katılımcılar TFS'nin geçmişini YTS'lere dayandırarak sistemin din ile ilgisi olmadığını, YTS'lerin nüfus çoğunluğu Müslüman olmayan ülkelerde ortaya çıkıp büyük bir gelişim gösterdiklerinden bahsetmiştir. Sistemin dini veya siyasi bir görüşle ilgisi olmadığından, sisteme dahil olan müşterilerin kendi görüşlerine göre sistemi yorumlayabildiklerinden bahsetmişlerdir. Bazı katılımcılar ise Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olmasının sistemin tercih edilebilirliği açısından bir avantaj olduğunu düşünmektedir.

Katılımcılar, sistemin faizsiz yapısını açıklarken farklı yöntemlerde aktarımlar yapmaktadırlar. Katılımcılardan bazıları TFS'nin faizsiz yapısını müşterilere anlatırken önce faizi açıklamaktadır. Faizi açıkladıktan sonra tasarruf finansman şirketlerinin aldıkları bedelin faiz olmadığını, bunun net bir ticari kazanç olduğunu anlatmaktadırlar. Bazı katılımcılar sistemin faizsiz yapısını, bankaların işleyişinden örneklerle anlatmaktadırlar. Katılımcılar TFS ve bankaların işleyişini kıyaslarken; TFS'nin avantajlı yönlerini de ortaya koymaktadırlar. TFS avantajları olarak, bireysel kredi notu aranmamasını, ödeme kolaylığını, düşük maliyetli olmasını aktarmaktadırlar. TFS sistemi her ne kadar yıllardır uygulanan bir sistem olsa da yaygınlaşması ve yasal bir zemine kavuşması yenidir. Ev veya araç finansmanı ihtiyacı olan kişiler, bu ihtiyaçları

için bir şekilde faiz ödeyeceklerini düşünmektedirler. Bu konuda Ş. K. sistemin faizsiz yapısını anlatırken müşterilerden gelen geri dönüşler hakkında şu cevabı vermiştir: *“...insanlarımız ev veya araç alma konusunda sürekli akıllarında banka kredileri bulunduğu için yine faiz ödeyeceklerini düşünebiliyorlar...”* (Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021). Bazı katılımcılar sistemin faizsiz yapısını sorgulayanların özellikle faiz hassasiyeti olan kişiler olduğundan bahsetmişlerdir. Faiz hassasiyeti olan kişiler TFS’den memnun olduklarını böyle bir sisteme ihtiyaç duyduklarından bahsederek olumlu geri dönüşlerde bulunmaktadır. Sistemin faizsiz yapısını anlatırken bazı katılımcılar sistemin bir dayanışma sistemi olduğundan, hesaplarında bulunan mevduatı kullandırmadıklarından bahsetmektedirler.

Katılımcıların, faiz hassasiyeti olan kişilere yaklaşımlarında sistemin faizsiz yapısını açıkça anlatmak başta gelmektedir. Bazı katılımcılar sisteme dahil olmuş ve finansman kullanmış kişiler ile sisteme dahil olmamış fakat soruları olan kişileri imkan buldukça bir araya getirmektedirler. Bazı katılımcılar TFS’nin faizsizliği hakkında görüş bildiren çeşitli fetvalar ve dini yayınlardan bahsederek faiz hassasiyeti olan kişilere diledikleri gibi araştırma yapabileceklerini aktarmaktadırlar.

Katılımcılardan alınan cevaplara göre TFS’nin tercih edilme sebepleri şöyle sıralanabilir; dini nedenler, düşük maliyet, uygun taksit tutarları ve ödeme kolaylığı, referans ve yönlendirmeler, tasarruf yapma imkanı, finansman tahsisatının alım satıma dayalı olması, sisteme dahil olmadığı takdirde atıl kalacak fonların sisteme dahil edilerek milli ekonomiye katkı sağlaması.

Tasarruf finansman sisteminin şeffaflığı, anlaşılabilirliği, netliği, öngörülebilirliği ve İslami finans ilkeleriyle uyumu hakkında genel olarak benzer cevaplar verilmiştir. Çalışanlar sistemi şeffaf, anlaşılır, net ve öngörülebilir bulmaktadır. BDDK süreciyle birlikte sistemin bu özelliklerinin daha çok ön plana çıktığı düşünülmektedir. Bazı katılımcılar ise tasarruf finansman şirketleri için yasal olarak görev yapacak İslami finans ilkeleri ile uyumu gözetecek bir kurul olması gerektiğinden bahsetmiştir.

Sektör için getirilen yasal düzenlemelerin İslami finans ilkeleri ile uyumu ve faiz hassasiyeti olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılama durumu hakkındaki soruya genel olarak olumlu yönünde cevaplar alınmıştır. Katılımcılar genel olarak yasal

düzenlemeleri yeterli bulmaktadır. Bazı konularda çekinceleri olan katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcılardan alınan cevaplar değerlendirildiğinde genel olarak yasal düzenlemeler sonrasında sektöre olan güven artırmıştır. Bu düzenlemeler neticesinde sektörde faaliyet gösterebilmek için yeterli bulunmayan şirketlerin tasfiye edilmesi birtakım mağduriyetler yaşatmıştır. Geçiş sürecinden sonra sektöre olan talebin daha da artacağı beklenmektedir. Bazı katılımcılar yasal düzenlemelerin yetersiz olduğunu, firmalar için İslami finans ilkeleri ile uyumu gözetecek bir kurul gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından R. K., TFS'nin İslami finans ilkeleri ile uyumu ve İslami finans ilkelerini gözetken müşteri taleplerini şöyle aktarmıştır: *“İslami finans ilkelerinde hizmet alınan süre kadar hizmetin bedeli ödenmesi uygundur fakat mevcut düzenlemelerde böyle bir ibareye yer verilmemiştir. Bu açıdan düşününce yeterli değildir. Teminat talepleri açısından sigorta ve kasko yaptırma zorunluluğu İslami finansı benimseyen kesim için uygun görünmemektedir. Bu kapsamda sisteme dahil olacak kişilerin çekinceleri bulunmaktadır.”* (Katılımcı R. K. ile yapılan karşılıklı görüşme, 31.12.2021).

3.3. Tasarruf Finansman Sektörü Müşterilerinden Elde Edilen Veriler

Katılımcılara muhafazakârlık kavramı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların cevapladıkları muhafazakârlık tanımlamalarının büyük oranda din ile ilişkili olduğu görülmüştür. Din ile ilişkilendirilen cevaplarda genel olarak Allah'ın emirlerine, peygamberin sünnetine uymak, inançlı olmak, tutucu olmak, dindarlık, dine bağlılık olarak ön plana çıkmaktadır. Az da olsa din ile ilişkilendirilmeden verilen cevaplarda ise muhafazakârlık; gelenek ve görenekler ile örf ve adetlere bağlılık, korumacılık, çalışmak, fedakârlık gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir.

Katılımcılara dindarlık hakkındaki görüşleri ve dinin kendi hayatlarındaki yeri kendilerini dindar olarak tanımlayıp tanımlamadıkları sorulmuştur. Bu kapsamda alınan cevaplar kendini dindar olarak tanımlayan ve tanımlamayan kişiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Katılımcılar arasında kendini dindar olarak tanımlamayanların oranı, dindar olarak tanımlayanlara göre daha yüksektir. Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcılar, dinin kendi hayatlarındaki rolünün çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Dindarlık hakkındaki tanımlamalar; Allah'ı sevmek, dini vecibeleri yerine getirmek, İslam'ın şartlarına uymak, dine göre helal olanı tercih edip haram olandan sakınmak,

ahlaklı olmak konularında sıralanmaktadır. Katılımcılar arasında C. P. Cevabında dinin hayatındaki önemini şöyle anlatmıştır “...Ben İslam’ı kabul ettim İslam’a göre yaşamak benim için dindarlıktır. Dünyaya geliş amacımın Allah’ı tanımak olduğunu düşünüyorum. Din, hayatımın birinci sırasındadır...” (Katılımcı C. P. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021).

Katılımcılara siyasal kimlikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar arasında büyük oranda sağ görüşlü olduklarını belirten cevaplar alınmıştır. Katılımcılar arasında muhafazakâr, milliyetçi, muhafazakâr demokrat, merkez sağ, adaletli bir muhafazakârlık şeklinde cevaplar alınmakla birlikte; sağ görüşlü ve merkez sağ görüşlü olduğunu ayrıca belirtenler de bulunmaktadır. Bu cevaplar birleştirilip sağ görüş olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar arasında kendini muhafazakâr veya sağ görüşlü olarak tanımlamayıp demokrat, sosyalist ve apolitik olduğunu belirtenler de bulunmaktadır.

Katılımcılara muhafazakârlık ve dindarlık ilişkisi hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar “muhafazakârlık dindarlık” yargısını doğru bulanlar ve bulmayanların oranı birbirine yakın olmakla beraber doğru bulanlar fazlalıktadır. Muhafazakârlığı dindarlık olarak tanımlayan E. E. kesin bir cevap vermiştir: “Muhafazakârlık dindarlıktır, ikisi de aynı şeydir.” (Katılımcı E. E. ile yapılan karşılıklı görüşme 24.12.2021). Muhafazakârlık ve dindarlığı birbirini tamamlayan kavramlar olarak görenler de bulunmaktadır. Katılımcı G. Y. “İkisi birbiriyle uyumludur, tamamlayabilir...” (Katılımcı G. Y. ile yapılan karşılıklı görüşme, 28.12.2021); Katılımcı Ş. Ö. ise “Muhafazakârlık dindarlık değildir, ikisi birbirini tamamlayan şeylerdir birbirleriyle uyumludurlar.” (Katılımcı Ş. Ö. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021) cevaplarını vermişlerdir. Katılımcı İ. A. ise muhafazakârlığı dindarlığın bir alt kavramı olarak; “...Muhafazakârlık dindarlığın bir alt kavramıdır.” şeklinde tanımlamıştır (Katılımcı İ. A. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021).

Katılımcılara bir ideoloji olarak muhafazakârlığın ekonomik yönü ile uyumluluklarını tespit etmek adına ekonomik görüşleri sorulmuştur. Bu soruyu cevaplayanların büyük bir oranda liberal oldukları cevaplardan anlaşılmaktadır. Karma bir ekonomik yapıyı tercih edenler, mevcut ekonomik düzenden yana olanlar ve sosyalist olduklarını belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

Katılımcılara faiz hakkında sorulan soruda, faizi hangi açıdan değerlendirdikleri öğrenilmek istenmiştir. Bu kapsamda katılımcıların büyük çoğunluğu faizi dini açıdan, bir kısmı ekonomik açıdan, bir kısmı da hem dini hem de ekonomik açıdan değerlendirmiştir. Faizi dini açıdan değerlendiren Ş. Ö., TFS ve faiz arasındaki ilişkiyi kendi açısından şöyle değerlendirmiştir: *“Faiz tamamen dini bir kaygıdır. Allah açıkça haram kılmıştır. Faiz, Allah ve Resulüne savaş açmaktır. Alkol neyse, yalan söylemek neyse faiz de aynıdır. Hiç kredi çekmedim, faiz kullanmadım. Bu sistem sayesinde araba ve ev aldım. Eşim de çalışıyor. 1 birim varlığımızı şu anda birkaç birim yapabilirdim. Ama pişman değilim Allah’ın emrettiği yolda gidiyorum.”* (Katılımcı Ş. Ö. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021). Faizin hem dini bir kaygı hem de ekonomik bir tercih olduğunu düşünen katılımcılar ise faizin dinen haram olduğunu belirtmekle beraber faize mecbur bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda katılımcı Ö. O. kaygısını şöyle aktarmıştır: *“Faiz, dinimizce büyük haramlardanır. Dünya ve Türkiye konjonktürü maalesef bizi bu faizli sistemin içine dahil etmekte...”* (Katılımcı Ö. O ile yapılan karşılıklı görüşme, 30.12.2021).

Katılımcıların bu sisteme dahil olmadan önce herhangi bir faizli borç ilişkisine dahil olma durumları sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu daha önce faizli bir borç ilişkisine dahil olduklarını belirtmiştir. Katılımcı İ. A., diğer katılımcılardan farklı olarak bir katılım bankası aracılığıyla borç ilişkisine girdiğini açıklayarak şüphesini şöyle aktarmıştır: *“Oldu, ev aldık. Allah affetsin. Katılım bankasından oldu ama onun da faizsizliği konusunda şüphelerim var”* (Katılımcı İ. A. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021). Katılımcılar arasından sadece 4 kişi daha önce faizli bir borç ilişkisine dahil olmadıklarını belirtmiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu günlük ve finansal tercihlerinde dine uygun hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Bu cevaplar arasında, israftan kaçınma, haram kılınan şeylerden uzak durma, dine uygun olmayan şüpheli gıdalardan sakınma, helal gıdaları tercih etme gibi konular ön plana çıkmaktadır.

Katılımcılar arasından İslami finans ilkelerini bildiğini belirten kişiler ile bilmediğini belirten kişilerin sayısı birbirine yakındır. İslami finans ilkelerini bildiklerini söyleyen katılımcılar genel olarak faiz yasağı, stokçuluk yasağı fırsatçılık yasağı, ticareti yasak olan ürünler, ticarete dürüstlük gibi ticari hayatı düzenleyen

konulardan bahsetmişlerdir. Her ne kadar TFS İslami finans ilkelerine uygun olsa da katılımcıların bu ilkelerin tamamı üzerinden değil sadece faiz üzerinden sisteme muhafazakâr bir yaklaşımı bulunmaktadır.

Tasarruf finansman sisteminin, İslam finansı ile uyumluluğunun katılımcıların cevaplarıyla açıklanmak istenmiştir. Bu kapsamda katılımcılardan tasarruf finansman sistemin şeffaflığı, anlaşılabilirliği, net ve öngörülebilir olması hakkında yorumları istenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu TFS'yi şeffaf, anlaşılır, net ve öngörülebilir bulmuştur. Katılımcılar arasından bu ilkelere ek olarak TFS'nin güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. Faiz hassasiyeti olan katılımcı Ş. Ö. sisteme dahil olmadan önceki çekincelerini ve faizsizlik konusunda emin olduğu görüşlerini şöyle aktarmıştır: *“Bu ilkeleri çok sorguladık. Müşteri temsilcilerini sorularımıza çok yorduk. Havuzda biriken paranın kullanılıp kullanılmadığı konusunda emin olana kadar sorguladık. Sistemin faizsizliği konusunda emin olduktan sonra dahil olduk. Kadınların altın günü gibi bir sistem. Biz öncelerden dahil olduk bu sisteme. Tam anlamıyla şeffaftır diyemem. Anlaşılırdır. Nettir. Net olmasa dahil olmazdım. Öngörülebilir değildir. BDDK sürecinden dolayı benim tavsiyemle sisteme dahil olan arkadaşlarım sıkıntılar yaşadılar.”* (Katılımcı Ş. Ö. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021). Katılımcılar arasından tahsisat süreçleri sektör hakkındaki kanun sonrasında yaşanan uyum düzenlemelerine rastlayan müşteriler bulunmaktadır. Bu uyum sürecinde sektördeki firmaların tahsisatlarında birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Yaşadığı tahsisat sürecindeki gecikmelerden dolayı mağduriyet yaşayıp sistemi öngörülemez bulanlar da vardır. Ayrıca TFS ile yapılan birikimlerin ve kullanılmak istenen finansmanın enflasyonist ortamda değer kaybı yaşadığı da belirtilmiştir. Önceki bölümde bahsedildiği gibi Türkiye’de ve diğer ülkelerde YTS sisteminin başarıya ulaşamamasının en önemli nedeni öngörülemez ve yüksek enflasyon seviyesinin ekonomide yol açtığı belirsizliklerdir. TFS'nin enflasyonist ortamda başarıya ulaşıp ulaşamayacağı ileride ortaya çıkacaktır. Tasarruf finansman sistemi hakkında olumsuz yorumlarda bulunan 2 cevap alınmıştır: Faiz hassasiyeti olan ve sisteme dahil olduktan sonra tahsisat zamanı gelip de finansman kullanmadan sistemden ayrılan katılımcı M. Y. çekincelerini şöyle aktarmıştır: *“İnsanlar bu tarafa sevk edilmelidir. Ama ortak havuzda biriken paranın gerçekten dine göre temiz veya helal bir şekilde tutulması konusunda çekincelerim var. Grupların içerisinde biriken finansman, grupların kendi tahsisatında mı kullanılıyor*

yoksa başka grupların birikimleri mi karışıyor o konu net değil. Peşinatların anında geri alınabilmesi için banka teminat mektubu dışında hukuki bir garanti yok. Teminat mektubu için ek bir bedel ödemek gerekiyor bankaya. Bu da bütçeyi zorluyor. Bu yorumum sistemin kanundan önceki işleyişiyle ilgili tabi kanundan sonraki sürece pek bakmadım.” (Katılımcı M. Y. ile yapılan karşılıklı görüşme, 24.12.2021).

Katılımcıların tasarruf finansman sisteminden haberdar olma şekilleri ve sistemin tavsiye edirlilik durumu hakkında bilgi alınmıştır. Bu konuda katılımcılar arasından aile, iş, arkadaş çevresi gibi yakınları aracılığıyla sistemden haberdar olup çevresine tavsiye eden kişiler çoğunluktadır. Ayrıca gazete, televizyon, internet, tabela gibi reklam araçları ile sistemden haberdar olup dahil olan ve çevresine tavsiye edenler de bulunmaktadır. Tasarruf finansman şirketleri çeşitli kampanyalar aracılığıyla tavsiye etme sürecini kullanmaktadırlar. Katılımcı N. T. tavsiye kampanyalarını şöyle aktarmıştır “...müşteri referans kampanyalarından prim alıyorum. Tavsiye sisteminde benim yönlendirdiğim kişiler eğer şirkette bir projeye kayıt olurlarsa onların ödedikleri şirket komisyonundan prim alıyorum.” (Katılımcı N. T. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021). Katılımcılar arasında sistemi kendisinin araştırdığını ve tavsiye ettiğini belirtenler de bulunmaktadır. Enflasyon konusunda görüşlerini belirten ve şirket politikaları hakkında eleştirileri bulunan katılımcı Ö. O. görüşlerini şöyle aktarmıştır: “...Tavsiye etmiyorum. Enflasyonist ortamda paranın değer kaybı olduğu için sisteme dahil olan kişilerin mağdur olacağı kanaatindeyim. Ulusal kanallarda verilen reklamlar ciddi maliyet oluşturuyor sanırım. Buralara harcanan reklam ve sponsorluk bütçesinin çalışma bedellerine indirim olarak aktarılması daha uygun olurdu.” (Katılımcı Ö. O. ile yapılan karşılıklı görüşme, 30.12.2021).

Katılımcılara tasarruf finansman sistemini tercih nedenleri sorusuna alınan cevaplar arasında öne çıkan iki neden vardır. Birinci neden olarak katılımcılar sistemi faizsiz olduğu ve haramdan kaçınmak için tercih ettiklerini belirtmişlerdir. İkinci neden olarak ise katılımcılar sistemi ekonomik açıdan uygun buldukları için tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ekonomik açıdan uygunluk kriterleri olarak ödeme kolaylığı, düşük maliyet, finansmana erişim imkanı gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca katılımcılar arasından birikim yapmak için bu sistemi tercih edenler ile çevresel etkilerle tercih edenler nedeniyle tercih edenler de bulunmaktadır.

Tasarruf finansman sistemini tercih eden kişilerin tercih nedenlerini daha özel olarak analiz etmek için, aynı sisteme düşük de olsa faiz eklenmesi durumunda tutumların nasıl olacağı sorulmuştur. Katılımcıların yüksek orandaki çoğunluğu sistemi faizsiz olduğu için tercih ettiklerini, sistemin işleyişinde faiz olursa dahil olmayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar arasından az da olsa birkaç kişi sistemin içerisinde faiz olsa bile yine de tercih edeceklerini söylemişlerdir. Katılımcılar arasından S. M. “...*Bu sistemin faizli bir sistem olabileceğini düşünmüyorum.*” (Katılımcı S. M. ile yapılan karşılıklı görüşme, 27.12.2021) şeklinde TFS’nin faizsiz bir yapıda olamayacağını belirtmiştir. Katılımcılar arasından faize karşı görüşünü kesin bir şekilde belirtenler arasında bazı cevaplar öne çıkmaktadır: Katılımcı C. P. “...*I TL dahi faiz olsa yine de tercih etmezdim.*” (Katılımcı C. P. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021), Katılımcı İ. A. “...*Allah inşallah faize bulaştırmaz.*” (Katılımcı İ. A. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021), Katılımcı Ş. Ö. “...*%0,00001 bile faiz olsa içinde faiz olan bir sisteme dahil olmazdım öncesinde de kendim yastık altı birikim yapıyordum.*” (Katılımcı Ş. Ö. ile yapılan karşılıklı görüşme, 25.12.2021), Katılımcı Ö. O. “...*Faizin her türlü haramdır.*” (Katılımcı Ö. O ile yapılan karşılıklı görüşme, 30.12.2021) cevaplarını vermişlerdir. Ayrıca sistemin faizsiz finansman ihtiyacını karşıladığı düşünenler de bulunmaktadır. Bu konuda katılımcı G. Y. şunları paylaşmıştır; “...*Sistem faizsiz finansman ihtiyacımı karşıladığı için tercih etmiştim. Faizsiz bir sistem bulamadığım için öncesinde kredi çekmek durumunda kalmıştım. Faizsiz olması, sistemin benim açımdan tercih sebebidir.*” (Katılımcı G. Y. ile yapılan karşılıklı görüşme, 28.12.2021).

SONUÇ

Muhafazakârlığın, Kıta Avrupasında aydınlanma düşüncesi ve burjuvazinin gelişmesiyle beraber ön plana çıkarak, ilk zamanlarda geleneksel yapıyı değişimlere karşı muhafaza etmek isteyen bir tavır olduğunu bilinmektedir. Fransa'daki ihtilal zamanlarında sistematik bir hale bürünerek modern siyasi ideolojiler arasındaki yerini aldığı düşünülmektedir. Muhafazakârlık kökten değişimlere karşı olarak; kökten değişimden çok kademe kademe değişimi savunur. Dolayısıyla devrim karşıtıdır. Bir ideoloji olarak muhafazakârlığın; değerlerini muhafaza etme ve köktenci değişiklikler dışında birtakım yenilikleri kabul etme kriterlerine göre türleri bulunmaktadır. Bir ideoloji olarak muhafazakârlığın savunduğu değerler; millet, toplum, din, aile, örf ve adetler, gelenek ve görenekler ile mevcutta uygulanmakta olan, doğruluğu tecrübe edilerek kanıtlanan siyasal, ekonomik, toplumsal idari yapı, düzen ve kurumlar olarak sıralanabilir.

Dinin toplumdaki istikrarı ve otoriteyi sağlaması muhafazakârlık açısından oldukça önemli bulunmaktadır. Muhafazakârlık için dinin fonksiyonel yapısı ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de muhafazakârlık ve din ilişkisi hakkındaki literatür araştırıldığında; muhafazakârlığın din değeri üzerinden algılandığı ortaya çıkmıştır. Bu algının sebebi siyasal iktidarların tutumları olarak görünmektedir. Literatür taraması sonucunda Türkiye'de muhafazakârlığın dindarlık olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır. Bu algı katılımcı görüşleriyle de desteklenmiştir.

Çalışma kapsamında muhafazakâr finansman tercihlerinde ve İslam finansında hâkim olan temel ilkeler; faiz yasağı, şeffaflık, netlik, anlaşılabilirlik, öngörülebilirlik olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda belirlenen ilkelerin TFS ile uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Muhafazakâr finansman tercihlerinde ve İslam finansında hâkim olan ilkelerin TFS ile uyumlu olduğu görülmüştür. Bu görüş katılımcı görüşleriyle de desteklenmektedir. 2021 yılında çıkarılan TFS hakkındaki mevzuat ile de bu uyumun sağlanıp desteklendiği söylenebilir.

Elbirliği Sistemi, Birlikte Tasarruf Sistemi, Faizsiz Peşinatsız Kredisiz Sistem, Evim Sektörü gibi farklı isimlerle anılan, 04.03.2021 tarihinde çıkarılan ile kanun koyucunun Tasarruf Finansman Sistemi ismini verdiği sistem kapsamlı olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda sistemin benzer bir sistem olan YTS ile ortak ve farklı

yönlerinden bahsedilmiş, Türkiye’de TFS’ye zemin hazırlayan süreçte faiz oranlarının yüksek olması, finansmana erişim imkanının kısıtlı olması ve faizsiz bir finansman sistemi arayışı gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Sistem YTS ile ilişkilendirilecek olursa, TFS’nin geçmişi Sanayi Devrimi yıllarına dayanmaktadır. Fakat YTS’de faiz olduğu göze alındığında, faizsiz bir sistem olan TFS 1991 yılında ortaya çıktığı bilinmektedir. TFS’nin faizsiz bir şekilde, belirli bir süre birikim yapmak şartıyla, müşterilerin birbirlerini finanse ederek yardımlaşma usulüne göre sıra ile finansman kullandıkları bir sistem olduğu ortaya konmuştur. TFS’nin kolay anlaşılması açısından altın gününe benzetildiği hem literatür taramasından elde edilen verilerden hem de katılımcı görüşlerinden bilinmektedir.

TFS ile kişiler ev, araç ve çatılı iş yeri almak için finansman kullanabilmektedirler. TFS bir mal satışı veya alışı faaliyeti olmayıp, alınmak istenen mal için faizsiz finansman sağlama faaliyeti şeklinde tanımlanabilir. Sistem bilinen finansal sistemde olduğu gibi şirket nezdinde bulunan bir mevduatı kullandırma şeklinde işlememektedir. Sistem, dahil olan kişilerin aylık ödedikleri taksitler veya varsa peşinatların yine aylık olarak finansman kullanmaya hak kazanan kişilerin tahsisatlarını finanse etmesi üzerine kurulmuştur. Bu finansman sağlama faaliyeti için şirketler herhangi bir şekilde faiz almamakta, yaptığı bu organizasyon faaliyeti için ticari kazanç elde etmektedir. Finansman kullanmak isteyen kişiler çekilişli yöntem ve çekilişsiz yöntem olarak iki farklı yöntem seçebilmektedirler. Yöntemlerin ortak yönleri: taksitlerin dondurabilmesi veya taksit atlatma imkanı, sözleşmeden dönme halinde sadece tasarrufların iade edilmesi, sözleşmeden dönme halinde tasarrufların hemen iade edilmemesi, ara ödeme yapma imkanı, organizasyon ücreti, teminat belgeleri alabilme hakkı olarak sıralanabilir. Kişiler tüm yöntemlerde ödeme tutarlarını bütçelerine uygun şekilde belirleyebilmektedirler. Çekilişli yöntemde dahil olacak bir kişi, tasarruf finansman sözleşmesini okuyup anladıktan sonra sözleşmeyi imzalarsa ilk ödemesini yapıp sisteme dahil olacaktır. Kişi kendi bütçesine, kullanmak istediği finansman tutarına ve varsa peşinat tutarına göre bir gruba dahil edilecektir. Noter huzurunda yapılan çekilişler ile dahil olunan grup içindekileri kişilerin ne zaman tahsisat almaya hak kazanacağı belirlenmektedir. Sözleşmelerde kişilerin isimleri çekilişlerde çıkmasa bile tahsisatlarını alacakları kesin bir tarih bulunmaktadır. Kişiler her halde 3 ay geçmeden ve 3 tasarruf ödemesi yapmadan tahsisat alamamaktadırlar.

Çekilişsiz yöntemde ise kişiler bir gruba dahil olmamakta, sözleşmede anlaşılan ödeme şartlarına göre belirli bir tasarruf süresi sonunda tahsisat almaya hak kazanmaktadırlar. TFS işleyiş süreci tasarruf süreci ve tahsisat sonrası süreç olarak ikiye ayrılmaktadır. Tasarruf sürecinde kişiler, belirledikleri aylık taksit tutarlarını ödeyerek tasarruf yapmaktadırlar. Finansman kullanıldıktan sonra artık kişiler şirkete borçlu olmaktadır. Tahsisat sonrası süreçte kullanılan finansmanın borcu için aylık taksit tutarları ödenmektedir.

TFS, 2021 yılında yasal bir çerçeveye kavuşmuş olup sektör hakkındaki düzenlemeler devam etmektedir. Yasal düzenlemeler sonrasında sektördeki şirketlerin finansman tahsisat süreçlerinde gecikmeler yaşandığı katılımcı görüşlerinden ortaya çıkmıştır. Fakat katılımcılar düzenlemeler sonrasında tasarruf finansman şirketlerine ve sistemine yönelik talebin ve güvenin artacağından düşünmektedirler.

Türkiye’de son zamanlarda talebi artan TFS ve muhafazakârlık arasındaki ilişkiyi incelemek adına gönüllü katılımcılarla görüşme sağlanmıştır. Çalışmanın tek yönlü olmaması ve güvenilirliği açısından hem TFS şirketlerinde çalışmış veya çalışmakta olan kişiler hem de TFS şirketlerinde bir yönteme dahil olmuş müşteriler katılımcı olarak tercih edilmişlerdir. Bu bölümde açık uçlu sorular ile yapılan görüşmelere ve bu görüşmelerden elde edilen çıkarımlara yer verilmiştir.

TFS, Türkiye’de yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Müşteriler ev, araç ve iş yeri ihtiyaçlarını karşılamak için bu sistemi tercih etmektedirler. TFS, faiz hassasiyeti olan kişilerle beraber; özellikle alt ve orta gelir grubu ile yasal prosedürler gereği finansmana erişim konusunda sıkıntıları olan kişilere hitap etmektedir. Finansmana erişim imkanının diğer sistemlere göre uygun olması, tasarruf finansman sistemin tercih edilme nedenleri arasında yer almaktadır. Ülkedeki yüksek faiz oranları, faizsiz bir sistem arayışı TFS’nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. TFS’nin ortaya çıkmasında siyasal iktidarın etkisi hakkında net bir sonuca ulaşılamamıştır. TFS sektöründe çalışan kişiler sistemin muhafazakâr kesime hitap etmekle birlikte ekonomik açıdan uygun bulan kesime de hitap ettiğini belirtmişlerdir.

TFS’nin faizsiz yapısı müşterilere anlatılırken önce faiz konusu açıklanmakta, sonra tasarruf finansman şirketlerinin aldıkları bedelin faiz olmadığı, bunun net bir ticari

kazanç olduğunu açıklanmaktadır. Bu açıklamalarda banka işleyişinden örneklere yer verilmektedir. Ev veya araç finansmanı ihtiyacı olan kişiler, bu ihtiyaçları için bir şekilde faiz ödeyeceklerini düşünmektedirler. Sistemin faizsiz yapısını sorgulayanlar özellikle faiz hassasiyeti olan kişilerdir.

TFS çalışanlarına göre TFS'nin tercih edilme sebepleri; dini nedenler, düşük maliyet, uygun taksit tutarları ve ödeme kolaylığı, referans ve yönlendirmeler, tasarruf yapma imkânı, finansman tahsisatının alım satıma dayalı olması, sisteme dahil olmadığı takdirde âtıl kalacak fonların sisteme dahil edilerek milli ekonomiye katkı sağlamasıdır. TFS çalışanları sistemi şeffaf, anlaşılır, net ve öngörülebilir bulmaktadırlar.

Katılımcıların çoğu muhafazakârlık kavramını din ile tanımlamışlar, muhafazakârlık ve dindarlık arasında bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın literatür taramasında değinilen bu konu katılımcı görüşleri ile uyumlu bulunmuştur.

Kendini dindar olarak tanımlayan katılımcı sayısı ile tanımlamayan katılımcı sayısı birbirine yakındır. Bununla beraber katılımcılar arasından dindar olanların sayısı fazladır. Katılımcılar arasından her ne kadar farklı görüş beyanında bulunanlar olsa da, katılımcıların çoğunun siyasal görüş olarak sağ görüşlü olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların çoğu faizi dini bir kaygı olarak görmektedir, ekonomik yönüyle ilgilenenler de bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu daha önce faizli bir borç ilişkisine dahil olup, faiz ödeyen tarafa yer almışlardır. Katılımcılar çoğunlukla İslâmî finans ilkelerinden faizsizlik ilkesini bildiklerini aktarmışlardır. Her ne kadar sistemin kendisi İslami finans ilkelerine uygun olarak tasarlsa da katılımcılar tüm ilkelere değil de sadece faizsizlik ilkesiyle sistemi ilişkilendirmektedir. TFS'yi tercih edenlerin çoğu günlük ve finansal tüketim tercihlerinde dine göre hareket etmektedir. TFS'yi tercih edenlerin büyük çoğunluğu sistemi şeffaf, anlaşılır, net ve öngörülebilir bulmaktadır. Bu ilkelere ek olarak güvenilir bulanlar da vardır.

Katılımcılar sadece faiz üzerinden muhafazakâr tüketim ile TFS arasında ilişki kurarken aslında sistemin tasarlanış şekli katılımcıların düşündüklerinden çok daha fazla şekilde İslami finans ilkeleriyle uyumlu bulunmuştur. Daha açık bir ifadeyle İslami finansın şeffaflık, açıklık, netlik, öngörülebilirlik gibi ilkeleri sisteme ilişkin mevzuatta kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir.

TFS hakkında genel olarak aile, iş, arkadaş çevresi gibi yakınlar ve reklamlar ile haberdar olunmaktadır. TFS tercihinde dini kaygılar ve ekonomik açıdan uygunluk ön plana çıkmaktadır. TFS'yi tercih eden kişiler sistemi faizsiz olduğu için tercih etmektedirler. Sistemin işleyişine faiz dahil olursa katılımcıların büyük çoğunluğu bu sisteme dahil olmayı kabul etmeyeceklerdir.

Çalışma sonucuna göre Türkiye'de muhafazakârlık ve TFS arasında doğrudan bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'de muhafazakârlık ve TFS arasında ancak dolaylı bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu ilişkinin sadece muhafazakârlık ile de açıklanamayacağı, ekonomik nedenlerin de ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Muhafazakârlık açısından katılımcılar tarafından dikkate alınan kriter esas olarak faizsizlik ilkesidir. Ekonomik kriterler ise düşük ve uygun maliyet, bütçeye uygun ödeme imkanları, uygun taksitler gibi nedenlerden oluşmaktadır. TFS için en büyük tehdit, daha önce başarıya ulaşmayan YTS'ler için de bir tehdit olan enflasyon riskidir.

Ülkemizde diğer finansman sistemlerine göre yeni sayılabilecek TFS, yasal düzenlemeler sonrasında belirsizlikleri ortadan kaldırarak finansman sistemi içerisinde yerini almıştır. Yasal düzenlemeler sektörün ihtiyaçlarına göre şekillenerek zamanla sektöre yönelik güvenin ve talebin artacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, M. (2009). Muhafazakârlık ve değişim: Değişime direniş mi yoksa ihtiyatlı

değişimi savunmak mı?. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1(1), 133-148.

Akkaş, H. (2003). Türk modernleşme tarihinde muhafazakâr düşünce. *Afyon*

Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 241-254.

Akkır, R. (2006). *Türkiye’de din ve muhafazakârlık*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans

Tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Akpolat, Y. (2014). Türk sosyolojisinde devrimcilik, buhran ve muhafazakârlık

tartışmaları (1. baskı). Doğu Kitabevi.

Aktaşlı, U. H. (2011). Türk muhafazakârlığı ve Kemalizm. *Doğu Batı Düşünce*

Dergisi, (25), 147-162.

Aktay, Y. (2017). “İslâmcılıktaki muhafazakâr bakiye” (Ed. Ahmet Çiğdem). Modern

Türkiye’de siyasî düşünce (Cilt 5 muhafazakârlık). İletişim Yayınları.

Alım, H. B. (2018). *İslami finansta yasaklar ve temel İslami akitler*. [Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi], KTO Karatay Üniversitesi.

Altıntaş, R. (1 Ocak 2007). Bir zihniyet tahlili: “Muhafazakâr Müslüman”. *Köprü*

Dergisi, (97). <https://www.koprudergisi.com/kis-2007/bir-zihniyet-tahlili-muhafazakar-musluman/>

Ardoğan, R. (1 Ocak 2007). İslam açısından muhafazakâr teorinin ilkeleri. *Köprü*

Dergisi, (97). <https://www.koprudergisi.com/kis-2007/islam-acisindan-muhafazakar-teorinin-ilkeleri/>

Aydın, F. M. (2019). “Tasarrufa dayalı yardımlaşma usulü finansman modelleri ve fikhî açıdan değerlendirilmesi” (Ed. Fatih Mehmet Aydın, Mustafa Çakır). Güncel dini meseleler istişare toplantısı – VII (Faizsiz finans ve tasarruf sistemleri ile ilgili güncel uygulamalar) (Yayın no. 1671). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Aydın, M. (2002). Bir muhafazakârlık olarak din ve İslâm. *Tezkire Düşünce Siyaset Sosyal Bilim Dergisi*, (27-28), 62-71.

Bakan, S. ve Çimen, H. (2018). Türk siyasi değişiminde Anadolu burjuvazisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, (9)(2), 32-58.

Bayram, S. (2020). *İslami finans ve Türkiye’de geleceği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kırklareli Üniversitesi.

Bayrı, H. (2008) *Türkiye’de kimlik siyaseti sorunu ve ulusal kimlik*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

BDDK. (7 Ağustos 2021). Değerlendirme süreci devam eden tasarruf finansman şirketleri. <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/89>

Bingöl, Y. ve Akgün, Ş. (2005). Demokratlıktan muhafazakâr demokratlığa: Demokrat Parti ile Adalet ve Kalkınma Partisinin karşılaştırmalı bir analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1)(1), 1-33.

Bingöl, Y. ve Çolak, M. (2010). Merkez-çevre teorisi hâlâ Türk siyasetini açıklıyor mu?, *Türkiye Günlüğü*, (100).

Birsin, M. ve Ötegeçeli, H. (2019). Tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi ve

fıkhî meşruiyeti üzerinde yapılan değerlendirmeler. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (10)(1), 85-114.

Bora, T. (1997). Muhafazakârlığın değişimi ve Türk muhafazakârlığında bazı yol izleri.

Toplum ve Bilim Dergisi, (74), 6-31.

Bora, T. (2018). Cereyanlar (6. baskı). İletişim Yayınları.

Burke, E. (2019). Fransa Devrimi üzerine düşünceler 1790 (Çev. Ahmet Özcan) (1.

baskı). Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Burke, E. (2005). Gelenekselcilik (Çev. Bilal Canatan) (Der. John Kekes).

Muhafazakâr Düşünce Dergisi, (3), 11-28.

Çaha, Ö. (2005). “Ana temalarıyla 1980 sonrası İslâmî uyanış” (Ed. Tanıl Bora, Murat

Gültekingil). Modern Türkiye’de siyasî düşünce (İslamcılık). İletişim Yayınları.

Çakıral, M. (2015). *Muhafazakârlık kavramının Türk kamuoyundaki algısı; Numan*

Kurtulmuş örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Çapcıoğlu, İ. (2008). *Sosyo-politik tutumlar ve dindarlık ilişkisi - ilahiyat fakülteleri*

örneği. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Çetin, H. (2004). Muhafazakârlık: kaosa karşı kozmoz. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*,

(1), 87-119.

Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık üzerine. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (74), 32-50.

Çiğdem, A. (2001). Taşra epiği (Türk ideolojileri ve İslamcılık) (1. baskı). Birikim Yayınları.

Çiğdem, A. (2005). “İslamcılık ve Türkiye üzerine bazı notlar” (Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil). Modern Türkiye’de siyasî düşünce (İslamcılık). İletişim Yayınları.

Demir, N. (1 Ocak 2007). Muhafazakârlık. *Köprü Dergisi*, (97).

<https://www.koprudergisi.com/kis-2007/muhafazakarlik-2/>

Demir, E. (2014). Konut alımları için yeni bir finansman yöntemi: Yapı tasarruf sandığı sistemi. *Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü Bilgi Notu*. https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/ar_14_2014.pdf

Duman, F. (2004). Edmund Burke: Muhafazakârlık, aydınlanma ve siyaset. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (1), 31-53.

Dural, B. (2013). “Çağdaş siyasal ideolojiler” (Ed. Baran Dural). Siyaset biliminde kuram-yöntem-güncel yaklaşımlar. Paradigma Akademi Yayınları.

Dünya Gazetesi. (10 Mart 2020). Tasarrufa dayalı finansman sektörünün büyüklüğü 15 milyar lirayı aştı. <https://www.dunya.com/ekonomi/tasarrufa-dayali-finansman-sektorunun-buyuklugu-15-milyar-lirayi-asti-haberi-464547>

Doğan, M. S. (2003). Siyasi muhafazakarlıkla örtüşen toplumsal muhafazakârlığın medyatik tahrifi. *Journal of Economy Culture and Society*, (28), 53-60.

Doğanay, Ü. (2007). AKP'nin demokrasi söylemi ve muhafazakarlık: Muhafazakâr demokrasiye eleştirel bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (62)(1), 65-88.

Eminevim. (18 Kasım 2021). Eminevim'i tanıyalım.

<https://www.eminoto.com.tr/emin-otomotovi-taniyalim>

Emin Üstün Holding. (18 Kasım 2021). Hakkımızda.

<https://www.eminustunholding.com.tr/Hakkimizda/EminGrup>

Erdoğan M. (2000). Demokrasi, laiklik, resmî ideoloji (2. baskı). Liberte Yayınları.

Erdoğan, M. (2004). Muhafazakârlık: Ana temalar. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-10.

Ergüven, M. ve Kaya, F. (2016). Konut finansmanında elbirliği sistemi: Müşterilerin

elbirliği sistemi tercih nedenleri üzerine bir araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (13)(3), 24-39.

Ergüven, M. (2021). Tasarrufa dayalı finans sistemi ve yapı tasarruf sandığı sistemi (1.

baskı). Beta Basım Yayın Dağıtım.

Erler, Ö. (2007). Yeni muhafazakârlık, Akp ve “muhafazakâr demokrat” kimliği.

Stratejik Araştırmalar Dergisi, (10), 126-132.

Ersoy, A. (2015). İslam iktisadı ve iktisadi yapısı: İnsan merkezli fitri iktisat ve iktisadi

yapısı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, (1)(1), 37-64.

Esmer, Y. (7 Şubat 2008). *World values survey dünya değerler araştırması 1981-2007*.

<https://mytayf.typepad.com/mytayf/files/betamsunum7.2.08.pdf>

Esmer, Y. (3 Ekim 2012). *Türkiye değerler atlası 2012*.

[http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20\(2\).pdf](http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20(2).pdf)

Evkuran, M. (2007). Türkiye’de muhafazakâr siyaset ve İslamcılık. *Eskiye Dergisi*, (7), 33-43.

Fuzulev. (10 Kasım 2021). Tarihçemiz.

<https://www.fuzulev.com/hakkimizda/tarihcemiz>

Güngörmez, B. (2004). Muhafazakâr paradigma: Dogma ve önyargı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (1), 11-30.

Güvenç, B. (1993). Türk kimliği (No.1549). Kültür Bakanlığı Yayınları.

Heywood, A. (2013). Siyasi ideolojiler: Bir giriş. (Çev. Ahmet K. Bayram, Özgür

Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan) (5. baskı). Adres Yayınları.

İmamoğlu, T. (2005). Süreklilik ve değişim arasında Ahmet Hamdi Tanpınar.

Muhafazakâr Düşünce Dergisi, (4), 37-56.

İrem, N. (1997). Kemalizm ve gelenekçi-muhafazakârlık. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (74), 52-101.

İSEDAK. (2018). Ulusal ve küresel İslami finans mimarisi: İslam ülkeleri için sorunlar ve muhtemel çözümler,

http://ebook.comcec.org/Kutuphane/Icerik/Yayinlar/Analitik_Calismalar/Mali_Isbirligi/turkcefinans1/files/assets/common/downloads/publication.pdf

Karaaslan, F. O. (2011). *Muhafazakâr düşüncedeki değişim ve devamlılık: Adalet ve*

Kalkınma Partisi örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.

Karpat, K. (2010). Türk demokrasi tarihi (sosyal, kültürel, ekonomik temeller) (1. baskı). Timaş Yayınları.

Karpat, K. (1996). Türk demokrasi tarihi (1. baskı). Alfa Yayınları.

Katılımcı C. P. ile yapılan karşılıklı görüşme. (25 Aralık 2021).

Katılımcı E. E. ile yapılan karşılıklı görüşme. (24 Aralık 2021).

Katılımcı G. Y. ile yapılan karşılıklı görüşme. (28 Aralık 2021).

Katılımcı İ. A. ile yapılan karşılıklı görüşme. (25 Aralık 2021).

Katılımcı İ. G. ile yapılan karşılıklı görüşme. (23 Aralık 2021).

Katılımcı Ö. O ile yapılan karşılıklı görüşme. (30 Aralık 2021).

Katılımcı M. Y. ile yapılan karşılıklı görüşme. (24 Aralık 2021).

Katılımcı N. T. ile yapılan karşılıklı görüşme. (25 Aralık 2021).

Katılımcı R. K. ile yapılan karşılıklı görüşme. (31 Aralık 2021).

Katılımcı S. M. ile yapılan karşılıklı görüşme. (27 Aralık 2021).

Katılımcı Ş. K. ile yapılan karşılıklı görüşme. (24 Aralık 2021).

Katılımcı Ş. Ö. ile yapılan karşılıklı görüşme. (25 Aralık 2021).

Katılımcı V. Ç. ile yapılan karşılıklı görüşme. (18 Aralık 2021).

Keleş, R., (1993), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi.

Kılıç, S. (2007), Konut finansman modeli olarak yapı tasarruf sandıkları; Almanya

ve Türkiye'deki uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, (14)(1), 231-246.

Kirk, R. (2005a). Muhafazakârlık fikri (Çev. Bengül Güngörmez). *Liberal Düşünce Dergisi*, (37).

Kirk, R. (2005b). Süreklilik ve değişim (Çev. Faruk Çakır). *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (4), 11-26.

Kirman, M. A. (2004). “Türkiye’de toplumsal değişme ve “yeni dinî cemaatler”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (2), 61-77.

Koç, İ. (2019). “Tasarrufa dayalı faizsiz finansman sisteminin işleyişi” (Ed. Fatih Mehmet Aydın, Mustafa Çakır). Güncel dini meseleler istişare toplantısı – VII (Faizsiz finans ve tasarruf sistemleri ile ilgili güncel uygulamalar) (Yayın no. 1671). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Koç, İ. ve Çekin, Ö. (2019). “Tasarrufa dayalı finansman sistemi: İşleyiş, değerlendirme ve tasarım” (Ed. Hacı Mehmet Günay, Şakir Görmüş, İlker Koç, Ömer Çekin). Tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi (2. baskı). Ensar Neşriyat.

Kongar, E. (2006). 21. yüzyılda Türkiye (38. baskı). Remzi Kitabevi.

Köktaş, M. E. (1997). Din ve siyaset (siyasal davranış ve dindarlık) (1. baskı). Vadi Yayınları.

Köni, H. ve Torun, İ. (2013). Muhafazakârlık olgusu ve Amerika-Türkiye örneklerinde dini muhafazakârlık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (38), 182-209.

Kuran, T. (2002). İslâm’ın ekonomik yüzleri (Çev. Yasemin Tezgiden) (1. baskı). İletişim Yayınları.

Kurtoğlu, A. (2016). *Toplumsal muhafazakârlığın aile, evlilik, din ve siyaset alanlarındaki tezahürleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Kutval, Y. (2017). İslam iktisadi düşünce, ticaret ve finansman yöntemlerinin tarihsel gelişimi. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, (1)(2).

Mardin, Ş. (2007). İdeoloji (4. baskı). İletişim Yayınları.

Mollaer, F. ve Öztürk, A. (2006). Muhafazakâr ideoloji ve rasyonalite. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, (35), 49-72.

Mollaer, F. (2008). Türkiye’de liberal muhafazakarlık ve Nurettin Topçu (1. baskı). Dergâh Yayınları.

Monk, I. H. (2004), Modern siyasal düşünceler tarihi (Hobbes’tan Marx’a büyük siyasal düşünceler) (Ed. Necla Arat) (Çev. Ümit Arat) (1.baskı). Say Yayınları.

Nebati, N. (2014). Türkiye’de muhafazakârlığın AK Parti tarafından yeniden inşa edilmesi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (41-42), 179-205.

Nisbet, R. (2014). Muhafazakârlık (Düş ve gerçek) (Çev. M. Fatih Serenli, Kudret Bülbül). Kadim Yayıncılık.

Ocak, A. Y. (2003). Türkler, Türkiye ve İslam (1.baskı). İletişim Yayınları.

Öğün, S. S. (2006). Türk muhafazakârlığının kültürel politik kökleri (Ed. Ahmet Çiğdem). Modern Türkiye’de siyasî düşünce (Cilt 5 muhafazakârlık). İletişim Yayınları.

Örs, H. B. (Der.). (2018). 19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler (10. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özder, F. (2006). 1980 sonrasında Türkiye’de muhafazakâr kimliğin gelişimi ve

siyasal partiler. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Özipek, B. B. (2005). *Muhafazakârlık (Akıl, toplum, siyaset) (2. baskı)*. Kadim Yayınları.

Özipek, B. B. (2017). *Muhafazakârlık (Akıl, toplum, siyaset) (4. baskı)*. Liberte Yayınları.

Özkan, M. (2016). Türk muhafazakârlığı: siyasal bir gelenek (mi)”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, (3)(5), 1-17.

Polat, F. Ç. (2019). *Türkiye’de değişen dindarlık göstergeleri ve sosyal medya*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], İstanbul Üniversitesi.

Resmî Gazete, 7 Mart 2021 Tarih ve 31416 Sayılı, 7292 Sayılı “Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.

Resmî Gazete, 7 Nisan 2021 Tarih ve 31447 Sayılı, “Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik”.

Safi, İ. (2005). *Türkiye’de muhafazakârlığın düşünsel-siyasal temelleri ve “muhafazakâr demokrat” kimlik arayışları*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Savut, E. (2018). *Türkiye’de yeni merkezin oluşumunda geleneksel çevrenin kullandığı araçların işlevselliği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Seki, İ. (2016). Siyasal muhafazakârlaşma olgusu ve kadınların iş gücüne katılımı arasındaki ilişki: Türkiye için ampirik bir analiz. *İnsan ve Toplum*, (6)(2), 49-70.
- Selvi, N. E. (2021). Tasarruf finansman sözleşmesi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD)*, (4)(2), 441-467. doi:10.51120/NEUHFD.2021.28
- SERPAM. (2013). Araştırma notları-1 İslamî finans. https://tkbb.org.tr/Documents/OnemliBasliklar/Islami_Finans.pdf
- Sıdal, S. (2010). *Muhafazakâr demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Suveren, Y. (2014). Türkiye’deki sağ-muhafazakâr siyasetçilerin toplumsal ve kültürel eksenli muhafazakârlık algıları üzerine: Bir alan çalışmasından notlar. *Mülkiye Dergisi*, (38)(4), 5-39.
- Sürücü, Ş. (2018). *İslami finans: Malezya ve Türkiye karşılaştırması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2011). Türk siyasal muhafazakârlığının siyasallaşması ve Demokrat Parti (1. baskı). Kadim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2007). Anti komünizmden küreselleşme karşıtlığına (Milliyetçi muhafazakâr entelijansiya) (1. baskı). İletişim Yayınları.
- Tok, A. (2009). *İslami finans sistemi çerçevesinde sukuk (İslami tahvil) uygulamaları*,

katılım bankaları ve Türkiye açısından değerlendirmeler, [Yeterlik Etüdü].
Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi.

Türker, H. (2010). *İslami finans sisteminde finansal aracılık: Dünyadaki Gelişmeler*

ve sermaye piyasasının geliştirilmesi açısından Türkiye için öneriler. [Yeterlik Etüdü]. Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi.

Türköz, E. (2020). *Tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemlerinin risk analizi ve*

yönetimi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Türköz, E. N. (2011). *Türkiye’de muhafazakâr kimliğin inşası*. [Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Okur, M., Çatıkkaş, Ö. ve Ersoy, M. (2018). Bir gölge bankacılık uygulaması olarak

gayrimenkul finansmanında alternatif bir faizsiz finansman modeli: İpoteğe dayalı paylaşımlı faizsiz finansman modeli. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, (10) (4), 384-400. doi: 10.20491/isarder.2018.528

Vural, M. (2003). Siyaset felsefesi açısından muhafazakârlık (1. baskı). Elis Yayınları.

Yanardağ, M. (Eds.) (2004), Yeni muhafazakârlar (Neo-cons) (Amerika’nın kara

kitabı). Chiviyazıları Yayınevi.

Yanardağ, M. (2013). Yeni muhafazakârlık neo-conlar (Dünyada ve Türkiye’de post-

modern gericiilik) (3. baskı). Destek Yayınevi.

Yavuz, M. H. (2005). Modernleşen Müslümanlar (Nurcular, nakşiler, milli görüş ve

AK Parti) (1. baskı). Kitap Yayınlar.

Yılmaz, A. (2003). Çağdaş siyasal akımlar (3.baskı). Vadi Yayınları.

Yücekök, A. (1983). 100 soruda Türkiye’de din ve siyaset (3.baskı). Gerçek Yayınevi.

Zaim, S. (2013). İslam ekonomisinin temelleri (Haz. Adem Esen, Turan Koç, Mustafa

Yavuz Çakır). <https://www.izu.edu.tr/docs/default-source/kitaplar/iz%C3%BC-yay%C4%B1n-no-06---islam-ekonomisinin-temelleri---pdf.pdf>

Zürcher, E. J. (2017). “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve siyasal muhafazakârlık”

(Ed. Ahmet Çiğdem). Modern Türkiye’de siyasî düşünce (Cilt 5 muhafazakârlık). İletişim Yayınları.

World Values Survey. (13 Kasım 2021).

<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>,

EKLER

EK 1. Tasarruf Finansman Sistemi Çalışanlarına Yönelik Mülakat Soruları

- Ne kadar süredir sektörle ilgileniyorsunuz?
- Sektörün geçmişi hakkında detaylı bilgi verir misiniz? Müşterilerin talepleri, müşteri kitlesi, tercih nedenleri gibi.
- Sistemin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir süreç oldu mu? Sisteme olan talebin artmasına zemin hazırlayan bir süreç oldu mu?
- Yıllara göre sisteme dahil olan kişilerin verilerini paylaşabilir misiniz?
- 1980 sonrasında artan muhafazakârlaşma eğilimi sisteme yönelik talebi artırdı mı?
- Sistemin ortaya çıkmasında siyasal iktidarın etkisi var mıdır? Eğer var ise bu etkiyi nasıl gözlemliyorsunuz?
- Muhafazakârlaşma eğilimi arttıkça sisteme olan talep artıyor mu?
- Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olması sistem için bir avantaj mıdır?
- Sistemin faizsiz yapısını vurgularken, nasıl bir yöntemle vurgu yapıyorsunuz? Bu konuda geri dönüşler alıyor musunuz? Eğer alıyorsanız nasıl geri dönüşler alıyorsunuz?
- Faiz hassasiyeti olan kişilere nasıl bir yaklaşımda bulunuyorsunuz?
- Sizce tasarruf finansman sisteminin tercih edilme nedenleri nelerdir?
- Tasarruf finansman sistemi şeffaf mıdır? Anlaşılır mıdır? Net midir? Öngörülebilir midir? İslâmi finans ilkeleri ile uyumlu mudur?

- Sektör için yapılan yasal düzenlemeler İslâmi finans ilkeleri ve faiz hassasiyeti olan müşteriler açısından yeterli midir? Yasal düzenlemeler sonrasında müşterilere yaklaşımız ve onların size yaklaşımı nasıl etkilendi?

EK 2. Tasarruf Finansman Sistemi Müşterilerine Yönelik Mülakat Soruları

- Muhafazakârlık nedir?
- Dindar olmak size göre nedir? Din sizin için ne kadar önemlidir? Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız?
- Siyasal kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Muhafazakâr mısınız?
- Muhafazakârlık dindarlık ilişkisi size göre nedir? Muhafazakârlık dindarlık mıdır?
- Aile sizin için önemli midir? Bireysel olarak mı yoksa aile olarak yaşamayı mı tercih edersiniz? Aile sizin için neden önemlidir?
- Ekonomik görüşünüz nedir? (Liberal, sosyalist gibi)
- Faiz hakkında ne düşünüyorsunuz? Dini bir kaygı mı yoksa sadece ekonomik bir tercih mi?
- Daha önce faizli bir şekilde borç ilişkisine girdiğiniz tüketim harcamalarınız oldu mu?
- Günlük ve finansal tüketim tercihlerinizde dine göre hareket ediyor musunuz?
- İslami finanstaki ilkeleri biliyor musunuz?
- Tasarruf finansman sistemi şeffaf mıdır? Anlaşılır mıdır? Net midir? Öngörülebilir midir?
- Tasarruf Finansman Sistemini nereden duydunuz? Çevrenizden mi yoksa kendi tercihiniz miydi? Çevrenize tavsiye ediyor musunuz?
- Tasarruf Finansman Sistemini neden tercih ettiniz? Bu sebepleri sıralar mısınız?

- Tasarruf Finansman Sistemi faizsiz bir sistem değil de düşük faiz uygulayan bir sistem olsaydı yine de tercih eder miydiniz? Neden?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Murat ARICAN

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans

Yabancı Dil ve Düzeyi :

İngilizce : İyi